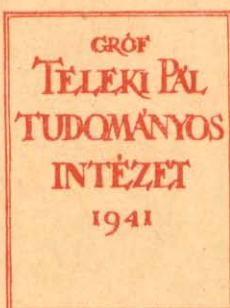

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET

ENYEDI GYÖRGY
GISMUNDA ÉS GISQUARDUS SZÉPHISTÓRIÁJA

BEVEZETÉSSEL ELLÁTTA ÉS KOZZÉTESZI:

VARJAS BÉLA

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R. T.

KOLOZSVÁR

1942.

ERDÉLYI
TUDOMÁNYOS INTÉZET
KOLOZSVÁR IV.
ERZSÉBET-ÚT 21.

ERDÉLYI TUDOMÁNYOS INTÉZET

ENYEDI GYÖRGY
GISMUNDA ÉS GISQUARDUS SZÉPHISTÓRIÁJA

BEVEZETÉSSSEL ELLÁTTA ÉS KOZZÉTESZI:

VARJAS BÉLA

MINERVA IRODALMI ÉS NYOMDAI MŰINTÉZET R. T.

KOLOZSVÁR

1942.

Enyedi György széphistóriája.

Erdélyben a hitújítás hullámai éppen akkor csapnak a legmagasabbra, amikor az Alföldön a magyar reformáció hitelveit Melius már dogmákba merevíti. Erdély a herezisek fészke, ahol Dávid Ferenc nyugtalan szelleme az ész nevében számúzi a vallásból a hit és érzelem szavát. Racionalizálja a kereszténységet. A katolicizmusból kiindulva végigjárja a hitújítás valamennyi állomását. Híveinek többsége követi őt a vallás-váltások útján, egészen az általa alapított unitarizmusig. A hanyatló Zápolyai-család utolsó sarját, János Zsigmond fejedelmet is sikerül megnyernie az új vallás számára.

Dávid Ferenc hatalma delelőjén áll. A gyulafehérvári és nagyváradi disputák korlátlan győztese, a fejedelem pártfogoltja, az 1560-as években Erdély egyik legnépszerűbb embere volt. Enyedi György éppen az unitarizmus megerősödésének éveiben a nagyenyedi iskola tanulója. Az új vallás szinte észrevétlenül, gyorsan terjed. A hitbeli javítás, újítás, ekkor a lelkekbe oltott vágy, amely kielégülésre szomjasan fogadja az új tanokat. Az enyedi iskola élén ezidőben Hunyadi Demeter áll, Dávid Ferenc nevelt gyermeke, akit, mint árvát, saját költségén taníttatott. A hitelvek körül támadt vitáknál a XVI. század diákját aligha izgathatta valami jobban s a disputák nyomán kigyúló új igazságok fénye Enyedi Györgyöt is magával ragadta. Dávid Ferenc tanításaival Hunyadi Demeter ismertette meg s Enyedi, mint fiatal diák, tanítómesterét követve, az unitarizmus hívévé szegődött. Nem sejtette még, hogy az unitarizmus történetében hasonló szerep vár rá, mint egykor Meliusra kálvinista oldalon: az új vallás tanainak kodifikálása.¹ Egyházszervező művét csak részben válthatta valóra. A magyar sors tele van torzókkal s korai halálával az ő élete is az maradt.

Állítólag a nagyenyedi nemes Mészáros nemzetségből származott. Életrajzírói szerint 1554-ben vagy 1555-ben született² s még alig mult

¹ *Explicationes locorum Veteris et Novi Testamenti, ex quibus Trinitatis dogma stabiliri solet.* Kolozsvár 1598. — Magyarra 1619-ben Toroczka Máté fordította le.

² Uzoni Fosztó István (*Historia Eccl. Transylv. Unit. Lib. I, Vol. I, pag. 316.*) és utána többek szerint 1555-ben született. Aranyosrákosi Székely Sándor (*Az unitária vallás története Erdélyben.* Kolozsvár, 1839. 87. l.) 1554-re teszi. Ellenkezni látszik ezekkel Bod Péternek (*Magyar Athenas* 1766. 74—75. l.) az az adata, hogy Enyedi, amikor 1574-ben a *Gismunda és Gismardus* históriáját fordította 23 éves volt. Ennek alapján születése éve 1551-re esnék.

16 éves, amikor zsebében a kolozsvári városi tanács 260 forintjával, amelyet talán éppen Dávid Ferenc eszközölt ki számára, 1571-ben vándorútra kelt, hogy egyetemi tanulmányait külföldön folytassa. Három és fél évig járta Európát. A kálvinizmus ősi fészkeben másfél évet töltött. Otthonában ismerkedett meg az ellenféllel, hogy annál jobban felkészülhessen az ellene folytatott harcra. Egyéni vonzalmai szerint főként dogmatikával foglalkozott. Benne már semmi sem élt Dávid Ferenc nyugtalan, kereső, egyre racionálisabb vallási formák kialakítása felé törő szelleméből. Dávid Ferenc az unitarizmuson is túljutott, számára a reformáció örök elv volt. Egyedi megmaradt az egyszer megismert igazságnál s csak addig követte az új vallás megteremtőjét, amíg az el nem kanyarodott az unitarizmus eredeti tanaitól. David Ferenc eszméért harcolt, Enyedi György a gyakorlati rendszerező és egyházszerző erőt jelentette az unitarizmus számára. S hogy ilyen irányban fejlődött, azt részben éppen genfi tanulmányainak köszönhette. Az 1570-es évek elején Kálvin még túlságosan a tegnap halottja volt ahhoz, hogy Enyedi elég közvetlenül érezze azt a bámulatos szervező tehetséget és erkölcsi szigorúságot, amely a nagy reformátor életművéből feléje sugárzott. Megértette, hogy az unitarizmusnak is csak határozott, végleges egyházi szervezet biztosíthat marandóságot. S időben és térben mennél távolabb került Genftől, lelkében annál nagyobbra nőtt a genfi példa és a vézna testű, beteges ember hajlamával lassanként komorrá mélyült benne az életszigorúság. Nőtlen életével is a genfi reformátorra emlékeztet. Egyháztörténezeink mint szigorú előljárót s kiváló szónokot emlegetik, aki erkölcsi és társadalmi irányú beszédeiben gyakran keményen ostromozta hiveit. „Nem vala megelégedve századja kicsapongó, féktelen erkölcsével — innen prédikációiban a gyakori kifakadások“ — írja róla Székely Sándor.³ Kíméletlenül megdorgálja Báthori Zsigmond fejedelmet is, amiért őt titkos tanácsosát Kolozsvár piacán kivégeztette.

A fejedelem pedig kedveli Enyedit s 1592-ben ő is hizelgő hangú ajánló sorokat intéz Báthori Zsigmondhoz Aithiopia-fordítása elején.⁴ A fejedelmi kegy talán azért is fordul feléje, mert Báthori Zsigmond szerette maga köré gyűjteni az olaszul beszélő, Itáliát járt humanista műveltségű embereket. Amint Kornis György írja; „Dixerant, tantum esse usum linguae Italicae in aula Illustrissimi Principis Transilvaniae, ut qui eam teneat, non modo laudem aliquam, sed et gratiam mereatur. Princeps ipse domi, ruri, in urbe, in palatio, ad mensam cum iis, qui callent, solam

³ I. m. 88. l.

⁴ Enyedinek Heliodoros Aithiopia-fordítása elé írt ajánlását kiadta Rajka László: *Heliodoros Aithiopikájának feldolgozásai a magyar irodalomban*. Kolozsvár, 1917. 11—13. l. Értekezések a kolozsvári m. kir. Ferenc József tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából. 5. szám.

linguam Italicam loquitur.“⁵ Enyedi György otthonosan érezhette magát a fejedelmi udvar olaszos-humanista légkörében.

A genfi kerülővel ugyan, de Enyedi útja is Itália földjére vitt. Százados hagyományokat követett, amikor hazai tanulmányai, a renaissance és a humanizmus által már itthon belé oltott vágy a szellemi újjászületés bölcsőjéhez vezette. A természetfeletti dolgok bírálatából, Észak-Itália földjén csiráztak ki azok a gondolatok, amelyek Blandrata közvetítésével Dávid Ferencben az unitarizmus eszméjét ébresztgették. Innen indult el az előző században Mátyás udvarába merész tanaival Galeotto és innen menekült nyugalmasabb tájak felé Blandrata társa, Socinus Faustus is, akinek Enyedi — később mint unitárius püspök — levélben fejtette ki Krisztus isteni és emberi természetéről vallott nézeteit.⁶ A vakmerő természettudományi gondolkodásnak ezt a régi otthonát keresi fel Enyedi György, amidőn tanulmányai folytatása végett Páduába megy. A padován szellem egész mukásságát végigkíséri. De ez nála nem parttalan sodródást, a megnyugodni nem tudó ember lázát jelelenti. Dávid Ferenc még ebben égett el. Enyedi fegyelmezettebb természet, akit a genfi reformátor hatása is — nem tanai, hanem szigorú rendszere által fékez.

Lélekben mindig az unitárius egyház papjának, a hívek vezetőjének érzi magát, oly korban, amelynek embere erkölcsi szélsőségek között hanyódott. Ismerte a hibákat s minden eszközt megragadott, hogy javítson és segítsen a bajokon. Mély szociális nézeteiből fakadó erkölcsi oktatásait nemcsak egyházi beszédeiben, hanem a kor divatja szerint, humanista műveltségéből fakadó széphistoriában is kifejezésre juttatta.

Nálunk a XVI. század papjai iskolázottságuknál fogva a humanizmus legfőbb terjesztői egyszersmind. Az iskolai latin-tanulással kapcsolatban a klasszikus auktorok olvasása és az antik mithológia ismerete a műveltség elengedhetetlen kelléke. S az a humanista szellem, amely Mátyás korában még csak a kiváltságos felsőbb réteg sajátja volt, most már az elszaporodó városi iskolák révén szélesebb világi rétegeket is áthat és terjesztői éppen papok, prédikátorok és az ezek soraiból kiváló iskolamesterek.

Lassanként a humanizmusnak ez a laicizálódása a nemzeti nyelv irodalmi szerepvállalását is elősegíti. Az írók közül már a XVI. század első felében többen hirdetik, hogy a magyar nyelv épp oly alkalmas irodalmi kifejező eszközzé válhat, mint a latin. A reformáció pedig szinte kikényszeríti a nemzeti nyelvű irodalmat, mert ezen keresztül igyekszik megnyerni eszméinek a latinul nem értő tömegeket. Enyedi már ebben a humanizmus és reformáció eszméivel telített világban nőtt fel idehaza.

⁵ Andreas Veress: *Matricula et acta Hungarorum in universitatibus Italiae studentium*. Budapest, 1915. 98. l. Fontes rerum Hungaricarum, I,

⁶ *Fausti Socini Senesis ad Amicos Epistolae*. Racoviae, 1618.

Külföldi tapasztalatai, tanulmányai és olvasmányai s különösen Páduában, az olaszvá vált humanizmussal való megismerkedése csak újabb bátortást jelentett számára a nemzeti nyelv irodalmi használatára.

Több mint másféléves páduai tartózkodás után félévet még arra szán, hogy bejárja Itália, Franciaország és Németország nevezetesebb városait. Hazatérőben, 1574 folyamán Bécsben állapodik meg. Itt dolgozza át Philippo Beroaldo olasz humanista latin verses elbeszélése nyomán *Gismunda és Gisquardus* történetét magyar széphistóriává. Költeményével Komáromi Ferenc szeretett barátjának kívánt kedveskedni, aki talán társa volt hazafelé vivő utján.⁷

Gismunda és Gisquardus históriáját Enyedi idejében Európa-szerte ismerték. Boccaccio *Dekameron*ja nyomán (IV. nap 1. novella) terjedt el a francia, angol, német, dán és cseh irodalomban.⁸ Enyedi külföldi vándorlásai közben többfelé is hallhatott a mondáról. Az általa használt Beroaldo-féle latin átdolgozásra azonban valószínűleg még olaszországi olvasmányai között bukkant.

Boccaccio modern történetét Beroaldo humanista ízlés szerint, Aeneas és Dido szerelmi históriájának mintájára teljesen antik mezbe öltözteti. Csak a mesemag marad változatlan: Tancredus király leányát, Gismundát, feleségül adja Ardea urához, a férj azonban hamarosan meghal. Gismunda örök özvegységet fogad s visszatér atyja udvarába, ahol bele-szeret Gisquardusba. Tancredus felfedezi a fiatalok viszonyát, Gisquardust elfogatja és megöleti, az ifjú kivágatott szívét pedig elküldi Gismundának, aki bánatában megmérgezi magát.

Kibővítve s néhány új motívummal megtoldva ezt a véres szerelmi történetet dolgozza át Enyedi, abban a modorban, ahogyan idehaza hagyományos gyakorlat szerint az ilyen történetek feldolgozása szokásos volt.

Nálunk a históriás ének és a verses széphistória a XVI. század legkedveltebb műfaja. Irodalmunkban a kor divatja ez időben mindent históriás énekké, széphistóriává alakít s legtöbbször még a külföldi eredetű prózában írt történetek is ebben a verses alakban élnek tovább. E műfaj népszerűségének természetesen aktualis okai vannak. A históriás énekforma középkori örökség, a szóbeliség hagyománya. A XVI. századig irodalom alatti életet él. Késő-középkori ránk maradt nyomok szerint a históriás énekek szerzői írni-olvasni tudó világiak (deákok), akik úri, sőt főúri hallgatóság szolgálatában, ezek szórakoztatására szedik verse tör-

⁷ Az első kiadás versfőiből ez a szöveg állítható össze: *Georgivs Eniedi Transilvanvs in gratiam nobilis Francisci Komaromi Thirnaviensis fratris vnice dilecti cecinit Viennae miseram mortem dvorum amantvm ob impatientiam amoris.* — A szerzés idejét az utolsó (242.) versszak árulja el.

⁸ A történet eredetéről, elterjedettségéről és Beroaldo latin feldolgozásáról bővebben ír Henrich Arnold: *Enyedi György Tancredus király leánya Gismunda és Gisquardus széphistóriája.* Kolozsvár, 1912. Értekezések a kolozsvári m. kir. Ferenc József tudományegyetem magyar irodalomtörténeti szemináriumából. 2. szám.

téneteiket. Udvari műköltészet ez, amely azonban hamarosan megtalálja az utat a köznép felé is, minthogy a világi felsőbb és alsóbb rétegek műveltségi színvonala között ekkor még nincs áthidalhatatlan különbség. A köznép pedig, úgy látszik a népi eredetű rokon-műfajok hatása alatt könnyen befogadta. Innen magyarázható a históriás énekek széleskörű elterjedettsége a XVI. században. A nyomtatott szöveg meghonosodása idején a közönség jórésze még nem olvasó-közönség, hanem hallgatóság. A versben írt szöveget pedig az előadó is meg a hallgató is, könnyebben jegyzi meg. A szóbeliségből az olvasásra szánt nyomtatott szöveghez való átmenet idején ez a verses műfaj vállalja az átmeneti kettős szerepet. Egyfelől az olvasni nem tudók számára marad a régi szóbelileg könnyen közvetíthető, énekelve, recitálva előadható műfaj, másfelől azonban már egy új közvetítő eszköz a nyomtatott betű révén az egyre szaporodó olvasni tudók olvasmány-igényeit is kielégíteni igyekszik. Nem csodálható tehát, hogy ez a műfaj a XVI. században a legkülönbözőbb témák megjelenési formája lesz.

A reformátorok korán felismerik a históriás ének népszerűségét és a szóbeliségből a nyomtatott szöveghez való átmeneti kettős szerepre való alkalmasságát. Hamarosan fel is használják ezt a formát vallásos céljaik szolgálatában. A teljes biblia-fordítás hiánya így teremti meg a históriás énekek mintájára versbeszedett ószövetségi, bibliai történeteket. De a humanizmus hatása alatt ugyanebben a modorban a világi szerzők is új tárgyakat dolgoznak fel: az egykorú események mellett antik-mitológiai, ókori, középkori és mesés történeteket. Ime a régi műfaj új ágakat hajt. A hagyományos forma új tartalommal telik meg, kitágul a témaköre. A XVI. századi szerzők pedig az új témákkal a modern gondolatokat is széthintik a közönség körébe.

Az egyháziak részéről hamarosan el is hangzik a panasz a novelisztikus és mesés tárgyú széphistóriák ellen. Még a XVII. század végén is ezeket az „undok és hazug“ történeteket kárhoytatják. A világi szerzők ugyanis mind kevesebbet törődtek azzal, hogy erkölcsi prédikációkkal hintsék tele történeteiket, s témáikat is egyre profánabb területekről választották. Moralizáló hajlam ugyan ezekben is volt, de csak mint az egyre nyilvánvalóbb gyönyörködtető célzat átlátszó takarója. A prédikátor-szerzőknél azonban éppen fordított a helyzet: a mese, a történet (legtöbbször már maga is vallásos tárgyú) náluk csak ürügy az eseményekből leszűrt tanulságok, erkölcsnemesítő tanítások kifejtésére. Tőlük távol áll a puszta mulattatás, inkább akarnak szórakoztatva tanítani.

Humanista műveltségük néha a prédikátor-szerzőket is elvezeti a profánabb témák világába. A költői, izgató tárgy őket is megejti. Azonban a moralizáló, oktató célt ilyenkor sem tévesztik szem elől. Náluk a nyomtaték ilyenkor is a tanulságon van. Egy-egy érdekkeltőbb világi téma

alkalom és ürügy, hogy azon keresztül is erkölcsi eszméiket csepegtessék a tömegek lelkébe. A vallásos tárgyauknál a profán történetek eseményei bővebb lehetőséget nyújtottak időszerű társadalmi és erkölcsi kérdések megvitatására. Efféle témáknak éppen ebben rejlett egyik legfőbb vonzóereje.

Részben ilyen indítékok vezették Enyedit is arra, hogy *Gismunda és Gisquardus* történetét a széphistóriák itthon divatos modorában dolgozza fel. De közvetlenebb oka is lehetett rá. A versfők adta szövegből s Enyedinek az elbeszélés végén tett egyik megjegyzéséből arra következtethetünk, hogy talán Komáromi Ferenc barátjával kapcsolatos, vagy valamely más aktuális esemény készíthette költeménye megírására.⁹

Gismunda és Gisquardus szerelmi története tárgyánál fogva akkor tájt még újítást jelentett a széphistóriák világában. A históriás énekköltészet virágkorának éppen közepe táján, az 1570-es években, vele kezdődik a kényesebb szerelmi történetek feldolgozása.¹⁰ Enyedi éneke s a későbbiek között (*Eurialus és Lucretia, Argirus*) azonban a felfogásbeli különbség eléggé szembeszökő. Emez még komoly erkölcsi célzattal készült, azokat már tisztán gyönyörködtető szándékkal írták. A szerelmesek története Enyedit nem önmagáért érdekelte, hanem *Gismunda és Gisquardus* szomorú sorsából leszűrhető tanulságok ébresztettek benne érdeklődést a tárgy iránt. Az idején való házasság szükséges voltának példázására látott ebben alkalmas témát. Az erkölcsi célzat nem volt pusztán ürügy a szerelmes történet elbeszélésére, hanem azon keresztül kora társadalmi kérdéseire kívánta felhívni a figyelmet s tanításaival a bajok orvoslásának mutatta meg az útját. A jó házasság kérdése kevés kort foglalkoztatott erősebben, mint a XVI. századot. Bizonyosság erre a házassági oktató-énekek meglepően nagy száma. S alig lehet véletlen, hogy Enyedi énekével majdnem egyidőben két másik széphistória, a *Telamon* (1578) és a *Fortunatus* (1578—1583) is ugyanezt a kérdést tárgyalja, részben más-más szempontból. Ami a *Fortunatus* históriájában annál feltűnőbb, mert a történetnek a házasság egyáltalán nem a legfontosabb eseménye. A mese tanulságai pedig minden más morális célzat kidomborítására inkább alkalmasak, mint a házasság kérdésének megvitatására, magyar átdolgozója mégis ezzel foglalkozik legbővebben s ehhez fűzi legterjedelmesebb erkölcsi fejtegetéseit. A korviszonyok hatása alatt az írók, úgy látszik, hivatásbeli kötelességüknek érezték, hogy a kérdés társadalmi és morális vonatkozásaival állandóan foglalkozzanak.

⁹ A szerelmesek halálára utalva, az első kiadás 239. versszakában írja: *Ilyen dotog nem régen esék köztünk.*

¹⁰ A históriás énekek és széphistóriák virágkora az 1540-es évektől a század végéig számítható. Keletkezésük idejét tekintve, számuk a 60—80-as évek között szökik a legmagasabbra, aztán fokozatosan csökken. A XVII. század folyamán pedig ez a műfaj teljesen elveszti eredeti jelentőségét s lassanként háttérbe szorul.

Historia
ELEGANTIS-

SIMA GISMVNDÆ REGIS

TANCREDI FILIÆ, SECRETARII REGIS

Gisquardi, amoris vinculo indissolubili mortem appetentium, Nunc

primum lingua Tuscana opera Phœcatij

Latinitate donata, Modulamine vero

concinnata per

GEORGIUM ENIEDI

Transylvanum,

DEBRECZENBE

Rodolphus Hoffhalter Niomtatta: Anno

Anno Domini 1577.

Enyedi komoly erkölcsi célzata még inkább kitűnik, ha széphistóriáját összehasonlítjuk forrásának, Beroaldonak, elegikus hangú elbeszélő költeményével.¹¹ A minden oktató szándék nélkül,¹² tiszta humanista szellemben készült, antik-mitológiai elemekkel teletűzdelt latin verset Enyedi teljesen saját keresztény-erkölcsi szempontjai szerint alakítja át: elhányja a humanista sallangok legnagyobb részét, megváltoztatja a szereplők jellemét, tovább vezeti az események fonalát s általában az egész témát saját erkölcsi célzatának megfelelően formálja. Felhasználja ugyan Beroaldo minden gondolatát, de csak mint indítékot, hogy aztán annál bővebben fejtsse ki saját morális felfogását. Így hát Beroaldo „elme-gyakorlás kedvéért“ írt költeményének eszmei tartalma Enyedi tollán teljesen megváltozott s a nyers történeten kívül az áldolgozásnak alig maradt közös eleme forrásával. Mindezt még csak fokozza a latin költemény disztichonjai és a magyar énekes forma tizenegyesei között lévő alaki különbség. A latin eredetinek ez a nagyarányú, belső átformálása a legkétségtelenebb bizonyítéka Enyedi komoly tanító szándékának: ha őt az átdolgozáskor pusztán a gyönyörködtető célzat vezeti, Beroaldo költeményét nem kellett volna ennyire átalakítania.

Enyedi eredeti oktató szándékából széphistóriájának első szövege őrzött meg legtöbbet. Erről az első szövegről azonban irodalomtörténet-írásunk mindeztideig nem tudott s az éneket csak az 1582. évi kolozsvári és más még későbbi kiadásból ismerte.¹³ Ezeknek szövege pedig — legalább is amelyekből példány maradt fenn — lényegében az 1582. évi kolozsvárinak szövegére vezethető vissza. A közelmúltban azonban a marosvásárhelyi Teleki-könyvtár *Magyar História 3629/b.* jelzésű kötetéből előkerült *Gismunda és Gisquardus* históriájának 1577. évi debreceni kiadása.¹⁴ Kénosi Tözsér János¹⁵ és Sándor István¹⁶ adataira támaszkodva már Szabó Károly feltételezett ugyan egy ilyen 1577. évi debreceni kiadást,¹⁷ de példányt nem látott belőle s így annak címét — nyilván Kénosi alapján — magyarul közölte, holott az, amint a Teleki-könyvtár példányából ki-

¹¹ Beroaldo költeményét a kiadások szövege alatt jegyzetben közlöm.

¹² Beroaldo mindössze utolsó két sorában figyelmezteti az ifjúságot, hogy óvakodjék a szerelmi szenvedély hevétől.

¹³ Az 1582. évi kolozsvári kiadás nyomán (RMK. I. 198.) adta ki Henrich Arnold idézett munkájában, majd Dézsi Lajos a *Régi Magyar Költők Tára* VIII. kötetében a széphistóriát. — Más régi kiadásai: Monyorókerék, 1592. (RMK. I. 261, Pékány nem maradt fenn). — [Kolozsvár], 1624. (RMK. I. 541.) — Lőcse, 1683. (RMK. I. 1306.) — [Lőcse], 1700. (RMK. I. 1536.) — H. e. n. XVII. századi töredék. (Nemzeti Múzeum). — H. n. 1737. (Nemzeti Múzeum). — Buda, 1750, (Nemzeti Múzeum). — Buda, 1765, (Nemzeti Múzeum).

¹⁴ A meghatározás részleteire ld. bővebben *Gismunda és Gisquardus históriájának első kiadása* című cikkemet a Magyar Könyvszemle 1938. évfolyamában 21—32. l.

¹⁵ *Bibliotheca Scriptorum Transylvano-Unitariorum* című 1753-ban készült, kéziratban maradt művének 13. lapján említi Enyedi széphistóriáját. Címleírását idézem előbb említett tanulmányomban.

¹⁶ *Magyar Könyvesház.* Győr, 1803. 4. l.

¹⁷ RMK. I. 126. és ennek nyomán Henrich Arnold is i. m. 55. l.

derült, latin címmel jelent meg (ld. a hasonmást). Sőt a címlapon szereplő *Nunc primum* megjegyzés szerint az is bizonyossá vált, hogy Enyedi széphistóriájának ez volt első kiadása.

Dézi Lajos még arra gondolt: ha Enyedi éneke egyáltalán megjelent Debrecenben, akkor azt egy kolozsvári kiadásnak kellett megelőznie.¹⁸ Nézetét nem okolta meg, de úgy látszik valószínűtlennek tartotta, hogy a Kolozsvárt lakó Enyedi munkája nem helyben, hanem Debrecenben került először sajtó alá. Ebben azonban semmi szokatlan sincs.

Hogyan jutott Enyedi éneke a debreceni nyomdába, azt adatok híján csak sejthetjük. Efféle históriák kéziratos másolatban is terjedtek; Gismunda és Gisquardus történetének egy ilyen másolata kerülhetett Hoffhalter Rudolf debreceni könyvnyomtató kezébe s ebből készíthette kiadványát. Arra viszont nem egy példa akad, hogy Erdélyben vagy éppen Kolozsvárt lakó szerző munkája Debrecenben jelent meg először. A kiadásnak még Enyedi unitárius volta sem lehetett akadály. Debrecenben ugyan gyűlöltek az unitáriusokat s Hoffhalter Rudolf meggyőződéses kálvinista hírében állott, akinek egy évtizeddel előbb erdélyi működését az unitáriusok éppen ezért rossz szemmel nézték, de a jól jövedelmező históriás énekek kiadásánál mégsem a szerzők vallása, hanem az üzleti szempont volt a döntő.¹⁹ Így nemcsak Hoffhalter, hanem a többi nyomdász sem tekintett vallásbeli különbségre a szerzők között, ha széphistóriák kiadásáról volt szó.

Enyedi éneke első kiadásának felfedezése meglepő eredménnyel járt. Kitűnt, hogy szövege erősen eltér az 1582. évi kolozsvári és a többi ismert kiadás és kéziratos másolat szövegétől.²⁰ A két kiadás között már terjedelem szempontjából is tetemes különbséget állapíthatunk meg. A kolozsvári kibocsátás, amelyet a széphistória második kiadásának kell tekintenünk, 272 verssorral bővebb, mint a debreceni, amelyből hiányzik az Ida-hegyi jelenet prózai magyarázata is. Így tehát az éneknek 1582. évi legrégebbi szövege, melynek alapján az irodalomtörténet eddig Enyedi széphistóriáját megítélte, (a prózai magyarázatot nem is számítva), több mint egyötöd részében későbbi betoldás. Idegen tárgyú széphistóriáink között egy sincs, amely hasonló jelentősebb és terjedelmesebb eltéréseket tartalmazó szövegváltozatot őrzött volna meg, éppen ezért *Gismunda és Gisquardus* históriája két legrégebbi szövegének összehasonlítása érdekes tanulságokkal szolgál a XVI. század műköltészetének szövegvariánsokat

¹⁸ RMKT. VIII. 474—475. l.

¹⁹ Hoffhalter Rudolf erdélyi működésére nézve ld. Gulyás Pál: *A könyvnyomtatás Magyarországon a XV. és XVI. században*. Budapest, 1931. 138—140. l.

²⁰ Az összehasonlításnál a későbbi nyomtatásban megjelent vagy másolatban fennmaradt szövegeket mellőzhetjük, mivel azok az 1582. évihez viszonyítva csak lényegtelen eltéréseket mutatnak. — A széphistóriának négy kéziratos másolatáról tudunk: a *Csereyné-kóde*xben fennmaradt töredékről (XVI. század vége), a *Lugossy-kóde*xbeli (1603), a *Csoma kóde*xbeli (1638) és a *Szál-kóde*xbeli (XVII. század első fele) másolatáról.

teremtő gyakorlatára, az átdolgozás természetére s nem utolsó sorban arra : hogyan lett Enyedi szárazabb, oktató hangú énekéből, a tanító szándék megtartásával ugyan, mégis színesebb s a kor költőibb izlését jobban kifejező, szórakoztatóbb széphistória.

A kolozsvári kiadás szövegbetoldásai szinte kivétel nélkül az ének második felére esnek. Mindössze az Ida-hegyi jelenetről szóló prózai jegyzet, valamint a 99., 105. és 153. versszak az, amivel a história első fele kibővült. A hozzáköltéseknek ez az aránytalan megoszlása talán azzal magyarázható, hogy a versfők a 154. versszakig értelmes szöveget adnak. Mivel pedig Enyedi éneke végén elárulja, hogy nevét a versfökbbe rejtette, az átdolgozó, úgy látszik, ügyelni akart a versfők eredeti rendjére. Az Ida-hegyi jelenetről szóló prózai magyarázat a 83. versszak után, a rossz tipografizálás következtében, két részre bontja ugyan az éneket²¹ és szó közben metszi kétfelé a versfők adta szöveget is, de ha összehasonlítjuk a két kiadás megfelelő versszakát, kitűnik, hogy a jegyzetnek az 1582. évi kiadásban külön magyarázó értelme van.

1577.

*Csalárd Venus Parisnak mint fogadá,
Szép Ilonát örökül neki adná,
De hirtelen mondását megmásolá,
Menclaust mert ellene indítá. (83 vsz.)*

1582.

*Csalárd Venus Parisnak hűtöt ada,
Hogy az arany almának szép jutalma,
Gazdagsággal lenne Görög Ilona,
Végre alma Trója fogát váslatá. (83. vsz.)*

A korábbi szöveg — miként az utána következő többi alkalommal is — dióhéjban elmondja a történetet, az 1582. évi azonban csak céloz erre, ez utóbbinál tehát, ha nem is elengedtetetlen, de helyén való a magyarázat. Az is lehetséges, hogy a jegyzet a nyomdász kívánságára iratott, üzleti érdekből, mintegy reklámképpen. Az 1852. évi kiadás ugyanis özvegy Heltai Gáspárné műhelyében készült, akinek vezetése idején a nyomda két trójai tárgyú széphistóriával is kedveskedett a közönségnek.²² Talán az olvasók figyelmét akarta ezzel felkelteni a két másik kiadványa iránt.

A 99. és 105. versszak közbeiktatásánál az átdolgozó legalább arra ügyelt, hogy azonos kezdőbetűkkel indítsa el a verset s így csak annyi történt, hogy a VIENNAE helynév két V-vel és három N-nel állítható össze az 1582. évi kiadás versfőiből. A debreceni kiadásban a versfők adta szöveg utolsó szava helyesen AMORIS, a második kiadásban a 153. versszak betoldásával ebből AMORIBS lett. A 99. versszakkal az átdolgozó világosabban ki akarta emelni, hogy Gisquardus védekezése következik a király vádjaira, mivel az előző versszak az átdolgozásban homályosabban céloz erre, mint az 1577. évi szöveg.

²¹ Innen van, hogy a későbbi kiadások elhagyva a prózai részt, két fejezetre bontják az éneket.

²² A Lévai névtelen éneke 1576-ban (RMK. I. 120.), Hunyadi Ferenc trójai históriája pedig 1577-ben (RMK. I. 130.) jelent meg Heltainé nyomdájában.

*Többet király ifjúnak nem szólhata,
Mert nagy bánat szívét megfogta vala,
Nagy sírással könnyei hullnak vala,
Mindezekre ifjúnak így lön szava. (98. vsz.)*

*Többet király ifjúnak nem szólhata,
Mert nagy bánat szívét megfogta vala,
Nagy sírással könnyei hullnak vala,
Mint fogolynak erre így lön mondása.*

*Vedd elődbe most, uram, beszédemet,
Hogyha illik fogadd be mentségemet,
Atkaiddal ne bosszontsd Istenedet,
Nagyobb veszély hogy ne falja fejedet.*

(98—99. vsz.)

Az új szakasz hozzáköltésével azonban az átdolgozó egy tárgyi hibát is elkövetett: Gisquardusszal arra figyelmezteti a királyt, hogy átkaival ne bosszantsa Istenét. Az előzőkben ugyan Tancredus hűtlenséggel vádolja az ifjút, de nem átkozódik!

A 105. és 153. betoldott versszak nem egyéb, mint az előbbi szakaszokban már érintett gondolatok további kifejtése. Ilyen természetű, továbbá az ének 1582. évi szövegének második felébe iktatott 159., 179., 198—204., 220., 253—254., 260., 262—266., 274—277. és 284—307. versszak. A költemény második felére esnek ezenkívül még azok a kisebb-nagyobb betoldások is, amelyek már tárgyi eltéréseket, újabb motivumokat csempésznek a mesébe, mint a 207—215., 234—235., 240—249. és a 256. szakasz.

Az átdolgozó azonban nemcsak új részletek közbeiktatásával hagyta rajta keze nyomát a széphistória szövegén, hanem azt szinte teljes egészében át is költötte. Az 1577. évi kiadásban alig találunk olyan versszakot, amely változatlanul került volna át a kolozsvári kiadásba. A javítások és igazítások általában a verselés és stílus szempontjából jelentősek, de nem egyszer a tartalmat, sőt a tárgy lényegét is érintik.

A két szöveg összehasonlításából kitűnik, hogy az elsőből hiányzik a gyűrű-jelenet. Ezt Beroaldo sem ismeri s Enyedi úgy írja le Gismunda és Gisquardus találkozását, hogy a két szerelmes kézfogással fogad hűséget és titoktartást egymásnak. A második kiadás szerint azonban Gismunda jegygyűrűt ad szerelme bizonyságául az ifjúnak. (80. versszak.) Ezzel mintegy külsőleg is kifejezésre juttatja, hogy özvegyi fogadalmát nem kívánja többé megtartani. Az átdolgozó gondolatában talán az is megfordulhatott, hogy a jegygyűrű-adással a szerelmesek viszonyának legalább a látszatát mentheti. Erre más széphistóriában is találunk példát, *Titus és Gisippus* történetének magyar átdolgozója szintén így menti meg hősét kényes helyzetéből.²³ Amidőn Titus a nászéjszakán Gisippus helyett átveszi a férj szerepét, gyűrűvel jegyzi el Sophroniát; később pedig,

²³ Érdekes megemlíteni, hogy a külföldi forrás, valószínűleg Beroaldo latin prózai szövege, ebben a történetben sem tud az elgyűrűzésről.

amikor a férj-csere kitudódik, éppen erre hivatkozva igazolja tisztességes szándékát. Nyilván a hazai szokásokban az elgyűrűzéssel jelképezett szorosabb összetartozás s az ezzel vállalt bizonyos erkölcsi kötelezettségekről vallott felfogás jut itt kifejezésre, amely a szerelmi viszony megítélését ilyenféle esetben enyhítheti. Csakhogy míg amott a férfi jegyzi e a leányt, itt Gismunda ad gyűrűt az ifjúnak. Ez pedig lényeges különbség. Gismunda jegygyűrűje legfeljebb szerejmi zálognak tekinthető, a gyűrű-ajándékozás tehát valóban csak látszat-keltés, amely nem mentheti a szerelmi viszonyt — ha egyáltalán gondolt ilyesfélére a széphistória átdolgozója.

Dézsai Lajos — az 1582. évi szöveg alapján — *Gismunda és Gisquardus* históriájában a legkiemelendőbbnek és az elbeszélés legnagyobb érdemének a szereplők érzelmeinek vázolására és lelkiállapotának rajzára való törekvést tekinti. S valóban, széphistóriáink közül erre csak az *Eurialus és Lucretia* tesz kísérletet. Mindkét ének újító ezen a téren. Első hírnökei a jövő fejlődés útjának. Bennük csillannak fel először azok a költőibb és művészibb nyomok, amelyek már Gyöngyösi epikus művésze felé mutatnak. Természetesen ezen a kezdőfokon fejlettebb lélekrajzról még szó sem lehet, a szerző inkább az eseményekhez fűzött reflexiókban tükrözteti a szereplők lelkiállapotát, a közvetlenebb vonásokkal való ábrázolásig azonban még ritkán jut el.

Sajnos *Gismunda és Gisquardus* históriájának első kiadása a szereplők lelkivilágáról, érzelmeiről édes-keveset árul el. Ennek részletesebb rajza jóformán teljes egészében az átdolgozás érdeme s főképpen az ének második felében érvényesül.

A három főszemély közül az 1582. évi szöveg Tancredus alakját emeli ki a leghatározottabb vonásokkal s az elbeszélés utolsó harmadában ő lesz mintegy a főszereplő.

Beroaldonál a történet a fiatalok halálával végződik. Enyedi oktató célzatának megfelelőbben a mesét már az első szövegezésben tovább vezeti s elbeszéli Tancredus öngyilkosságát is: az ifjak egybekelése „ellentartójának”, a gonosz és önző apának bűnhődését. Az első kiadás azonban mindezt az egész elbeszéléshez arányosítva, sokkal rövidebben adja elő. Az 1577. évi kiadásban a király leányának bátor védekezése hallattára kétségbeesésében elájul, mert azt várta, hogy fenyegető szavaira Gismunda bocsánatért fog könyörögni. Tancredust elvakítja a harag, az önzés és a királyi gőg:

*Nem tudhatja mit kelljen művelnie,
Mert jól látja igaz asszony beszéde,
Nem engedhet igaznak, mert vak szíve,
Ezt végezé, hogy ifjat meg ölnéje. (195. vsz.)*

A király ezután éjjel egyszerűen meggyilkoltatja Gisquardust és annak kivágott szívét elküldi Gismundának, aki megátkozza atyját és szemére

veti a szerelem istenasszonyának, hogy őt is halálba kergeti. Gismunda bánatában megmérgezi magát, de a rossz lelkiismeret Tancredust sem hagyja nyugodni s hamarosan öngyilkos lesz.

Az átdolgozás ezeket az eseményeket a második kiadásban kiszélesíti, változtatásokkal, új motívumok közbeiktatásával színesebb és gazdagabbá teszi, egyszersmind ezeknek mélyebb lelki indítóokait és hatását is megvilágítja. Gismunda védekezése után, amelyből alig csendül ki asszonyi hang, inkább egy tudós humanista szájába illik, a király *nem ájul el*. Nem is illenék ez olyan gonosz zsarnokhoz, mint aminőnek Tancredust az átdolgozás erősebb színei festik. A király egy pillanatra ugyan érzi, hogy Gismundának és a vének tanácsának igaza van s a fiatalokat össze kellene házasítani, de győz benne az önzés és a gőg. Nem tudná elviselni a szégyent, hogy leányát „nemtelen“ ember vegye feleségül s halála után az foglalja el királyi székét. Gisquardust éjjel titokban meggyilkoltatja. Leányát azonban még *hitegeti*. Megparancsolja Gismundának, hogy szobájában „veszteg lenne“, mert hátha mégis megváltoztatja ítéletét és megkegyelmez mindkettőjüknek. Az ifjú meggyilkoltatása után azonban Tancredusnak nincs nyugta többé. Látszólag örömeiben, valójában lelkiismerete elaltatására *lakomát csap*:

*Immár vígan észí király ebédét,
Szabadosnak alítja gondtól fejét...* (208. vsz.)

Mulatozás közben, boros fejjel

*... új bolondság üté oldalát,
Nyalánkságra indítá király gyomrát...*
(211. vsz.)

Ekkor születik meg benne a legördögibb terv, hogy a megölt ifjú szívét elküldi Gismundának, aki a halálban is hű akar maradni szerelméhez:

*Sőt ha az bölcs írás igazat mutat,
Hogy az halál csak testen igazíthat,
De az lélek érzékenységben állhat,
Hát lélekben a szerelem vigyázhat.*

*Mit gondoljak tehát én az halállal,
Szerelemért testem szakadásával,
Ha ezentől nagy lelki bátorsággal,
Vigadozom ott is szép Gisquardusszal.*

(234—235 vsz.)

Gismunda megmérgezi magát, s Tancredust, aki szórakozásban keres menedéket, hogy lelkiismerete szavát elhallgattassa, *kockahányás* mellől hívják haldokló leányához. Gismunda öngyilkossága a királyt végkép megtöri s ezt az 1582. évi szövegben az újabb betoldás még erősebben érzékelteti:

*Az mely szübe már besett az kétség,
Közel vagyon ahhoz Káin betegség,
És mely lelket izgat békételesség,
Nincsen annak életiről reménység.* (276. vsz.)

Megbomlott, békétlen lelke Tancredust is öngyilkosságba hajszolja. A király fokozatos lelki és testi összeomlásának ezt a részletes és művészi rajzát az első kiadásban hiába keresnök. Éppen azok a részletek (lakoma, kockahányás), amelyek oly jellemzően céloznak erre, hiányzanak az első szövegből.

Henrich Arnold a második kiadás alapján a széphistória erkölcsi felfogását vizsgálva megállapította, hogy az „keresztény-protestáns, de nem egy helyt antik-mithológiai elemeket is találunk“ benne. Ez a kor felfogása szerint még jól megférne egymás mellett. Azonban — amint Henrich Arnold írja — „néha e két világnézet össze is ütközik egymással. A mithológiai alakokra való gyakori hivatkozást nem tekinthetjük ugyan zavarónak, mert a bibliai példák egész sora áll vele szemben. De nagyon is ellenmondás-számba megy Gismunda fohászzkodása Venushoz. Szemére veti, hogy ő, aki »szerelmének kezdője« volt, nem őrizte életét. De az istennő maga fogja megbánni kegyetlenségét, mert így Gismunda nem szentel neki kápolnát és ünnepet. Kérdezi, hogy mit tesz Venus annyi vérrrel, amennyit már öntött szerelemért. Úgy, mint hajdanán Medeát, Didot és Helenát, most Gismundát is tönkre teszi (236—251). A széphistória ezt a részletét, melyet Beroaldusnál meg nem találunk, Heinrich Gusztáv Enyedi sajátjának mondja, de nézetét csak azon módosítással lehet elfogadni, hogy Enyedi e fohászzkodást vagy egy újlatin írótól vette át, vagy pedig annak mintájára készítette. Közvetlen forrása azonban még ismeretlen.“²⁴

A Venushoz intézett fohászzkodás (inkább szemrehányás!) az 1577. évi kiadásban a maga rövidségével korántsem kirívó s mint a megszemélyesített szenvedélyes szerelem (Vénus) kegyetlenségéről és pusztításáról szóló példázat nem ellenkezik a költemény erkölcsi célzatával. Az első szövegben a halálra készülő Gismunda Venushoz intézett szavai mindössze öt versszakra terjednek, ugyanez a rész azonban az 1582. évi kiadásban háromszorosára dagad s éppen a legérdekesebb, de keresztény

²⁴ Henrich Arnokl i. m. 64. l. Az idézetben Heinrich Gusztávra történik hivatkozás, aki *Boccaccio élete és művei* (Budapest, 1881.) című munkájában ír Enyedi széphistóriájáról v. ö. 196—198. l.

erkölcsi szempontból kifogásolható fele, amelyben Gismunda kijelenti, hogy a pásztorórák helyét, a barlangot, Venus tiszteletére kápolnává alakíttatta volna, ha nem kellene meghalnia — hiányzik az első kiadásból. Henrich Arnold tehát az ének első szövegét nem ismerve is észrevette, hogy ez a rész tulságosan elüt a költemény eredeti célzatától és szellemétől, annyira, hogy azt nem is tarthatta Enyedi szerzeményének. Arra természetesen nem gondolhatott, hogy — mint későbbi betoldást — akár humanista minta nyomán, akár saját szerzeményeként Enyedin kívül más is beleszőhette a széphistória szövegébe.

Hasonlóképpen nem egyeztethető össze az ének keresztény szellemével az a két fentebb már idézett s szintén utólag közbeiktatott versszak sem; amelyben Gismunda a halálról és a túlvilágról elmélkedve mintegy biztatást nyer az öngyilkosságra (234—235).

Így tehát az 1582. évi szövegnek ama részleteiről, amelyek a széphistória eredeti keresztény szellemét megbontják és erkölcsi oktató célzattal is ellenkeznek, kiderül, hogy kivétel nélkül későbbi betoldások. Enyedi egységesebb szellemben megírt éneke az átdolgozott második kiadásban, a humanizmus jegyében, profánabb, szabadabb felfogásnak ad hangot. Hiába bővíti ki az átdolgozás — talán ellensúlyozásképpen is — például az atyákhoz és tutorokhoz intézett tanító szándékú sorokat, hiába enyhíti az első szöveg egy-két nyersebb elszólását, a költeménynek szabadabb, „felvilágosodottabb“ szellem felé való elhajlását ezzel sem tudja elfátyolozni. Sőt humanista színezetét még csak fokozza, hogy a betoldások kizárólag a görög-római történelemhez és mithológiához fordulnak hasonlatért, míg az első szöveg antik-mithológiai példák mellett bibliaiakra is szívesen hivatkozik.

Enyedit műve megírásakor — amint említettük — a társadalmi viszonyok és problémák erősen foglalkoztatták. Szerinte igazi nemességet a származás nem adhat. Az új eszmény a humanista tudós, a tanult ember, aki műveltsége által szerez lelki nemességet, amelyet sem pénz, sem szerencse, sem idő le nem bírhat. Mindenkit egyéni értékei tesznek naggyá s amint egy betoldás tovább fűzve a gondolatot, korszerű megfogalmazásban hirdeti:

*Fegyver egyik uta ez tisztességnek,
Szép tudomány második uta ennek. (179. vsz.)*

Enyedi csak a humanista tudóst dicsőíti, az átdolgozó e két sorában a gyakorlati és szellemi élet egyenlőségét hirdeti.

Ezek a gondolatok annál inkább felkeltik érdeklődésünket, mert nem Beroaldotól származnak. Humanista nézetek ezek, amelyeket Enyedi, illetőleg az átdolgozó a latinul nem tudó, szélesebb réteg számára köz-

vetít. A XVI. század magyar nyelvű irodalmában kevés mű fejezte ki szebben, helyenként oly tömör művésziességgel ezeket a gondolatokat *Gismunda és Gisquardus* széphistóriájánál.

Amint már jeleztük az átdolgozó az első szövegnek jóformán egyetlen versszakát sem hagyta érintetlenül. Javított, igazított főképpen a verselés, a stílus szempontjából. Enyedi széphistóriája versformájául a Tinódi után legnépszerűbbé vált 4—7-es (4—4—3) ütemezésű tizenegyest választotta. Az első szöveg tanúsága szerint még ebben a leggyakorlottabb formában sem volt túlságosan járatos, sorai döcögnek, ütemezésük rossz. Ez azonban szigorú verstechnikai szempont s meglehetősen egyoldalú, ha arra gondolunk, hogy a széphistória tulajdonképpen énekes műfaj.²⁵ A XVI. század históriás énekei között pedig számos olyan énekről tudunk, amelynek nincs kötött dallama; szöveg és melódia csak lazán kapcsolódik, tág tere marad a rögtönzésnek, a főmelódia csak alaprajz, melynek ritmusa változik s új diszitó elemekkel bővíthető.²⁶ Enyedi eredeti szövege inkább ilyen improvizáló előadásra alkalmas. Az átdolgozó azonban, úgy látszik, valamely kidolgozott — szöveg és melódia szoros kapcsolatán alapuló — dallamhoz kívánta kötni az éneket. Egyik fő gondja tehát a verselés javítása volt, néha még a rímelés, sőt az érthetőség rovására is. A rímelés énekelt szövegnél amúgy sem bírt nagyobb fontossággal, tehát könnyebben elhanyagolhatta. A szöveg eredeti értelmének elhomályosítása vagy megváltoztatása azonban esetleg bővítésre, betoldásra, néha pedig Enyedi hibás lejtésű, egyszerűbb, de világosabb értelmű sorainak, jól ritmizálható, de kevésbé kifejező, vagy más értelmű sorokkal való felcserélésre kényszerítette az átdolgozót. Szerencsére rontást ritkán követett el. Az ének első felében a verselést inkább csak szórendi változtatásokkal, egy-egy szónak, szólásnak mással való helyettesítésével igyekezett megjavítani, miként már említettük, úgy látszik azért, hogy a versek rendjét meg ne zavarja. Szabadabban járt el azonban a szépséghistória többi részében s itt a javulás is észrevehetőbb, amit a betoldások jobb verselése is támogat, hiszen azok túlnyomó többsége szintén az ének második felére esik.²⁷

Még feltűnőbb a különbség az első és második szöveg stílusa között. Enyedi egyszerű előadásmódja költőinek alig mondható. Az átdolgozós

²⁵ Enyedi énekének dallama ismeretlen. A nyomtatott kiadások a nótát nem jelzik. A *Lugossy-kódezbeli* kéziratos másolat a *nota Cimonis*-ra hivatkozik, de erről a széphistóriáról ma, ezen egyetlen adat kivételével semmit sem tudunk (v. ö. Dézsi Lajos cikkét az *Irodalomtörténet* 1913. évfolyamában 257—259. l.) Bizonyos azonban, hogy Enyedi históriáját énekelték, mert 1628-ban a *Pryamus és Thisbe* c. széphistória (nyomtatásban először 1745-ben jelent meg) *Gismunda és Gisquardus* nótájára készült.

²⁶ V. ö. Szabolesi Bence: *A XVI. századi magyar históriás énekek és zenéjük*. Irodalomtörténeti Közlemények. 1931. évf.

²⁷ Már Henrich Arnold is észrevette (i. m. 69. l.), hogy az ének elején a verselés gyengébb, csak éppen az okát nem sejtette még.

azonban — ez esetben is leginkább az ének második felében — szinte újjá szüli, élénkebbé, szebbé, művészebbé és magyarosabbá teszi a költeményt. Álljon itt szemléltetőül néhány kiragadott példa erre.

1577.

Mint az héa szokta az horgot csufolni,

*Asszony állhatatlan voltát nem tudja,
Fogadását ebben csak egy sem állja.*

*Gyakran vesztek atyjokat így az ifjak,
Átnok fogadásokkal az leányzók,
Kevés bánat mikor érkezik rájuk,
Készek akkor Venusra eskedniük.*

*Mert gyakorta ifjak vesznek ezenképpen,
Önnen nyelvek hozza keserves törben.*

*Eleibe jöjjön mint bírójának,
Véget vetni mert akar életének.*

*Állhatatlan hiti asszonymnak látom,
Fogadása erőtlen már azt látom.*

De meg család vén jámbort reménységben.

*Jó erkölcsöt és tudományt megbecsülj,
Mert az kívül az szerencse halmi ül.*

1582.

Tanolt héja az horgot is süvölti.

*Hogy férfitől asszonyember búcsúja,
Éh farkasnak mint báránytól elállta.*

*Gyakran esik ifjaktól ez csalárdság,
Szép menyektől főképpen ily álnakság,
Midőn őket éri kevés bosszúság,
Ottan hűtre megyen az apácáság.*

*Mert gyakorta ifjak esnek oly törben,
Magok nyelvek hozza farkast veremben.*

*Mert homálya történt fényes napjának,
Vérrel fordult feredője az holdnak.*

*Mert erőtlen leányzók hűti látom,
Hűtek addig míg lábok betől ajtón.*

Sík reménység de marada kezében.

*Jó erkölcsöt és tudományt megbecsülj,
Szerencsének orrán kevélyen se ül.*

Meglepő, hogy az átdolgozás mily gyakran él köznyelvi fordulatokkal, sokszor közmondásszerű csattanókkal, míg a régibb szövegben ilyenek aránylag ritkábban akadnak. A népies szólásoknak csak alig egyharmada található meg az első kiadásban. Az 1582. évi szöveg viszont az átírt részekben, de még inkább a betoldásokban néhol szinte halmozza a népies kifejezéseket. Ebben az idegen tárgyú költeményben már csaknem magyarokodásnak hatnak az alábbi újabb keletű sorok:

*Igaz ítéletet ha ebben követsz,
Igazságnak haragnál feljebb engedsz,
Hidd meg, többet csak udvarodban lehetsz,
Kinek régi rozskenyerek most perec.*

*Gyengén tartott sok úrfiakat láttam,
Kiknek jószágokon gyakran csudáltam,
Kazdagságok költöhetetlen azt mondtam,
De nem soká az bársonyt szárniék láttam.*

*Oly iratos drága szép palotáját,
Nagy nemzetes úrnak láttam jószágát,
Tegnap vígan lakta szép erős várát,
Ma pór úrnak zörgetik benne dobját.*

*Az Istennek ily csudálatos dolga,
Nagy sok szegényt emel föl uraságra,
Sok urakat viszont hájas táskára,
Mindeneket vonszon akarattjára.*

(198—201. vsz.)

Még furcsább, hogy Gismundát beszélteti így az átdolgozó. Szándéka nyilvánvalóan az, hogy az idegen történetet legalább előadásába szőtt magyaros elemekkel és szólásokkal hozza közelebb a hazai hallgatók és olvasók izléséhez. Efféle törekvésnek azonban az első kiadásban nyomát sem találjuk, a régebbi szöveg hangnemétől ez a kirívó magyarkodás merőben távol áll.

Heinrich Gusztáv nyomán — akit az ének egynémely helye, némi túlzással, Petőfi költészetére emlékeztet, (főkép a 287—289. és 302—305. versszak) — Henrich Arnold és Dézsi Lajos is Enyedit, mint lírikust dicsérik.²⁸ Sajnos, az első kiadás Enyedi lírikus tehetségéből mitsem árul el. A méltatók által idézett hosszabb-rövidebb lírai részletek és kifejezések — a virágom, szerelmem, mátkám és még néhány hasonló kivételével — mind későbbi betoldások. Igen jellemző azonban e változás a két szöveg hangneme között stílustörténeti szempontból. A széphistóriákon — nyilván Balassa költészetének hatására — éppen a század 70-es éveinek végétől kezdve ömlik el a líraibb hangulat. Első példája ennek az *Eurialus és Lucretia* (1577), mely nemcsak a líraibb hangot, hanem a líraibb formát is becsempészi a széphistóriák világába. Lírai költészetünk XVI. századbeli kivirágzásának hatása érezhető *Gismunda és Gisquardus* históriájának átdolgozott, 1582. évi szövegén is.²⁹

A két szöveg tartalmi, felfogás- és előadásbeli különbségei, általában az egész átdolgozás szelleme önkéntelenül az átdolgozó személyére tereli érdeklődésünket. Természetes volna arra gondolni, hogy az 1582-ben Kolozsvárt megjelent kiadást az ott tanárkodó Enyedi írta át és készítette sajtó alá. A kiadásról talán tudott is. Erre enged következtetni e kiadás címlapján feltüntetett latin átdolgozó, Phillipus Beroaldus neve, amely az 1577. évi kiadáson nem szerepel. Lehet, hogy ezt Enyedi árulta el a kiadónak. Feltűnő még, hogy az átdolgozó nagyjában ügyelt a versfökből összeállítható szövegre. Igaz, hogy erre Enyedi maga hívja fel a figyelmet s így az idegen átdolgozó is vigyázhatott ennek értelmére. Mindez tehát

²⁸ Heinrich Gusztáv i. m. 199. l., Henrich Arnold i. m. 66—67, l. és Dézsi Lajos a RMKT. VIII. 477. l.

²⁹ Érdekes megemlíteni, hogy Balassa éppen a két szöveg keletkezése közötti időben, 1575—1576-ban tölti ki erdélyi „fogságát“. Dézsi szerint itt ismerkedhetett meg, Báthori udvarában az olasz irodalommal (*Balassa Bálint minden munkái*. Budapest, 1923. XXVIII. l.). Egyik költeményében (*Mire most barátom azon kérdezkedél?*) Gismunda és Gisquardus szomorú szerelmi történetére is hivatkozik. Nem lehetetlen, hogy Beroaldo művén kívül olvasta Enyedi magyar feldolgozásának régebbi szövegét is, amelynek akkor már bizonyára voltak kéziratossá váló másolatai.

még nem kétségtelen bizonyíték amellett, hogy a széphistóriát valóban Enyedi dolgozta át, épp úgy, mint az a körülmény sem, hogy az átdolgozó ismerte Beroaldo költeményét, amint az alábbi összehasonlításból kitetszik.

1577.

*Könnyhullási megtölték az medencét,
Nagy ideig úgy kesergé szerelmét.* (214. vsz.)

1582.

*Könnyhullásit kit immár megelégett,
Ablakáról kiönté mint bő vizet.* (232. vsz.)

Beroaldo (273—274):

*Dixerat et lachrymis pateram amantibus implet:
Quae velut effusae praeccipitantur aquae.*

*Eset után embernek veszekedni,
Nagy bolondság kívánt dolgon bánkodni.*
(260. vsz.)

Beroaldo (297—298):

*... defles tota quod mente peccasti
Defles quod factum est te faciente nephas.*

(Nincs megfelelője.)

*Ha életünkben minket össze nem adál,
Semmi jóval életemben nem látál,
Isten kötelében ily ellent tartál,
De ez egyben légy most jó akarattal.* (264. vsz.)

Beroaldo (299—303):

*Sed si ulla affectus remanet scintilla paterni:
Et siquid patriae iam pietatis habes:
Te rogo sancte parens: extremum hoc munus
amanti,
Concede et natae fac rata vota tuae.
Nil quoniam in vita nobis commune dedisti:*

Beroaldonak Boccaccio-átdolgozásai idehaza is ismeretesek voltak, a széphistória latin forrásáról tehát más is tudhatott, akár úgy, hogy Enyedi hívta fel rá a figyelmét, akár pedig saját olvasmányai alapján. Még szereteágazóbb következtetésre juthatunk akkor, ha azt vizsgáljuk, hogy a kolozsvári kiadás miért jelöli csak kezdőbetűkkel Enyedi nevét. Ennek többféle magyarázata is lehet: vagy Enyedi kérésére történt így s ez esetben akkor is, ha ő volt az átdolgozó, de még inkább, ha nem, ugyanaz az ok készíthette erre, tudniillik, mint helybeli pap-tanár nem óhajtott az átköltéssel még profánabbá vált széphistória címlapján szerepelni; vagy tőle függetlenül a kiadó nem tartotta szükségesnek, hogy az átdolgozott költeményen Enyedi teljes nevét feltüntesse.

Sokkal súlyosabbak azonban azok az érvek, amelyek Enyedi átdolgozó volta ellen szólnak. Először is vannak az átdolgozott szövegnek

olyan tévedései, amelyeket Enyedi nem követett volna el. Így például a második kiadás Gismunda férjét egy ízben olasznak mondja, az elsőben mindkétszer helyesen görögként szerepel. Ellentmondás van továbbá az átdolgozás 89. versszakának utolsó sora és a 90. szakasz harmadik sora között s amint már említettük, a 99. versszak harmadik sora is ellentmond az előzményeknek.

Még fontosabbak az átdolgozó személyének kérdését illetőleg azok a megállapítások, amelyek az átdolgozás verselésére, stílusára, lírai részleteire, valamint az egyes közbeiktatott részeknek a költemény eredeti célzatától eltérő jellegére vonatkoznak. Az átdolgozó és Enyedi stílusa, kifejezőmódja és -készsége annyira különbözik egymástól, hogy a két személyt nem lehet azonosnak tekinteni. Alig hihető, hogy Enyedi stílusának hangja, modora ilyen gyökeresen megváltozzék — különösen nem, aránylag ilyen rövid idő alatt. Emléke sincs annak, hogy Enyedi egyetlen széphistóriáján kívül más költeményt is írt volna. Költői gyakorlat nélkül pedig ilyen szembeszökő fejlődés és stílbeli átalakulás elképzelhetetlen. Az a fénytelen, kissé száraz hang, amely az első szöveget jellemzi, egyszer sem oldódik fel az érzelmek, a líra melegétől. Talán mert Enyedi históriája megírásakor a hazai lírából erre még nem meríthetett ösztönzést? Nem valószínű. Ha Enyediben valóban lett volna lírai hajlam, akkor annak az első szövegben mégiscsak maradt volna valami nyoma. Sajnos, a debreceni kiadás ebből semmit sem árul el. Enyedi nem volt lírai természet, egész élete egyetlen bizonyíték erre. Oktató célzatú énekéhez nem is tarthatta illőnek a líraibb hangot. Az sem hihető, hogy a kolozsvári felső iskola komoly pap-tanára néhány évvel későbbi költeménye erkölcsi felfogásának korábbi egységét, célzatától idegen, zavaró betoldásokkal megbontotta volna. Enyedi kétségtelenül a humanizmus híve, eszméinek hirdetője, de — ne feledjük — unitárius pap is s életrajzírói a nagytudományú embert szigorú erkölcsű férfinak emlegetik. Humanista studiumokkal későbbben is szívesen foglalkozott, 1592-ben lefordította Heliodoros *Aithiopiáját* — latinra. A felnőttek gyönyörködtetésére és az ifjúság okulására készített olvasmányt tehát nem magyarra fordítja le a „gyengébbek“ számára, hanem a tanultak, tudósok nyelvére, a latinra, munkáját egy vékonyabb felsőbb műveltségi rétegnek szánva. Pedig ismerte Amyot francia Heliodoros-fordítását, mégsem követte őt a nemzeti nyelv használatában. Nyilván a szándékban volt a különbség: Enyedi nem akart regényt adni az alacsonyabb műveltségű, arra éretlen tömeg kezébe. Fordítását sajtó alá készítette, de kiadója nem akadt, valószínűleg éppen a fordítás nyelve miatt, hiszen latin nyelvű könyvnek szélesebb körben való elterjedésére a nyomdász nem számíthatott. A Heliodoros-fordítással kifejezésre juttatott szándék azonban Enyedi komoly megfontoltságának tanubizonysága s ez későbbi humanista irányú munkásságának

olyan vonása, amely *Gismunda és Gisquardus* későbbi szövege átdolgozásának szellemével alig egyeztethető össze.

A széphistória átdolgozójának személye kérdésében a felsorakoztatott súlyosabb érvek Enyedi ellen szólnak. Vajjon ki lehetett az ének világiasabb, líraibb kedélyű átdolgozója: egyelőre nyílt kérdés marad. Lehetséges, hogy Heltainé, a kolozsvári nyomda akkori tulajdonosa dolgoztatta át a históriát — talán Enyedi tudtával — valamelyik ott élő énekszerzővel, aki egyszerismind a nyomda korrektora is volt. Ezt azonban adatok híján bizonyítani nem lehet. Eddig más históriás énekekkel való stílusbeli összehasonlításaink sem vezettek eredményre. Különben is ez csak nagy óvatossággal alkalmazható módszer, mert a históriás énekekben általában igen sok az öröklődő kifejezés-, szókötés- és szólásbeli elem.

Gismunda és Gisquardus históriájának két szövegét egymás mellé állítva bizonyos, hogy a második az átdolgozás révén sokat nyert verselés, stíl, lélekrajz, egyszóval művészi alakítás szempontjából, s ez már önmagában is elég ahhoz, hogy az amúgy is profán történet tanító célzatát háttérbe szorítsa s helyette — a betoldott újabb oktató részletek ellenére is — a mesét s annak szórakoztató jellegét emelje ki. Az átdolgozás humanista szelleme még csak rátetéz erre. Mindez élvezhetőbbé tette, közelebb hozta a közönség ízléséhez Enyedi nehezkesebb, szárazabb oktató hangon megírt énekét. Két és fél százados népszerűségének is ebben van a titka. Átdolgozás nélkül *Gismunda és Gisquardus* története sohasem lett volna a magyar közönség egyik legkedveltebb széphistóriájává, amint ezt a számos kiadás és kéziratos másolat bizonyítja. Enyedi szövege a debreceni 1577. évi kiadáson kívül nem is bukkan fel többé, valamennyi későbbi nyomtatott vagy kéziratos szöveg átköltött formájában adta tovább a két szerelmes szomorú történetét. Átdolgozás nélkül Tofeus Mihály sem emlegette volna a XVII. század végén „*Gisquardus*“ széphistóriáját az *Argirussal* és az *Eurialus és Lucretiával* együtt — puritán felfogása szerint elítélőleg ugyan, de irodalomtörténeti szempontból valóban illő helyén: legköltoőbb széphistóriáink között.³⁰

³⁰ Tofeus Mihály: *A szent Soltárok resolutioja*, Kolozsvár, 1683. (RMK, I, 1302.). A 135. zsoltárhoz írt magyarázatában.

GISMUNDA ÉS GISQUARDUS
HISTÓRIÁJA

ELSŐ ÉS MÁSODIK KIADÁSÁNAK SZÖVEGE

Megjegyzés az első és második kiadás szövegéhez.

Hoffhalter Rudolf nyomdájában az ö és ü hang jelét úgy szedték ki, hogy az ô, illetőleg û kupos ékezetének csúcsát lemetszették. Ez a művelet természetesen nem sikerült mindig jól. Idők folyamán pedig úgy látszik az így nyert ö betűk közé több ô, az ü betűk közé viszont több û is keveredett, úgy hogy szövegünkben e betűk mindkét fajtája előfordul az ö, illetőleg ü hang jelölésére. Ugyanez a kettősség jelentkezik az á és é jelölésében is, minthogy ezeket a betűket az â és ê kupos ékezete jobb szárának elmetésésével nyerték. Jelen kiadásunkban, ha az eredetiben a nyomás nem mutatott világosan ö, ü, á, illetőleg é jelet, hanem azok ékezete közelebb állt a kupos ékezethez, vagy ha kétségtelenül ô, û, â, illetőleg ê állt a szövegben, azt mi is mindenkor így jelöljük.

A Heltainé nyomdájában megjelent 2. kiadásban az l és f betűk után az á és é ékezete igen sokszor elmosódott. Kiadásunkban valahányszor az ékezetnek valamelyes nyomát láttuk, mindig kitettük.

Javítás közben vettük észre, hogy az eredeti szöveg következő szavaiban sajtóhiba van: az 1. kiadás 54. versszakának 4. sorában Eonnem áll Eonnen helyett. A 2. kiadás 52. versszakának 1. sorában Kõuctfégre van Kõuetfégre helyett; a 73. versszak 2. sorában gyakotta van gyakorta helyett; a prózai részben (41. lap 9. sor) annytt van annyit helyett; a 186. versszak 2. sorában rébêltedned van rébêltetned helyett; a 214. versszak 2. sorában pedig hoharfággal áll hohérfággal helyett. — Minthogy kiadásunkban az eredeti szöveg sajtóhibáit megtartottuk, de a jegyzetben mindenütt felhívtuk rájuk olvasóink figyelmét, ezekre pótlólag itt utalunk.

Megjegyezzük még, hogy az eredeti kiadásokban a versszakok számozatlanok, azokat az áttekinthetőség és az összehasonlítás megkönnyítésére mi számoztuk meg.

Az 1577. évi (első) kiadás szövege.

Az 1582. évi (második) kiadás szövege.

1

GYKRAN¹ Hiftoriat tudõ hallotok,
Szép dolgokat Cronikakbol oluaf²toc,
Ez dologrol tndom² nem hallottatoc,
Szep lõt dologot mōdok kerlek hallya-
[toc,

2

Eneklēsem niutom moft Tancredufrol,
Gifmundarol enec βep leaniarol,
Gifquardufrol fő Cancellariufrol,
Vēgre űollok nagy βōrniū halalokrol.

3

Oh mely bodog az ki mās niauaiián,
Szokot venni példát nem maga karan,
Sõt tanulni mafnac niomorufagan,
Ez vēgre nem iaigat ő bolondfagan,

4

Rēgi pelda kōz beβedben mondhatni,
Eβt hallottuk fokaktul ēnekelni,
Okos roka vetet tört el kerūli,
Mint az hea űokta az horgot czufolni.

5

Gyakor példák kiket nem ferkenhet-
Mafon efetkaron nem tanulhatnac, [nec,
Azoc magok niauayaian iaigatnac,
Mint Tancredus Bolondfagan ohaitnac.³

6

Igen kazdag Tancredus Kiraly vala,
Mint ki Olaβ orβagnak Vra vala,
Orβagában bekeffeggel ēl vala,
Salernumban enec lakáfa vala:⁴

1

GYakor Hiftoriákat tudom hallotoc
Szép dolgokat cronikák²ból oluaf²toc,
De ez egyre tudom nem találatoc,
Szép lõt dologot mondoc kērlec hallya-
[toc.

2

Eneklēsē moft leβē Tancredufrol,
Gifmundaról Király βep Leanyárol,
Gifquardufrol fő Cancellariufrol,
Vēgre űolloc nagy βōrnyū halalokról.

3

Oh melly bodog az ki mās nyauallyayán
Példát űokot venni, nem maga hazán,
Sõt tanólni Szomβéd nyomorufagan,
Eβtelenfēg tanólni maga karán.

4

Rēgi pelda kōz beβédben mondatni,
Eβt hallottuc fokaktól ēnekletni,
Okos Róka vetet tört el kerūli,
Tanólt Heya az [horgot is fūuólti.] (12)

5

Gyakor példác kiket nem ferkenhetnec,
Mafon efet károoc nem tanithatnac,
Azoc magoc nyauallyayán iaigatnac,
Mint Tancredus bolondfagan ohaitnac.³

6

Igen kazdag Király Tancredus vala,
Mint ki Olaβ orβagnac vra vala,
Orβagában bekeffeggel ēl vala,
Salernumban enec lakáfa vala.⁴

¹ Az eredetiben sajtóhiba *GYAKRAN* helyett.

² Az eredetiben sajtóhiba *tudom* helyett.

³ 1—5. versszak önálló bevezető rész, Beroaldonál nincs megfelelője.

⁴ Beroaldo költeményét az alábbiakban Jodocus Badius Ascensius *Varia Philippi Beroaldi Opuscula* (Paris, 1513) című kiadványából idézem.

1—4. sora:

Tancredus placida princeps ditione Salernum

Et paruum tenuit sceptriger imperium.

Huius erat mite ingenium moresque benigni.

Huic tranquilla quies laetaque vita fuit.

7

Vala az Kiralnac egy Bep, leania,
Kereftfegben Gifmunda neuevala, [A_{2a}]
Ven attyanac giöniörüfège vala.
Mert ferfi magzattia neki nem vala.¹

8

Sok vr fiac Herczegek Gifmundaert,
Vduarolnac Kiralnac leaniáert.
Sokan nálla Benuednec Bepfègeert,
Igy faradnac iffiac leani kedueert:

9

Emberkorban mar Bep Gifmunda vala,
Viragában elete fenlik vala,
Háfalagra iffiak heretic² vala,
Ezer kerő egy nap kereti vala:

10

Nagy fokáig kiralytul tartoztatęc,
Házafaga Leännac halasztatęc,
Vára honnat iob Berencze érkezęc.
Sok iffiaknac búec igen chalatęc.

11

Iffiu Görögh Kiraly azomban iuta,
Ardeabol nagy kazdagfaggal vala,
Tancredufnak bizuan házara Bállya,
Kit vrfiac fél keduel latnac vala,

12

Ez Kiralnac noha nem Bep termeti,
Kazdagfagert de vagyon böchlüeti,³
Rut termetet ezzel helyre vißi,
Szep Gifmundat ez házaful meg nieri.

¹ *Beroaldo 5—18.:*

Vixerat hic nimium felix: nisi sanguine amantum

Optasset senior commaculare manus.

Filius huic nullus fuerat prolesque virilis:

Cui moriens pulchrum traderet imperium.

Sed fortunatus nimium foret atque beatus

Si foret in magna filia nulla domo.

Sola fuit forma excellens et nubilis aeno

Filia corporeis conspicienda bonis.

Gismundae nomen natae dixere parentes:

Quae poterat dici Cynthia siue Venus.

Cuius erat facies priscais aequanda deabus:

Cuius erat candor lacteus atque color.

Diligit hanc genitor solam: solamque requirit

Hanc fouet: hanc vitam deliciasque vocat.

² Az eredetiben sajtóhiba *keretic* helyett.

³ Az eredetiben sajtóhiba *böchlüeti* helyett.

7

Vala az Királnac egy Bep Leánya,
Kereftfegben neue Gifmunda vala, [A_{2a}]
Ven Királnac kedue czac ebben vala.
Mert Férfi magzattya neki nem vala.¹

8

Soc Wrfiac Királnac Gifmundaert,
Vduarlánac Királnac Leanyáert,
Sokan nálla Benuednec Bepfègeert,
Vgy faradnac Iffiac Leány kedueert.

9

Emberkorban már Bep Gifmunda vala,
Viragyában elete fenlic vala,
Házafságban Iffiac keretic vala,
Ezer kerő egy nap kerette vala.

10

Nagy fokà de Királytól hallasztatęc,
Házafsága Leännac tartosztatęc,
Várya honnét iob Berencze érkezęc,
Soc iffiaknac búec igen czalatęc.

11

Iffiu Olaß Király azomban iuta,
Ardeaból nagy kazdagfaggal iuta,
Tancredufnac bizuan házara Bállya,
Kit Wrfiac fél keduel latnac vala.

12

Ez Királnac noha nem Bep termette,
Kazdagfagert de vagyon böczülleti,
Rút termetét ezzel helyre vißi,
Szep Gifmundat ez házaful meg nyeri.

13

Draga aiandékot attianac ada,
EOrömében fok kenchet oštogata,
Draga öltözettel Gifmundat lata,
Eorem után Ardeaban indula. [A₂b]

14

Igen bošonkodnac ezen az iffiak,
Kic leaniert régtől fogua farattac,
Szerelmekben hogy meg chalatkošta-
Bošut alnak kiralion azt kialtiac, [nac,

15

Tartoštatni fiat immar nem mere,
Mert oršágát ellenfegetől felte,
Sžep eröuel Oršagában erešte,
Mint io fiat leaniaual üduezleş.

16

Reouid eudön ven Kiralt keferité,
Iffiu Kiralt mert az halál el veűe,
Sžep Gifmundat nagy özüegyfeűben
Irigyeknec šiuöket fel emele. [eijte,

17

Az Oršagnac ezen nagy gongya efec,
Királyšagnac magua hogy el vėtetėc,
Georeog birodalom aššonyra efec,
Ebbeol károk viűzeknec erkezec.

18

Nagy firaffal aššony keferereg vala,
Sžep ruhait gyaštra forditia vala,
Agyas házba be rekeškedic vala,
Sok ideig šinet nem láttiac vala.

19

Sokan vrak közöl hogy ešt meg tu-
Mint vehetnėc eleit tanaczkozac, [dác,
Igen forog elmėiekben vraknac,
Hogy az banat gyakran oka halálnac.

20

Intek erre Attiahoz haza menne,
SalernumbanTancredushoz fietne,[A₂a]
Mert šiuűnec így lenne könnyebfeűge,
Hogy šerelme ha nem iutna ešében.

13

Drága aiandékot Attyánac adá,
Őrömében foc kinczet oštogata,
Drága öltözettel Gifmundát lata,
Őröm vtán Ardeában indula. [A₂b]

14

Igen bošonkodnac ezen az Iffiac,
Kic Leányért régtől fogua fárattac,
Reménfėűben hogy meg czalatkoštanac,
Tanáčzkznac mint ašt meg torolhaffác.

15

Tartoztatni azért fiát nem méré,
Mert Oršágát foc irigyektől fėltė,
Sžep eröuel Oršagában erešte,
Mint io Fiát Leanyáual vűduözlė.

16

Röuid vűdön vén Királt keferité,
Iffiu Királt mert az halál el viue,
Sžep Gifmundát végh özüegyfeűben
Irigyeknec ebben kedueket lele. [eytė,

17

Az Oršágnac ezen nagy gongya efėc,
Kriályšagnac magua hogy el vėtetėc,
Görög birodalom aššonyra efėc,
Ebből károc viűzeknec erközėc.

18

Nagy firaffal aššony keferereg vala,
Sžep ruhayát gyaštra fordittya vala,
Agyas házban be rekeškedic vala,
Soc ideig šinėt nem lattyac vala.

19

Sőt ez dolgot midön Wrac meg latnác,
Mint vehetnėc eleit gondolkodnac,
Mert ez forog elmeyekben Wraknac,
Hogy az bánat gyakran oka halálnac.

20

Intėc erre Attyához haza menne,
SalernumbanTancredushoz fietne,[A₂a]
Mert šiuűnec így lenne könnyebfeűge,
Banatiról kerlelne šokot földė.

21

Lön az tanacz tölle meg fogadásban,
Foglalatos immár el kezülésben,
Országaban attiahoz indulásban,
Szép vduara Kiralnac nagy banatban.

22

Vrak fokan aßboniokat keferic,
Tißtefféggel vén attiahoz már vißic,
Bánattiáról ßep beßéddel kerlelik,
Orßágáról ne feletkezzek keric.

23

Aßbonioktul Vrac el buczuzánac,
Tancredushoz Attyához hogy iutánac,
Engedelmefféggel feiet haitánac,
Hogy holtiglan nekie ßolgalnánac.

24

Nagy ßep ßockal aiándekot veuënc,
Igy aßontul vrak tißteltettenec,
Az Orßágnac gongyara intetënc,
Bëkeféggel házakhoz eredënc.

25

Vduaránac Gifmunda meg hagyata,
Senki vra halalát ne forgatna,
Elötte bánattiát ne ohaitana,
Hogy halalra erte magát ne adna.¹

26

Semmi vigaßtalás nem fog ßüüében,
Nagy bánattal fogyatkozot eßében,
Bolondfágbol lön ilyen esküüesben,
Eltig foha nem mennc² hazafagban.³[A_{a,b}]

¹ 8—25. versszakot v. ö. *Beroaldo* 19—32. sorával:

Multi illam antiqua Daumi de gente petebant.
Lucanique petunt oenotriique proci.
Sed pater in longum cupidus producit amantes:
Et necitit varias callidus vsque moras.
Tandem campanus multis de milibus vnus
Deligitur ductor sponsus: et ille placet.
Gaudia concelebrant, lectus genialis in aula
Sternitur: hic Iuno est pronuba: suntque faces.
Hic hymenaea canunt: sed enim iam fata recusant
Connubium hoc felix perpetuumque fore.
Occubat ante diem properata morte maritus:
Et deploratas deserit ecce domos.
Exequias postquam coniunx et iusta peregit
Coniugis: ad patrias moesta remigrat opes.

² Az eredetiben sajtóhiba *menne* helyett.

³ *Beroaldo* 33—34.:

Jam pertaesa viri: thalamumque perosa iugalem
Destinat in viduo viuere sola thoro:

21

Lön ez tanacz tölle meg fogadásban,
Foglalatos immár vti dolgában,
Orßagából Attyához indulatban,
Szép vduara Királnac nagy banatban.

22

Wrac buual Aßbonyokat már vißic,
Tißtefséggel vén Attyához keferic,
Banatiról ßep beßéddel kerlelic,
Orßagáról fe feletkeznéc intic.

23

Aßbonyoktól Wrac el buczuzánac,
Tancredushoz Attyához hogy iutánac,
Engedelmefséggel feyet haitánac,
Hogy holtiglan nekie ßolgalnánac.

24

Nagy ßep ßókat aiándéckal veuënc,
Az aßontól Wrac tißteltetënc,
Orßágoknac gongyára intetënc,
Bëkeféggel házokhoz eredënc.

25

Vduaránac Gifmunda meg hagyata,
Senki Wra halalát ne forgatná,
Söt előtte neuzetben fe hozná,
Mert ęrette ßörnyü halált kostolná.¹

26

Semmi vigaßtalás nem fog ßüüében,
Nagy bánattól fogyatkozot eßében,
Erös hittel lön ilyen esküüésben,
Eltig lenne õzuegy ágy tißtelésben.³[A_{a,b}]

27

Illyen esküüefet attia iaualla,
Iffiufagnak langiát ő nem gondola,
Aßony álhatatlan voltát nem tугya,
Fogadáfát ebben csak egy íem állya.²

28

Ninczen immár azvęn kiralnac gongya,
Leániának ióuendó hazafágára,
Magát atta mert örök özuegyfęgre,
Híti vagyon ennec meg tartáfára.

29

Gyakran veßtic attiakat így az iffiac,
Alnok fogadáfsockal az leánzok,
Keues bánat mikor ęrkezic reáiook,
Keßek ackor Venufra eskedniec.

30

Ritka higyed ßerelem fogadáfá,
Eo hütinec igazan meg álláfá,
Az kol immár meg indolt eo folyáfá.
Ninchen fenkitül bizonios határa.

31

Azert Király vgy bizic leániahoz,
Semmi ketfęge nincz ßep gifmundához,
Tamazkodic igaz fogadáfához,
Nem gondollya ez vęgre nęki but hoz.³

32

Tancredufnac vduarában egy iffiu,
Lakic vala Gifquardus io erkölcszű.⁴
Szep termetű iambor ekes beßedű,
Erkölcszében dichiretes io iffiu.⁵

27

Illyen esküüéfét Attya ioualla,
Iffiufágnac langhyát meg nem godollya,
Hogy Férfitől Aßonyember baczuia,¹
Eh Farkafnac mint Baránytól el álta.²

28

Ninczen azért azvęn Királynac gongya,
Leányánac valo hazaffágára,
Őrök özuegyfęgre mert magát atta,
Híti vagyon annac meg tartaffára.

29

Gyarkan efic Iffiaktól ez czalardfág,
Szép Mennyektől főkeppenily álnakfág,
Midőn őket ęri keues boßufág,
Ottan hütre megyen az Apatzafág.

30

Ritka hidgyed ßerelem igazfága,
Ő hütiben igazán meg álláfá,
Mert valahól meg indult ő folyáfá,
Ott fenkitől nincz bizonyos hatara.

31

Azert Király még bizic Leányához,
Semmi ketfęge nincz ßép Gifmundához,
Támaßkodic özuegy fogadáfához,
Nem gondollya hogy vęgre nęki bút hoz.³

32

Tancredufnac vduarában egy Iffiu,
Lakic vala Gifquardus ßép termetű,
Io erkölcszű, Iámbor ékes beßedű,
Minden dolgaiban olly io vig keduű.⁵

¹ Az eredetiben sajtóhiba *buczuia* helyett.

² *Beroaldo 35—36.*:

Hoc probat ipse parens natamque in coelibe lecto
Esso cupit sine qua viuere triste putat.

³ 28—31. vesszak önálló.

⁴ Az eredetiben sajtóhiba *erkölcszű* helyett.

⁵ *Beroaldo 37—38.*:

Forte fuit iuuenis regali pulcher in aula
Moribus ingenuis et probitate decens.

33

Iamborfagert felette nagy kedueben,
Az Kiralnak ez vagyon Berelmeben, [A_{1a}]
Titkaiban tanacha mindenekben,
Feu dolgoffa az Cancellariaban.¹

34

Az Vriften fel vötte Begeny nemből.
Semmi nemeffeget nem vöt attiatul,
Gazdagfaga femmi ninczen Attyatul.
Mint Daudot emelte iuhok mellől.

35

Mindenekteul Vduarban bechületben,
Az Orbágtul Gifquardus Berelemben,
Szép erkölczze hošta illy dichiretben,
Mongyac męto hogy Kiraly fia legyen.

36

Nagy fokaknac de vagyon bantáfára,
Házaffágban főkeppen artalmára,
Az nemefęg iamborfag bizáfára,
Gifquardufnac mint efec halálára.

37

Oh mely ritka most az olliaten nemes,
Gazdagfágert hogy ki nem volna nemes
Iamborfágert volna chac böchülletes,
Pęnzert minden most nemefęgben
[niertes.

38

Bolondfágnac mondom ezzel kerkedni,
Eleinknec ielęuel dichekedni,
Io erkölchel femmit bizonitani,
Nemeffęgnec niomdokit nem kőuetni.

39

Igen hamar Gismunda meg változék,
Mert időuel bánat meg enyhiteték,
Fogadáfára mert ő nem emlekezék,
Az gyáß alá Berelem be fęrkezék. [A_{1b}]

33

Igaz vala Orbág Bolgallattyában,
Az Királynac Bükféges dolgaiban, [A_{1a}]
Mindenekben tanacza titkaiban,
Fő dolgoffa az Cancellariában.¹

34

Az Wr Iften fel vötte Begeny nemből,
Nemeffeget mert nem vöt Búleiről,
Kazdagfagot lem hozot eleiről,
Mint Daudot emelte Iuhoc közzül.

35

Mindenektől vduarban böczületben,
Orbágtól is Gifquardus Beretetben,
Szép erkölczze hošta illy neuzetben,
Királyfágra méto dicziretiben.

36

Nagy fokaknac de vagyon bantáfokra,
Házaffágban főkeppen ártalmokra,
Az Nemefség, Iamborfág bizaffára,
Ne² tudgyác hogy ninczen most annac
[árra.

37

Oh melly ritka most az ollyatén Nemes,
Kazdagfágert hogy ki nem volna Nemes,
Tudományért volna czac böczülletes,
Pęnzert minden most Nemefségben
[nyertes.

38

Bolondfágnac mondom azzal kerkedni,
Eleinknec ielęuel düczőkedni,
Io erkölczel femmit bizonyitani,
Nemeffęgnec nyomdokit nem kőuetni.

39

Igen hamar Gismunda meg változéc,
Mert vđótól bánat meg enyhitetéc,
Fogadáfra ingyen sem emlekezéc,
Az gyáß alá Berelem be fęrkezéc. [A_{1b}]

¹ *Beroaldo 39—40.*:

Is dominum solus curabat: iussaque obibat
Principis egregia dexteritate potens.

² Az eredetiben sajtóhiba: Nē (= nem) helyett.

40

Lön hogy Kiraly Vrakat vendégléné,
Iob kéz felől Bep Gismundát ültetę,
Ellenębe Gifquarduft helyhebtetę,
Az kegyetlen Cupido aßt örüle.

41

Ißnac vrac Kirallial nagy örömben,
Iffiac főnc Berelemnec tüzeben,
Nem bolhatnak ott egy máffal külemben,
Czac intéfffel ielt adnac Berelemben:

42

Sokan titkon vrfiac igyekeznc,
Aiándękal Herczegec munkálkodnac,
Gismundánac Berelmében iuffanac,
De Cupido igerte Gifquardufnac.

43

Fogadáfát Gismunda nem álhata,
Attya elöt tött hütit nem iaualla,
Eozuegyfęgęt fokaig nem tarthata,
Vij Berelem tüze hütit fel bonta.

44

Ręgtül foguân hallottuc köz példában,
Alhatatlan aßBony fogadáfában,
Hogy ki volná meg az Bep iffiufagban,
Nem kerüli leptét Venus ágyában,

45

Az Attyáknac innét vagyon nagy vętkec,
Házaffágra illendő magzattioknac,
Nem vifelic iol gondiát leânzoknac,
Tartobtatıc fokáig Berenczęcic,

46

Nem iauallom kazdagfágot kic néznc,
Házaffágban fok Bemęlt válogatnac, [B_{1a}]
Igy ruhánac valakic czac örülnc,¹
Igaz Beretetnc de nem engednc.

47

Czuda Berelme geriede aßBonnac,
Mert Gifquarduft keuannya magánac,
Ninchen emlekezeti bánattyánac,
Gyakorta int Bemeiuel iffiunac,

¹ Az eredetiben sajtóhiba örülnc helyett.

40

Lön hogy Király Wrakat vendéglene,
Bal kéz felől Bep Gismundát vltetę,
Ellenében Gifquarduft helyhebtetę,
Az kegyetlen Cupido eßt örülę,

41

Ißnac Wrac Királlyal nagy örömben,
Iffiac főnc Berelemnec tüzeben,
Hogy egymáffal nem bolhatnak külemben,
Iel intéfffel foháßkodnac Búuekben.

42

Soc Wr fiac meg is titkon fáradnac,
Adománnyal Hertzegec munkálkodnac,
Gismundánac Berelmében iuffanac,
De Cupido igirte Gifquardufnac.

43

Fogadaffát Gismunda nem álhata,
Attya elöt töt hütét nem ioualla,
Ózuegyfęgęt fokaig nem tarthata,
Mert Berelem tüze hütit meg bontá,

44

Ręgtöl fogua hallottac köz példában.
Alhatatlan aßBony fogadaffaban,
Hogy ki volna még a Bep Iffiufágban,
Nem kerüli leptét Venus agyánac.

45

Azért vętkec vagyon it az Attyaknac,
Házaffagra illendő magzattyoknac,
Nem vifelic io gongyát Leanzóknac,
Szerenczébe mert fokáig tartatnac.

46

Nem iauallom kazdagfágot kic nébtec,
Személyekben foc valogataft tebtec, [B_{1a}]
Igy ruhánac valakic czac örültec,
Igaz Beretetnc de nem engettec.

47

Czoda nagy Berelme geryed aßBonnac,
Mert Gifquarduft már ohaittya Wránac,
Nincz emlekezeti fogadaffánac,
Gyakorta int Bemeiuel Iffiunac.

48

Irgalmatlan Iftennél az Berelmet,
Pogán bölcsec iriák keferues febet,
Sem kazdagot sem begént az nem néz-
Háloióában valakiket kerithet. [het,

49

Szerelemnek tűzét nehéz titkolni,
Fel geriesdet lángiát nehéz oltani,
Akar ki mint igyekezze fedezni,
Meg gyult tűz nec nylyuan főftit nézheti:³

50

Czak ez vala immár ügyekezetic,
Mint leheffen egy máffal beBelléfec,
Mert mind kettő örül az Beretet nec,
Az által rettentí öket felelmek.⁴

51

Igen féltik magokat küfebségtül,
Mert Berelem gyakran ninchen az nélköl,
Szep Gismunda retteg fok örízöktül,
Gifquardufis vduari irigyektül.⁵

52

Köuetfégre magokat nem bizhatyác,
Mert hiufeget Bolgákban ritkán láttyak,
Az Mint lehet azért igen titkollyác,
De Biuekben Berelmet, nem ohaitiac, [B_b]

48

Irgarmatlan¹ Iftennec mint az tűzet,
Pogán bölccec irtác à Szeretetet,
Sem kazdagot, sem begént mert nem
Haloióában valakiket kerithet. [nézhet,

49

Szerelem nec tűzét nekéz² titkolni,
Fel geryedet langhyát nehéz oltani,
Akar ki mint igyeközzec fedezni,
Meg gyult SzöB nec hidgyed fűftét néz-
[hetni.³

50

Czak ez vala kéuánt igyekezetic,
Mint leheffen egymáffal Bembe létec,
Mert mind ketten örül nec Bemélyk nec,
Mind az által rettentí is félelmec.⁴

51

Igen féltic magokat kiffebfégtől,
Mert Berelem gyakorta nincz annélköl,
Szép Gismundá retteg foc örízöktől,
Gifquardus is Vduari irigyektől.⁵

52

Köuctsfégre magokat sem bizhatyác,
Mert hűfeget Bolgákban ritkán lattyác,
Az mint lehet azért igen titkollyác,
De Biuek nec langhyokat nem ólt-
[hattyác. [B_b]

¹ Az eredetiben sajtóhiba *Irgalmatlan* helyett.

² Az eredetiben sajtóhiba *nehéz* helyett.

³ 34—49. versszak tartalmilag *Beroaldotól* (41—56. sor) erősen eltér:

Hunc Gismunda sibi multis ex milibus vnum

Deligit: huic soli sola placere cupit.

Deperit hunc furtim: limisque aspectat ocellis.

Hunc optat tenero posse fouere sinu.

At iuuenis cui nomen erat Guiscardus acuto

Ingenio sollers consilioque vafer:

Cognouit flammis: et se persensit amari:

Nec minus occultis ignibus ipse calet.

Aestuat et teneras est mollis flamma medullas:

Vt feruens stipulas vrere flamma solet.

Hanc spectans pulchraque oculos in virgine figent

Diuitias Croesi despiciat atque Midæ.

Gismundam cupit: hanc solam noctesque diesque

Flagitat: hoc solum nomen in ore sonat.

Felices parili quibus alma calescere flamma

Dat Venus: et quorum mutuus extat amor.

⁴ *Beroaldo* 57—58.:

Ambo cupidineas pariter sensere sagittas:

Ambo complexus colloquimque volunt.

⁵ *Beroaldo* 59—60.:

Quid faciat Gismunla? patris custodia magni

Hinc premat: hinc cohiber dedecus atque pudor.

53

Okos vala Gifmunda ö dolgában,
 Olly Bép mogya aßonnac Berelemben,
 Ockal tugya magát tartani ebben,
 Nem hirdeti Berelmęt beßédében.

54

Magát oya oly igen hiufegefen,
 Hogy ne efşec czaczogás beßédében,
 Mert gyakorta iffiac veßnec ezkeppen,
 Eonnem nyeluek hoza keferues törben,

55

Az Berelmet higyed nehez titkolni,
 Kiuáltkeppen hol foliáfát kezdheti,
 Ha iaráfát ockal nem kőuetheti,
 Alnakfággalis keß azt veğhez vinni.

56

Ra gondola Gifmunda batorsággal,
 Már dolgához kezdte Bép okofsággal,
 Mert nem bolhat külömben mátkáiáual,
 Eot kőßönti Bép keze iráfáual,¹

57

Okos aßbony Bép modot ebben lele,
 Mint leuelet Berelmęnec küldheffe,
 Egy Bép öreg fuallot ehez Berze,
 Fualloba leuelęt be rekeßte,²

58

Meg tanitá kőuetęt mint bollana,
 Az fuallot aiandękon mutatná,
 Röuid boual chak iffiunac bollana,
 Semmi titkát kőuetre de nem biza.

59

Igen meg kőßöne Bép aiandękát,
 Aßbonyac kozzáia³ io akarattiát, [B₂,a]
 Nem ęrti meğ az fuallonac titkat,
 Czac gondollya Bieuęben akarattiát,⁴

¹ 52—56. versszak önálló.

² *Beroaldo 61—64.*:

Quid non sentit amor? fallacem excogitat artem

Foemina: et arcana conficit ipsa notas.

Littera dissecta celatur arundine furtim:

Quam dat amatori pulchra puella suo.

³ Az eredetiben sajtóhiba *hozzáia* helyett.

⁴ 58—59. versszak önálló.

53

Okos vala Gifmunda mind ezekben,
 Olly Bép modgyát titkon vifelt tűzében,
 Ockal tudgya magát tartani ebben,
 Nem hordozà Būue langhyát nyeluében.

54

Magát óyia olly igen czendezfégben,
 Hogy ne efféc czaczogás beßédében,
 Mert gyakorta iffiac efñec olly törben,
 Magoc nyelue hozza Farkaft veremben.

55

A Berelmet hidgyéd nehez titkolni,
 Kiuáltkeppen hól folyafát kezdheti,
 Ha iarafat vttal nem kőuetheti,
 Czal faual is de kēß hozzà kezdeni.

56

Ra gondola Gifmunda batorfággal,
 Már dolgához kezdte Bép okoffággal,
 Mert nem bolhat külömben Matkayáual,
 Eot kőßönti Bép keze iráfáual.¹

57

Okos aßbony illy módot ebben lelé,
 Hogy leuelét Berelmęnec küldheffe,
 Egy Bép öreg Fuallót ehez Berze,
 Fuallóban leuele be rekeßtue.²

58

Meg tanitá kőuetęt iarafára,
 Kőuetfégben vdót valogatáfra,
 Hogy io módot keresne bollafára,
 Fuallónac titkon be adaffára.

59

Ióllehet nagy Būuel io akarattyát,
 Aßbonyánac fogadà aiandękát, [B₂,n]
 De nem ęrti az Fuallónac titkát,
 Czac gondollya Būbeli io Bandékát.⁴

60

Tekintę meg az fuallott nem üres,
Szerelmnec leuelęuel de tellyes,
Ekes beşędeuel az leuel tellyes,
Ezen eyel nappal iffiu griedez.¹

61

Hüfęefen az leuel irua vala,
Az Gifquarduft mely erre inti vala,
Szemelyęuel örömeft vigadozna,
Keues faratlagot erte ne ęanna.²

62

Igen örül iffiu az keuanfagnac,
Nem mond ellent aßßony akarattyánac,
Batrab engedni ő buiafágánac,
Hogy nem keduęt ęegneje aßßoniánac.³

63

Rõuid ęoual az leuel meg tanita,
Hagiothelyet Gifquardusnacmeg monda,
Szemely ęerint hol aßßoniát találna,
Szęp virágát Venufnac ęaggathatna.⁴

64

Nincz oly titok kit az ęerelem nem tud,
Okoffág nincz kit fel forgatni nem tud,
Oly reitek hely kit meg kerefnı nem tud,
Okos bator mert mindeneket ő tud.

65

Az Kiralynac vduarahoz nem meße,
Egy hagyatot fõtęt barlang rekeętue,
Mely fenkitõl már nincz emlekezetben,
De aßßonnac gyakran forog eßeęben. [B., b.]

66

Vta ninchen fohonnat az barlangnac,
Sõtętfęe de mint vadak házánac,
Fel nõuęfe kõrül az fok tüuifnec,
Nem mondatnád meļto Venus házánac.

60

Tekintę meg az Fuallót nem vres,
Szerelménc leueléuel fõt terhes,
Ekes beşędeckel az leuel tellyes,
Ezen Iffiu éiyel nappal ęolly heues.¹

61

Hüfęefen az leuel irua vala,
Az Gifquarduft melly erre inti vala,
Gifmundáual volna nagy titoc ęaua,
Azért keués fárratfágot ne ęánná.²

62

Igen örül Iffiu ez keuanfagnac,
Nem mond ellent Aßßony ackarattyá-
Bátrab engednie Buyafagánac, [nac,
Szeęni keduęt hogy nem mint aßßo-
[nyánac.³

63

Rõuid ęóual az Leuel meg tanita,
Hagyot helyre Gifquarduft igazitá,
Szemely ęerént hól Gifmundát találná,
Szęp virágát Venufnac ęaggathatná.⁴

64

Nincz olly titoc kit a ęerelem nem tud,
Okoffág nincz kit fel forgatni nem tud,
Olly reitõc hely kit meg kerefnı nem tud,
Okos, bator, Mert mindeneket tanolt.

65

Az Kiralynac vduarához nem meße,
El hagyatot fõtęt Barlang rekeętue,
Melly feniknél már nincz emlekezetben,
De Aßßonnac gyakran forog eßeębe. [B., b.]

66

Vta ninczen fohonnat az Barlangnac,
Sõtętfęe de mint Vadac házánac,
Fel neuęfe kõrül az foc tõs gaznac,
Nem mondanád meļto Venus agyánac.

¹ *Beroaldo 65—66.:*

Callidus hanc cannam temere non credit amator

Esse datam: inuentas inspicit ille notas.

² 61. versszak önálló.

³ *Beroaldo 67—68.:*

Gaudet amans laudatque viam: quam foemina monstrat

Polliciti expectans gaudia concubitus.

⁴ *Beroaldo 69—70.:*

Scripta docent: furtius amor coniungere amantes

Quo possit cupidus tempore quoque loco.

67

Íráfában az barlangra mutata,
 Agyas házul az iffiunac azt írâ,
 Kétfeğneğlkül ötet ebben találna,
 Czac az fâratfâgot erte ne lâanna,

68

Ez dologban hogy bâtrabbac legyenec,
 Irigyektül hogy meg ne lâaffanac,
 Került törbe hogy be ne akagyanac,
 Sötét eijet magoc közöt valaštâc.

69

Nem fok mulatfâga lôn Gifmundanac,
 Ablokához kötöt önne hâšânac,
 Erôs finort kit vert vala magânac,
 Ala ereškedęc fâlân vârânac.

70

Siet igen az barlangot el ęrni,
 Mert hitinec eleget akar tenni,
 Noha tōuis gyenge teštét ęrleli,
 De lândękât azért hátra nem veti.

71

Iuta hamar Gifmunda az barlangban,
 Czac egyedül vagyon nehéz vârâsban,
 Gyenge űiue reteg az fôtét hazban,
 Mind az altal bizic űeretōiében,

72

Semmi keęfelelem iffiu dolgâban,
 Siet űltōznie űattyân ruhâban, [B_a]]
 tūuis miat ne bantafšęk vtban,
 Ily ruhâban vta lenne barlangban,

73

Faradsâgot fokat el kel űenuedni,
 Nagy gyakorta feęelmes helyen iârni,
 Neha verefeęetis fel kel venni,
 Szerelem vtân az ki akar iârni,

74

Reft iffiakat Venus aššony nem keduel,
 Nemis lakik az feęelmes űiueoçkel,
 Vitęzkeđic de çhak az meęrešbeckel,
 Vagyon űgye gyakran feęyueres keęzzel.

67

Írafában mutatâ az Barlangra,
 Kire nézne mint drâga palotâra,
 Vgy űietne mint űép âgyas hazâra,
 Fâratfâga lenne vigazafâra.

68

Ennec penig bâtrabban iârâffâra,
 Került tōrneç el táuoztataffâra,
 Irigyfeęnec, űemec be hunyafâra,
 Sötét eyet varnanac iarâfokra.

69

Nem lôn ehez keęfelelme virâgnac,
 Szūuét atta mert erôs batōrfagnac,
 Kōtue vége ablakhoz az Sinōrnac,
 Alâ ereškedęc falân Varânac.

70

Siet hamar az Barlangot el ęrni,
 Mert hitinec eleget akar tenni,
 Néha tōuis gyenge teštét ęrleli,
 De lândękât azért hátra nem veti.

71

Iuta hamar Gifmunda az Barlangban,
 Czac egyedül vagyon nehéz varâsban,
 Gyenge űiue retteg az fôtét házban,
 Minden remênfeęe çzac Gifquardusban.

72

Semmi keęfelelem Iffiu dolgâban,
 Siet űltōznie Szattyân ruhâban, [B_a]]
 Soc tōūs miat ne bantaffęc vtâban,
 Mi ruhâba vta legyen bâtrabban.

73

Fâratfâgot fokat el kel űenuedni,
 Nagy gyakotta feęelmes helyen iârni,
 Soc űerenczét kel annac meg próbâlni,
 Szeřelemnec vtân ki akar iârni.

74

Reft Iffiakat Venus aššony nem keduel,
 Nem is lakic az feęelmes űiueoçkel,
 Vitęzkeđic de çzac az meęrešbeckel,
 Gyakran eęic űgye kōrmesb kezeçkel.

75

Az Berelmet köuetni ki akaria,
Nagy fok álmat az Bükfég el mulaffa,
Fáratságát mind femminec alicza,
Sok munkáiát gyakorta ne Bámllálya,¹

76

Tugya vala iffiu hogy az barlangban,
Szép Berelme már varia agyas házban,
Semmi tartozás nem lön ő vtában,
Nagy hirtelen be kőßöne barlangban.²

77

Raita effék virágnac nagy öröme,
Mert regulta eßt ohaita ő Biue,
Erre vötte nyughatatlan Berelme,
Feiet atta erte veßedelemre.³

78

Iatczodozik bizuân mint mátkáiâual,
Eolelgeti Bép gyenge kezeiuel,
Vgy biztattia iffiat beßedeuel,
Meg maragyon Berelmeviglelkeuel.⁴[B_{a,b}]

75

Az Berelem vta meg foghatatlan,
Az melly Búbe be akad nyughatatlan,
Soc Bép álmat meg foit, mert álhatatlan,
Félelemmel rakua, fáradhatatlan.¹

76

Tudgya vala Iffiu hogy az Barlangban,
Szép Berelme várya ágyas hazában,
Semmi tartoztatás azért vtában,
Nagy hirtelen be kőßönő Barlangban.²

77

Raita eféc virágnac nagy öröme,
Mert regulta eßt ohaitotta Búue,
Erre vitte nyughatatlan Berelme,
Feyét atta érte veßedelemre.³

78

Immárbizuáft ôruend mint Matkaiâual,
Ôlelgeti Bép gyenge tágaiual,
Szerelmérôl maga beßél Iffiuual,
Batorittya ilyen Bép mondáiual.⁴[B_{a,b}]

¹ 64—75. versszakot v. ö. *Beroaldo* 71—94. sorával:

Stat vetus et densis vestitur sentibus antrum:

Aulae contiguum principis ante domum.

Desuper exigua patefactum luce foramen

Imminet: hoc vepres hoc quoque spina tegit.

Illinc angusti calles et semita tendit

Gismundae ad Thalamum conspicuasque fores.

Nemo hanc speluncam longaeua aetate peresam

Nouerat: haec nullis vsibus apta fuit.

Quid non cernit amor: quid non vestigat amator?

Illum deprendit foemina prima specum.

Illud monstrat iter: capendus flosculus illinc

Ille est: qui tantam spirat amariciem.

Quisquis amare cupit discrimina nulla recuset:

Omneque tormentum iudicet esse leue.

Guiscardus nitidis exutis vestibis hirtum

Induitur corium praecipitatque moras.

Impiger angustum demisso fune foramen

Intrat sublustri nocte iubente deo.

Continuo caecas nullo comitante latebras

Exuperat, coeptis sancte Cupido fauo.

Tuque Venus iuuenem: qui se tibi credit: ab omni

Eripe nunc casu subsidioque foue.

Gismunda interea dilectum expectat amantem:

Sola tremens: inter spemque metumque labans.

² *Beroaldo* 95—96.:

Iam Guiscardus adest: dominam iam conspicit: et iam

Alter in alterius candida colla ruunt.

³ 77. versszak önálló.

⁴ *Beroaldo* 97—98.:

Oscula iam carpunt: iam mutua gaudia sumunt:

Illam suum dominum iam vocat: ille deam.

79

Sokat vgymond virágerted gyötröttem,
Szerelmedért lelkemben vesékettem,
Eozuegyfégem biuem érted le töttem,
Ez mai nap magam neked engettem,

80

Veled biuem keuantam örömemet,
Ręgtül foguân ohaitâm beęmeliedet,
Szerelmedért tęgy tieddeę engemet,
Erre adom neked en iob kezemet.

81

Nagy beę ekes bebeędi barmazânac,
Szęp Gifmunda aiaki mofolyodnac,
Hißen Venus hizelkedő bauânac,
Nem gondollya ezek veęre but hoznac,

82

Irigy âlhatatlan berelem dolga,
Mindeneket fel forgat iârâsâban,
Szęh¹ iffiakat binte iob vigfâgokban.
Törben akaßt örömöc iob koraban.

83

Chalárd Venus Parifnac mint fogada,
Szęp Ilonât örökül neki adna,
De hirtelen mondâfât meg mâfolâ,
Menelauft mert ellene tamaßtâ.²

79

Semmit ne fély Iffiu légy bátorfâgba,
Ne gondold eßt hogy hütöm az fokfâgba,
Ózuegy.ęgnec mert noha voltam rabya,
De már berelmednec lébec hû foglya.

80

Vegyed azért vigh keduel berelmemet,
Olly nagy hiuen meg ôrizd bebeędemet,
Coronâmmal neked adom hûtemet,
Bizonyfâgúl foghyad beę legy gyûrömet,

81

Nagy. foc ékes bebeęléfi barmaznac,
Szęp Gifmunda aiaki mofolyognac,
Hißen Venus hizelkedő bauânac,
Nem gondollya neki végre but hoznac.

82

Irigy âlhatatlan berelem dolga,
Mindeneket fel forgat iaraffâba,
Szęp Iffiakat iob vighfâgnac vtâba,
Törben akaßt, eyt nagy nyomorufâgba.

83

Czalárd Venus Parinfac hûtôt adâ,
Hogy az arany almânac beę iutalma,
Kazdagfâggal lenne Gôrög Ilona,
Végre alma Troia fogât vaflatâ.²

Ennec nyiluâbban valo meg érté-
sére noha bôuebben bolhatnéc, de
legyen ez czac roudeden.

Ez éneknek tób rébe az argumen-
tum vtân beę rendel kôuetkôzic. [B.,_a]

Ex Boccacij lib: 6. cap: 22. Item,
lib: 12. cap: 52. Homero & Didymo.
Alijsq, compluribus Troia flamam mife-
ram, deplorantibus.

PEleus Kirâlynac és Thetis aßbon-
nac az Achilles Annyânac Menyegze-
yére, Midôn harom Isten Aßbonyoc,
Pallas, Iuno, és Venus Aßbont hiuattat-
tác volna, Miért hogy Difcordia Aß-

¹ Az eredetiben sajtóhiba *Szęp* helyett.

² 79—83. versszak önálló.

ßony nem hiuattatéc az Menyegzőre, magánac aßt kiffefbégneç tartá, és bánkodéc raita.

Vala penig ezen nagy gondolattya miképpen eßt meg torolhaffa és boß-ßuual vißba adhaffa, hogy Dißcordia és ez Menyegző öröcké emlekezetben lennéneç.

Talála illy módot benne. Méne az Athlas Királynac három Leanyihoz, kikneç ßép kertekben drága Arany almác teremneç vala, mert hogykülöm-ben az Almákhoz nem iúthatá (mert langos Oroßlán örzi vala az kertet) nagy könyörgéßfel egyyet nyere az Király Leanyitól. Melly arany Almára bötúckel ez igéket metzé: Pulchriori detur. [B_{1b}] Az az, Az három Isten aßßonyoc kóßt valamellyic ßebb, tahát azé legyen ez à ßép alma, és így az Almát annac à fánac eggyic ágára titkon kóté, Melly fa alat az aßßonyok-nac lakodalmoc vala.

Ezen az Aßßonyoc kóßt háborufág és vetélkedés indula, mert mindenic méltónac itili vala magát az Arany almához.

Melleyen mikor nem alkatnánac, Iupiterneç Papyához menéneç, és az Paptól tanólfágot kérdéneç mit kellyen czelekednieç ez kétfegeç dologbol.

Melly aßßonyokat az Pap Ida neuó erdőbe Parishoz igazita, hogy valakineç ez itilné, tahát az Arany alma minden tufakodás nélkül azé lenne.

Ez tanáczon meg nyugoduán az Isten aßßonyoc, hamar fieténeç Parishoz, és meg talaluán az Iffiát, meg ielentéc neki faradfágbeli ßándékokat, hogy itilette iótteç volna ó hozzá.

Ez dolgot Paris eßebe véuén elmel-kódec álmaaba látot ielenéfre, meg ifmeré hogy Ißteni akarat. Hagyà azért hogy eggyenként mennéneç hozzá, és vgy akarná ßépfégekról itiletet tennie, meg is mondani kit illetne az [C_{1a}] Arany alma, és minnyáyan iouà hagyác.

Annac okáért előßer is Pallas Ißten Aßßony méne be, és titkon monda:

Paris itild nekem ez Arany almát kin most vagy az vetelkedéc,¹ En is bölcseséget és tudománt adoc teneked, hogy fellyül múlt ezzel minden nemzetfégeket.

Annac vtánna Iuno aßbony méne be, az is illy igiretet tón, hogy ha az almát neki itilne, tehát Országoknac birodalmát és kazdaglágot annytt adná érette, hogy kiuel meg haladhatná minden népeket.

Végre Venus à Berelemnec Isten aßbonya is illy fogadáft tón az almáért, Hogy az Pástorfágból Parift ki venné, és ez Világon mennél Bebb aßbont, az az, Az arany haiu Görög Ilonát neki adná házafül, czac ám az két első Isten aßbonyoktól el venné az Bépfégnek itiletit, és adná öneki az almáual egyetemben.

Ezen Paris mint tudatlan és erdöbe Ketskéc mellet fel nót biro, vgy mint ki Iustinianus institutioit dißno lábbal glosálta vala, fel indultatúan ez vak igireten, femminec alitá az drága Bépf tudománt, és az birodalommal egyyüt foc io kinczet, à Bépféggel egye-[C₁₁]tembe az Arany almát Venufnac itile, az egy Aßbonyemberhez valo dühöt Berelmeért.

Honnét Paris az Pástorfágot el hagyá, és Attyához Priamushoz (mert Király fia vala) haza méne Troyába, Innét végezetre nagy foc drága Bépfégeckel, húß Hayoual vízi erökeppen, meg kémletuén Menelaufnac honn nem letét. (mert Helena Menelaus felesége vala) Sparta neuó Várasba méne, és honnét arany hayu Bépf Ilonát, kit Venus az Arany almáért igirt vala neki, az Királynac minden kazdagfagáual és kinczéuel egyetemben az az Hayókra fel vltetuén Taoyaba² méne Ilonáual.

Azért ez Ilonaért egész Görög ország annyira fel háborodéc, hogy Troyát foc fő és vitez népeknec halálockal egész tiz Eßtendeig foc ká-

¹ Az eredetiben sajtóhiba: *vetelkedés* helyett.

² Az eredetiben sajtóhiba: *Troyaba* helyett.

rockal viuác, Meg vétetuén annac
vtánna az Vár, Paris Philotetefől az
Trojánac mezeibe Nyillal lótetéc által.

Ilona kedig meg maraduán Deiphobu-
fnac iutà hazaffagába, mert az
előbbi Wra Menelaus nem akarà
hátra venni.

Ez lón azért Venufnac czalardfága
kibe meg czalà Parift, és Bép Troyát
el fordità.

Lege Liuium primam Decadis.
lib: I. [C_{2a}] Mindenűt az Cupidon és
az Venufon à Berelmet kel érteni,
mert az Pogánoc ezeket tarttyác vala
à Beretetet[!] Ifteninec.

84

Engedę Cupido Tarquiniufnac,
Hogy vigadna az Bęp Lucretiánac,
De más felől Binęuel Orbágánac,
Ra tamada Bänki vetęfre adák,

85

Dido aßbont niaualiaful gerießte,
AEneafnac kegyetlen Berelmęre, [B_{1a}]
Nem fokaig tarta gyóniörűfęge,
Mert Eneaft kęberitę tengerre.

86

Iuno Iften aßßon, nagy Achillefnec,
Tåborában ada mint io vitęznec,
Szęp Brifeuft itęle házafánac,
Nem fokára ada Agamemnonnac,¹

87

Lám nincz femmi gyóniörűfęg állando,
Semmi örem öröckę maradando,
Rõuid üdön de mind el változando,
Az Bęp ödö vtán homály varando.²

84

ENgede Cupido Tarquiniufnac,
Hogy vigadnà à Bęp Lucretiánac,
De más felől Binęuel Orbágánac,
Ra támada, vetę meg budofáfnac.

85

Dido aßbont nyauallyáfful geryeßte,
Aeneafnac Berelmęre ingerle,
De nem fokà Búuében vifelhethę,
Mert Aeneaft Tengerre kęnBeritę.

86

Iuno Iften aßßony nagy Achillefnec,
Tåborában adà mint io vitęznec,
Szęp Brifeift mutatà legyefęnec,
Nem fokára adà idegen kęznec.¹

87

Lám nincz femmi gyónyörűfęg állando,
Semmi öròm öröckę maradando,
Rõuid vđön de mind el változando,
Az Bęp vđö vtán homály varando.²

¹ 84—86. versszak önálló.

² *Beroaldo 99—104.*:

O fortunati natiq̄ue fauentibus astris:

Gaudia si vobis haec diuturna forent.

Nil homini firmum est: nulla est diuturna voluptas.

Candida nullius it sine nube dies.

Nam dum saepe iocos dum dulcia furta frequentant:

Fortunae in laqueos insidiasque cadunt.

88

Eyfélykor Király minden házában,
Sok vigyázást tön ő gondolattyában,
Történec hogy lepnec felső várában,
Futni láta Bép leániát barlangban.¹

89

Czuda nagy bánattia effek kiralnac,
Alnakfágát hogy láta leániánac,
Immár bányya hogy hit fogadáfánac,
Mert hitele but hozot ven iambornac.²

90

Titkon azért öröket állatta,
Kiuel vtát az barlangnac el fogá,
De leániát ne bantanác meg hagyta,
Hanem tárfát meg fogni paranchola.³

91

Ily kegyetlen Bándéka az kiralnac,
Ki már halált végezet leániánac,
Ninchen mégis hireckel az iffiaknac,
Azért iariák vtát lokot barlangnac.[B,b]

92

Chak nagy hamar meg változéc örömök,
El fordula minden gyöniörüfégec,
Nagy firalmat hozá régi vig keduec,
Mert meg nyilek titkon vifelt Berelmec.⁴

93

Együt leučen futamánac az kémecc,
Nagy hirtelen barlangot körül vüüec,
Nagy alnakul Gisquardüs⁵ meg fogatéc,
Az Kiralnac eleibe viteték.⁶

88

Eyfélikor midőn Király hazában,
Soc vigyázást tenne gondolattyában,
Történec hogy lepnec felső Varában,
Fútni látá Bép Leanyát Barlangban.¹[C,b]

89

Czendezféggel magában el titkolá,
Látot dolgot senkinec meg sem monda
Mert magában vén Király est gondola,
Halgatással vődö titkot ki nyitná.²

90

Tartóztatá ideig titoc képpen,
Gyanofága Leanyához Búuében,
Órúzóket azért rendelé hiuen,
Iai Iffiaknac ninczen fülöc az refsen.³

91

Ily kegyetlen Bándéka az Királnac,
Ki már halált végezet Leanyánac,
De még nincz ez hireckel az Iffiaknac,
Azért iaryac vtát lokot Barlágnac.

92

Czac nagy hamar megváltozéc örömecc,
El fordula minden gyönyörüfégec,
Nagy firalmat hozá régi vigh keduec,
Mert meg nyiléc titkon vifelt Berelmec.⁴

93

Erre kémecc tanitatuán valánac,
Ha aßonyoc lenne hogy halgatnánac,
De tarfához kormes kézzel nyúlnánac,
Gonoß efét, est hozá Gisquardufnac.⁵

¹ *Beroaldo 105—108.*:

Primus furtiuum sentit Tancredus amorem:

Primus proh natae cernit adulterium.

Ingemit et magno percussus corda dolore:

Quid faciat nescit: consilioque caret.

² 89. versszak önálló.

³ *Beroaldo 109—110.*:

Tandem custodes tenebroso ponit in antro

Qui furtim egressus introitusque notent.

⁴ 91—92. versszak önálló.

⁵ Az eredetiben sajtóhiba: *Gisquardus* helyett.

⁶ *Beroaldo 111—112.*:

Sic miser et fato natus Guiscardus iniquo

Prenditur et domini sistitur ante pedes.

94

Czuda nagy bánattia Kiralnac efec.
Hogy Gifquardus az bünben találtatec:
Hütlen neuel az iffiu neuestetec,
Nagy firáffal Kiraltul illy űo efec.¹

95

Iay immár látom Istenec haragiát,
Vęnfęgemnec eletemnec nagy buat,
Kiuel tartom vala űuemnec titkát,
El árulta neuemmel iamborfágát.

96

Ninchen látom hűfęg az emberekben,
Sok io tętem lám ninch emlekezetben,
Mint most látom gifquardus űemęlied-
Kięrt leűek erdemlet fizetesben. [ben

97

Igy tartodę hozzam a te hűfęged,
Alnok iffiu ez voltę az te hitęd,
Auagy ezę io tętęrt fizetęfed,
Vęnfęgemnec gyámolat fertęsttetted.²

98

Tębbet Király iffiunac nem űolhatta,
Mert nagy bánat űuęt meg fogta vala,[C_{1,a}]
Nagy firáffal könyuei hulnac vala,
Mind ezekre iffiunac igr lőn űaua.³

99

Velem vram io tęted nem tagadom,
Kęgyęsęgęt főt fęlfęgednec vallom,
Szęgenęgből fel vőtęl nem tagadom,
Vrafęgos tiűtel láttál iol tudom.

¹ *Beroaldo 113—114.:*

Cui mox Tancredus lachrymis fędantibus ora
Dat singultatis talia verba sonis.

² 95—97. versszakot v. ő. *Beroaldo 115—120.* sorával:

Nec mea te pietas: nec te clęmentia: nec ius:

Improbe in officio continuere pio?

Hęcine pro meritis tantis ingręte rependis:

Vt cupias nostram commacuralre domum?

Proh dolor: infandum facinus scelerataque facta

Vidi ego: nil vltra dissimulare potes.

³ 98. versszak önálló.

94

Czoda melly bánattya Kiralynac efęc,
Vęletlenül hogy illy foglya vitetęc,
Hitlen neuuel az Iffiu neuęzetetęc,
Kőny hulláffal Királytól illy űo efęc.¹

95

Iay már látom Istenec nagy haraghyát,
Vęnfęgemben eletemnec nagy kęnnyát,[C_{1,a}]
Kinél tartom vala űuęmnenec titkát,
Hűfęgęnec el árulta viragát.

96

Ninczen hűfęg latom az emberekben,
Soc io tętem ninczen emlekezetben,
Mint most látom Gifquarde űemęllyed-
Kięrt lęűec ęrdemlett fizetęsben. [ben,

97

Igy tartottę hozzám az te hűfęged,
Alnac iffiu ez voltę az te hűtęd,
Auagy io voltamęrt most eűt fizetęd,
Vęnfęgemnec gyámolat főtőtztetted.²

98

Tębbet Király Iffiunac nem űólhatta,
Mert nagy banat űuęt meg fogta vala,
Nagy firáffal könyuei hulnac vala,
Mint fogolynac erre igr lőn mondáffa.³

99

Ved elődben most Wram beűędemet
Hogy ha illic fogad be mentfęgemet,
Atkaiddal ne boűloncz Iftenedet,
Nagyob veűęlly hogy ne fallya feyedet.

100

Velem valo io tęted nem togadom,
Kit mindenlát, mert bolondfág titkolnom,
De erre vit űűbeli indulatom,
Hid meg Wram nem háladatlanfágom.

100

Iolletet orőágodbanis hatalmad,
Meg böchüllem fok nepen birodalmad,
De ne vegye nehéz keduel felféged,
Hatalmasb vit erre hogyha meg nézed.

101

Ez dologban nem ember volt inditom,
De világnac tüze volt en izgatom,
Emberekben lángiá kinec nagyot niom,
Az Cupido ki mindeneket le niom.

102

Nagyob ennek felfégednél hatalma,
Hatalmadnál higyed nagyob határa,
Cupidonac olthatatlan nagy lángia,
Ez vit engem febes tüze langiára.

103

Nem retteg az erős feiedelmektől,
Törüenyieknek sem kemény igáitól,
Semmit nem fél az kegyetlen haláltól,
Nem ohattam magam illy hatalmaftul.¹

104

Annál inkább Kiraly kezde bufulni.
Gifquardufnac űauán fellyeb geriedni,
Paranchola azért tömlöczbe vetni,
Gonoffága mert nyuán aűt érdemli.²[C_b]

105

Ezenközben Gifmunda nagy vigfaggal,
Nyaiaskodic hazában barátiual,
Meg nem tugya hogy mátkáia bánattal,
Az temleczben kefereg ohaitáffal.³

101

Igaz biro ellen az Iften néked,
Gyaláznia nem keuantam űeméllyed,
De ne vegye nehéz keduel felféged,
Hatalmasb vit erre hogy ha meg nézed. [C_b]

102

Eűtelenféged auagy háladatlanfág,
Sem geryedet birhatatlan buyafág,
Nem vit engem erre femmi czalardfág,
Czac vont az nagy űúbeli hatalmaffág.

103

Nagyob annac Felfégednél hatalma,
Hatalmánac hidgyed űélesb határa,
Szerelemnac olthatatlan tűz langa,
Ez vit engem febes tüze habyába.

104

Nem retteg ez erős Feyedelmektől,
Törüenyeknek sem kemény igaitól,
Semmit nem fél az kegyetlen haláltól,
Nem ohattam magam illy hatalmaftól.

105

Nem tudodé foc erős vitezeket,
Nagy Wratat, és bölcz tudós népeket,
Az űerelem nagy foc Feiedelmeket,
Szaruon kőtue hordoz foc erőfseket.¹

106

Annál inkább kezde Király bufulni,
Gifquardufnac űauán fellyeb geriedni,
Paranczola azért Tömlöczben vetni,
Mert vakmerő beűéde aűt érdemli.²

107

Ezenközbe Gifmunda nagy vighfaggal,
Nyaiaskodic hazában barátiual,
Mert nem tudgya hogy Matkáya bánattal,
Az Tömlöczben kefereg ohaitáffal.³

¹ Az 1. kiadás 99—103., a 2. kiadás 99—105. versszakát v. ö. *Beroaldo 121—124.* sorával:

Contra haec Giscardus: maius Tanerede Cupido
Possidet imperium plusque vigoris habet:
Quam tu: quamque leges: quam fas: quam nostra voluntas.
Is iussit: contra quis queat ire deos?

² Az 1. kiad. 104., ill. a 2. kiad. 106. versszaka önálló,

³ *Beroaldo 125—126.*:

Gismunda interea tantarum nescia rerum
Inter virgineos stat speciosa choros.

106

Meg izene király Bep leániánac,
Véget veffen mingyart vigaságánac,
Eleibe iöion mint biráiánac,
Véget vetni mert akar életneç.¹

107

Illyen köuetfège lõn az kiralnac,
Nagy bánatot hoza az Bep virágnac,
Nem tudoia meç az gonof Bändéknac,
Engedelmet izene mint attyánac.

108

Sok vrakat az kiráy be gyüitete,
Hogy iffiakat törüennyel itélettefe,
Fü tanacza Kiralnác azt izene,
Iffiak házaságot ne ellenzene.

109

Ezzel nem gondola hiua leániát,
Kemény Boual vgy mutattya haragiát,
Mind az által nem türheti firalmat,
Röuid Boual igy kezde el mondáfát.

110

Rettegnie nem tuttam Beméliedtül,
Gonof aßony nem feitem illy vétektül,
Auagy ki tart Berelmes gyermekétül,
Iay ennekem halálom leániomtul.

111

Alnok aßony igy álláde meg hitöd,
Ez valaé elöttem fogadáfod, [C_{2a}]
Alhatatlan volt lám minden mondáfod,
Iay igy czalt engem tettetet iámborfágod.

112

Midõn iámbor vradtul meg maradál,
Eozuegyfégben Ardeabol meg iutál,
Nem de ezen ackoron meg esküueļ,
Eozuegy agyát hogy holtiglan tiß-
[telneļl.]

108

Meg izene Király Bep Leanyanac,
Véget veffen mingyaráft vighfagánac, [C_{1a}]
Mert homállya történt fényes napyánac,
Vérrel fordult feredöye az höldnac.¹

109

Illyen köuetfège lõn az Királynac,
Melly bánatot hozà à Bep virágnac,
Nem tudoya még az gonof Bändéknac,
Engedelmet izene mint Attyánac.

110

Sõt Wrakban Király titkon hiuatà,
Hogy törüennyel Iffiakat áldoztaffa,
De Vén tanác ez bolondfágnac mondà,
Sõt Iffiakat õBue adni tanaczlà.

111

Ezzel nem gondola hiua Gifmundát,
Kemény Boual vgy rettentti Leanyát,
Mnd² az által nem türheti firalmat,
Harag Boual igy kezde el panaBát.

112

Rettegnie nem tuttam Bemélyedtül,
Gonof aßonymem feltem illy vétektül,
Auagy ki tart Berelmes gyermekérül,
Iay nekem most febem magam törétül.

113

Alnoc Aßony igy állotté mondáfod,
Ez valaé elöttem fogadáfod,
Alhatatlan volt lám minden mondáfod,
Igy czalt engem tettetet iámborfágod.

114

Midõn iámbor Wradtol meg maradál,
Õzuegyfégben Ardealból meg iutál,
Nemde ezen ackoron hütöt adál,
Hogy holtiglan õzuegy ágynac Bolgal-
[nál. [C_{1b}]

¹ Beroaldo 127—128.:

Ecce pater lacrymans turbato pectore natam
Seuocat: et soli talia solus ait.

² Az eredetiben sajtóhiba *Mind* helyett.

113

Menelauf t immáron nem czudálon¹
 Hogy tár fá t ul czalatot mof t gondolom,
 Alhatatlan hiti aßßonnac látom,
 Fogadáfa erő t len már azt látom.

114

Oka ez volt hißem fogadáfodnac,
 Vtat nithas álnac czalá rdságodnac,
 Esküueffel hitit vethes attiádnac,
 Igy buficzac venféget é letemnac.²

115

Rolad bizon fo ha nem hittem volna,
 Hogy illy vé tek ßüuedben volt titkolua,
 Venfégemnac legyen meg bufitoia,
 Mert te voltál lelkemnac niugodalma,³

116

Te é retted már niomorult venfégem,
 Minden né pec kó zt ßidalmas en neuem,
 Gyalázatos immár Kirali hirem,
 Nem keuánom azért hoz zab é letem.⁴

117

Ekeffége királi nemzetemnac,
 Gyalázatra fordula nemzetimnac,
 Szép iftá pia meg romla venfégemnac,
 El fordula örö me é letemnac. [C_{a,b}]

118

Mind tefti es lelki iockal az iften,
 Látogatot bö feggel kegyelmefen,
 De meg vonta tülem ezt é letemben,
 Holtom vtán biro ßekemben ninchen,

119

Drága á iandé ka az nagy iftennac,
 Kinec iámbor magzati neuelkednac,
 Nem gyalázzá c venféget ßüleyeknac,
 Eoregbitik io hirét nemzeteknac,

115

Menelauf t immáron nem czudá lom,
 Hogy tár fá t ol czalatot már gondolom,
 Mert erő t len Leánzó c hű ti látom,
 Hűtec addig mig láboc belől aiton.

116

Oka ez volt hamis fogadáfodnac,
 Vtat nyithas álnoc czalardfágodnac,
 Esküueffel hitelt keres dolgodnac,
 Igy buficzac é letét vén Attyádnac.²

117

Rollad fo ha bizony nem hittem volna,
 Hogy illy vétec ßüuedben el titkolua,
 Vénfégemnac legyen meg bufitoya,
 Mert aßt hittem hogy te légy nyugatoya.³

118

Te é retted már nyomorú lt venfégem,
 Minden né pec kó zt ßidalmas neuem,
 Gyalázatos immár Királyi hirem,
 Nem keuánom azért hoßßáb é letem.⁴

119

Ekeffége Királyi nemzeteknac,
 Gyalázatra fordula ßemé llyemnac,
 Szép iftá pya meg romlá vénfégemnac,
 El maradá örö me é letemnac.

120

Minden tefti ióckal engem az Iften,
 Látogatot böüféggel kegyelmében,
 De meg vonta eßt töllem itiletben,
 Hóltom vtán biro ninczen ßekemben.

121

Drága á iandé ka az nagy Iftennac,
 Kinec iámbor magzati neuelkednac, [D_{1,a}]
 Nem gyalázzac venféget ßüleyeknac,
 Öregbitic io hirét nemzeteknac.

¹ Az eredetiben sajtóhiba *czudalom* helyett.

² Az 1. kiad. 107—114., ill. a 2. kiad. 109—116, versszaka önálló.

³ *Beroaldo* 129—134.:

Cum tua nata mihi virtus probitasque fuisset
 Cognita: cum mores ingeniumque pium:
 Credere te quivi manquam committere tantum
 Posse nefas: quantum his vidi ego luminibus.
 Tu ne pudicitiam potuisti prodere sanetam:
 Et stupro corpus protituisse tuum?

⁴ *Beroaldo* 135—136.:

Te propter misera est atque aerumnosa senectus
 Nunc mea: te propter nunc mihi vita grauis.

120

Ved leaniom magadban eßt eßedben,
Mely gyalázat királi nemzetünkben,
Te miattad moft eset Beméliünkben.
Mert nemtelent vöttél agyas házadban.

121

Oh mely igen Búuemet keferiti,
Bánatimat ez dolog öregbiti,
Az Beretet Búuedet erre viði,
Hogy az paraßt Gifquarduft keduel-
[heti.¹

122

Raitad enni neheffégem nem volna,
Személiedet ha meg bechülted volna,
Hogyha hozzád hasonlót neßtél volna,
Az Beretet így nem vakitot volna.²

123

Veledé Gifquardus ki nemzetfége,
Nem tudodé? Beretöd paraßt vére,
Ninc titkolua fenkitöl Begeñyfége,
Hol orbága kit illetve Bemélye.³

124

Magad tudod gyermekfégetöl fogua,
Vduaromat nagy Begeñyféggel lakta, [C_a.^a]
Magát noha io erkölczben tartotta,
Nemeffégre vitte chak tudománia.

125

Az kik Bületésben nemeffégeket,
Bizonittyác attyokrol czimereket,
Nagy nemzetfégböl hozzác eredeteket,
Tudod azok vifelnec nemes neuet.

122

Ved eßedben leanyom eßt magadban,
Melly nagy vétec Királyi vduaromban,
Te miattad eset méltofagomban,
Hogy nemtelent vittél ágyasházadban.

123

Oh mely igen Búuemet keferiti,
Bánatimat ez dolog öregbiti,
A Beretet Búuedet erre viði,
Hogy az paraßt Gifquarduft keduel-
[heti.¹

124

Raitad annyi nehezfégem nem volna,
Személyedet ha meg böczülted volna,
Es ha hozzád hasonlót néztél volna,
A Beretet így nem vakitot volna.²

125

Veledé Gifquardus ki nemzetfége,
Nem tudodé Beretöd paraßt vére,
Nincz fenkitöl titkolua Begeñyfége,
Hól Orbága kit illetve Bemélye.³

126

Magad tudod gyermekfégetöl fogua,
Vduaromat engedelmemből lakta,
Magát noha io erkölczben tartotta,
Nemeffégre emelte Bolgallattya.

127

Az kic Bületésből Nemeffégeket,
Bizonyittyác Attyokról Cimereket,
Nagy nemzetből hozzác eredeteket,
Tudod azoc vifelnec Nemes neuet. [D₁,_b]

¹ Az 1. kiad. 117—121., ill. a 2. kiad. 119—123, versszaka önálló,

² *Beroaldo* 137—140.:

Quodsi incesta tuo flagrabat corde libido:
Nec poterat casto viuere casta thoro:
Saltem patricius: saltem generosus amator
Ille foret: cui te prostituisset cupis.

³ *Beroaldo* 141—144.:

Hoc est quod doleo: quod cor mihi vellicat hoc est:
Quod tibi Guiscardus perfidus ille placet.
Pauper: vilis: inops: humili de sanguine natus:
Qui matrem ignorat sordidus atque patrem.

126

Mely vríak nemeffek vduaromat,
Látod lakiác fű herczegek házamat,
Ha megh nem tartottad tennen magadat,
Forditottad volna ezekre orczádat.

127

Auagy kazdag Tratianac Királya,
Iutot volna eűedbe nőtelen fia,
Holta vtân arra nêz birodalma,
Házaffágban nêked űerzettem volna.

128

Nagy gyalázot az en Kiralságomnac,
Szidalmára efnêk mêtlofágomnac,
Szegény rendre birtoka orűágomnac,
Holtom vtân ha lenne Gifquardufnac.

129

Teged az föld iob elôttem el nyellen,
Szemem elöl bar az halál el vigyen,
Gifquardufis ez világból el veűűen,
Hogy nem mint űekemben ez álnok
[űllyen.¹

130

Vêget vetec ez árulo ęltênc,
Ne örűlhes ęktelen űerelemnec,
Ezzel töltem kiuánfágát űiuednec,
Már űeretöd kezêbenaz Hohêrnak,²[C₃b]

131

Már kêt dolog űiuetmet tartoűtattia,
Mely kêtűegre űiuetmet inditotta,
Nagy haragom elfű ki ezt mutattia,
Eletednec legyek gonoű hohêra.

132

Okoffágból nincz attai űerelmem,
Mafik indit hozzád kegyelmeffêgem,
Eűt mutattia atyai űiligyűegem.
Kegyelemmel hogy legyen engedel-
[mem,

128

Melly Wríac Nemefec Vduaromat,
Látod lakyác fű Hertzegec házamat,
Hogy ha meg nem tartozhattad magadat,
Forditottad volna ezekre ortzádat.

129

Auagy kazdag Traciánac Királya,
Iutot volna eűedben nőtelen Fia,
Házaffágban nêked űerzettem volna,
Hólta vtân erre nêz birodalma.

130

Nagy gyalázat Királyi Coronámnac,
Szidalmára lenne mêtlofágomnac,
Szegény rendre birtoka Orűágomnac,
Hóltom vtân ha efnêc Gifquardufnac.

131

Téged az föld iob elôttem el nyelyen,
Szemem elűt bár az halál el vigyen,
Gifquardus is ez világból el veűűen,
Hogy sem mint űekemben ez álnac
[űllyen.¹

132

Vêget vetec ez árulo ęltênc,
Ne örűlhes êktelen űerelmênc,
Ezzel töltem kúuanfagát űiuednec,
Szeretűdet ękűl adom fêrgêknec.²

133

Már kêt dolog űiuetmet tartoztattia,
Melly kêtűegben gondolatom faraűtya,
Nagy haragom elfű, ki eűt mutattia,
Eletednec legyec dűhűt hohera.

134

Okoffágból de Attyai űerelem,
Erre vonná hozzád kegyelmeffêgem,[D₂a]
Eűt mutatna hozzád régi io keduem,
Kegyelemmel hogy lenne engedelmem.

¹ Az 1. kiad. 124—129., ill. a 2. kiad. 126—131. versszaka önálló.

² *Beroaldo* 145—146.:

Qui mihi mox meritas persoluet sanguine poenas:
Collaque carnifici qui iugulando dabit.

133

Bátorfággal nem tudom mit müelleyek,
Ha haragbol büntetęfre ne mennyec,
Vagy kegyelmet Berelmemből köueffek,
Tegy válaßtáft ebben neked mi teczik.¹

134

Igy az Király el végezę bebedęt,
Haragiában el fordita ü Bekit,
Hogy ne láffa leaniánac Bemélyęt,
Mind az által uária válaß tętelet.

135

Mert kiralnac ez vala ü Biueben,
Kegyetlenfęg ha lenne bebedęben,
Igy Leania indulna kõniörgęsben,
De meg czala vęn iambort remenfęg-
[ben.

136

Pęlda legyen ez az iambor attiaknac,
Ne gerießęc haragiát iffiuságnac,
Szent Pál mongya hogy azzal nagyot
[ártnac,
Io intéffel fockal többet haßnálnac.

137

Az attyákban vayki fokac nem tuggyák,
Hogy mikęppen magzattyokat tani-
[czác, [C_{1a}]
Tudatlanoc mert magoc fem tanúltác,
Gyermekeket ük neuelni fem tuggyác.

138

Tanitáfnac tißtít meg fem tanultác,
Sokan femmi munkánac azt alittiác,
Verefęgben haragban ál aßt tuggyác,
Mint Tancredus dühöfęgi mutattyác,

135

Bátorfággal nem tudom mit miuellyec,
Haragomban ha büntetęfre nézzec,
Vagy kegyelmet Berelmemből köueffec.
Tęgy válaßtáft ebben mi tettzic neked.¹

136

Igy az Király el végezę bebedęt,
Haragyában el forditató Bękét,
Hogy ne láffa Leanyánac Bemélyyét,
Mind az által várya válaßtętelet.

137

Mert Királynac ez vala ő Búuében,
Kegyetlenfęg ha lenne bebedében,
Igy leanya indulna kõnyörgęsben,
Sik remenfęg de marada kezében.

138

Pęlda legyen ez az iambor Attyaknac,
Ne geryeßęc langhyát az Iffiufágnac,
Szent Pál mongya hogy azzal nagyot
[ártnac,
Io intéffel fockal többet haßnálnac,

139

Az Attyákban vai ki keuefen tudgyác,
Hogy mikęppen magzattyokat tani-
[czác,
Tudatlanoc, mert magoc fem tanúltác,
Io erkölcszncz plantayat nem koftoltác.

140

Tanitáfnac tißtít meg fem tanullyác,
Sokan femmi munkánac aßt alittyác,
Verefęgben, haragban ál aßt tudgyác,
Mint Tancredus czac dühöskedő
[Attyac. [D_{2b}]

¹ Az 1. kiad. 131—133., ill. a 2. kiad. 133—135. versszakát v. ö. *Beroaldo* 147—154. sorával:

De te quid statuum dubia est sententia: nutat
Mens mea: et a tantis fluctuat ieta malis.
Hinc amor et pietas iram cohibere paterna
Memonet: hinc stimulat me tua nequitia
Illa iubet veniam tibi me indulgere: sed ista
Vt praeter genium sim truculentus atrox.
Exitus in dubio est: tu nunc exprome quid ista
In re decernas improba: scire velim.

139

Iffiufágbán Beretetet ha látod,
Kerlek fene képpen meg ne rongálljad,
De io keduel mint io attia tancizad,
Isten Berint házasságtul fe tilczad,¹

140

Eßt hogy látá Gismunda el bufula,
Edes attya látni hogy nem akaria,
Semmi gongya latya iöuendö kárra,
Foháßkodék Bemét vetę vrakra.

141

Nem türhetę könyuei hulnac vala,
Atyát nem nézheti aßt bännia vala,
Szép Bemei vérrel fordulnac vala,
Kegyelmere Királt ez inti vala.²

142

Tartóßtata Gismunda nagy firalmát,
Könyueitül törli gyenge orczáiát.
Hogy ifmerę Királnac nagy haragiát,
Fęrfi boual igi kezdę el mondását,³

143

Isten nélkül femmi nem lehet tudom,
Végezfe ellen ninch tanách vallom,
Minden dolgok tülle biratnac látom,
Egy más Beretökre nagy gongyát lá-
[tom.⁴ [C₄b]

144

Az Berelmet bennem nem titkolhatom,
Nemis illik az ellen rugodoznom,
Noha tüled vram atyám vadlatom,
Erch meg mely méltatlan azokat hal-
[lom.⁵

¹ Az 1. kiad. 134—139., ill. a 2. kiad. 136—141. versszaka önálló.

² Az 1. kiad. 140—141., ill. a 2. kiad. 142—143. versszakát v. ö. *Beroaldo 155—156.* sorával:

Talibus exarsit: magno perculsa dolore
Gismunda et lachrymas vix cohibere potest.

³ *Beroaldo 157—159.*:

Mox animosa viro similis lamenta recusat
Foeminea: et vitae prodiga: certa necis:
Haec patri responsa dedit:

⁴ Az 1. kiad. 143., ill. a 2. kiad. 145. versszaka önálló.

⁵ *Beroaldo 159—160.*:

non deprecor ipsa
Nec nego quae queretis me meruisse pater.

141

Iffiac kőßt ha látod a Beretetet,
Féne képpen kerlec meg ne retrenczed,
Szeretetnec dűhi mert nagyot tétet,
Isten Berént házasságra főt inczed.¹

142

Eßt hogy látá Gismunda el bufula,
Edes Attya hogy latni nem keuánnya,
Semmi gongyát láttya iöuendö kárra,
Foháßkoduán Bemét vete Wrakra.

143

Nem türheté könyuei hulnac vala,
Nem nézheti Attyat aßt bännia vala,
Szép Bemei vérrel fordulnac vala,
Kegyelemre Királt ez inti vala.²

144

Tartoztatá Gismunda vég firalmát,
Könyueitől törli gyenge ortzayát,
Hogy ifmere Királynac nagy haragyát,
Fęrfi búuel igi kezdé el mondasát.³

145

Isten nélkül nem lehet femmi tudom,
Végezffe ellen nincz tanác vallom,
Minden dolgoc töllé biratnac látom,
Egymás Beretökre gongyát iol tudom,⁴

146

A Berelmet bennem nem titkolhatom,
Nem is illic az ellen rugodoznom,
Noha tölled Wram Atyám vadlatom,
Ercz meg melly méltatlan azokat hal-
[lom.⁵

145

Méltóságát felfégednec bechüllem,
Itileted venfégedhez mérteklem,
Haragodat semmiben nem kérlelem,
Hizelkedő bokkal filed sem kenem.

146

Ást ne vélyyed atyam hogy haragoddal,
Moft en raitam haßnálhac busuláßfal,
Nem ijeßted biuemet fene boddal,
Söt berelmem gerießted inkáb azzal.

147

Mert kéß vagyok az halált meg kof-
[nom,
Szörniü itileted raitam probalnom,
Szep Gifquarduft hogy nem mint hátra
[hadnom,
Szerelmeiért halálatom nem bánom.¹

148

Oka igaz nincz ebből feddésednec,
Hogy meg begtem fogadását hitömnec,
Nem tudodé iob engedni Iftennec,
Meg böczülüen ifiuságát idömnec.²

149

Régen kellett volna rám tekintened,
Igaz attia hiuen gondot vífelned,
Ifiufágnac lángiát eßedbe venned,
Eßt hoßta higyed moft az te reßféged.

147

Méltóságát felfégednec beczblöm,
Itileted Vénfégedhöz mérteklem, [D._a]
Haragodat semmiben nem kérleltem,
Hizelkedő búual fulfilöd sem kentem.

148

Ást ne vélyyed Attyám hogy haragoddal,
Moft haßnálhas raitam bufulafoddal,
Nem iyeßthedd búuemet fene boddal,
Söt berelmem geryeßted inkáb azzal.

149

Mert kéß vagyoc az halált meg kof-
[tolnő,
Szörnyü itiletit raitam próbálnom,
Szép Gifquarduft hogy nem mint hátra
[hadnom,
Szerelmeért halálatom nem bánom.¹

150

Oka igaz nincz ebből feddéffednec.
Hogy meg begtem fogadafat hitemnec,
Nem tudodé iob engedni Iftennec,
Meg beczülüen viragát az vödönc.²

151

Régen kellett volna erre vigyáznod,
Igaz Attya léuén bemed meg nyitnod,
Ifiufágnac langyát iól meg gondolnod,
Eßt hoßta moft gonduífeletlen völtod.

¹ Az 1. kiad. 145—147., ill. a 2. kiad. 147—149. versszakát v. ö. *Beroaldo* 161—168. sorával:

Altera res quoniam mihi nil prodesse valeret:

Altera ne prosit nec iuuet ipsa volo.

Non ego nunc verbis animum mulcere benignis

Quaero tuum: veniam nec peritura rogo.

Guiscardum fateor gracilem non rustica amaui:

Et dum luce fruar nomen amabo pium.

Quodsi morte carent animae: si manibus vllus

Sensus inest: huius grata erit vmbra mihi.

² *Beroaldo* 169—170.:

At non vt iactas mihi tam furiosa libido

Quam tua segnities suasit amoris opus.

150

Iriac Aethna hegyenec febes tüze,
Mint az napnac vgyan geredez fe-
[nye, [D_{1a}]
Ezenképpen iffiufágnac berelme,
Kiuáltképpen az leanzok Biuekbe.¹

151

Soha ninczen berelemnec oly helye,
Kiuáltképpen hol verekegyek feßke,
Szép természetü iffiáknac mint Biuökbe.
Mert Venufnac nagy kedue ßep ße-
[mélybe.³

152

Eletemnec moft nállam ßep viraga,
Eudöm olyan mint ßepen ki nilt rofa,
Iffiufágnac kebelemben illattia,
Hogy lehettem illy ioknac titkoloia.⁴

153

Kü fal közöt çletem nem türhetem,
Fene modra çlnie fem berettem,
Hazaffagban tudod Kirallyal çltem,
Az elötis ferfiat en ifmertem.⁵

152

Iryác Aethna hegyenec ô febes tüze,
Mint az Napnac vgyan geryedez fénye,
Ezenképpen iffiufágnac berelme,
Kiuáltképpen çgh Leánzóç Búueben.¹

153

Bátor Biűnec mert io karu vitéffel,²
Melly nagy hartza vagyon ellenfégeuel,
Szép természetec hiddel à Szűzefféggel,
Olyan hartza vagyon mint ellenfég-
[gel. [D_{ab}]

154

Soha ninczen berelemnec iob helye,
Ôrömesben hól verekedgyéc féßke,
Szép természetü Iffiaknac mint Búuekbe,
Mert Venufnac nagy kedue ßep ße-
[mélybe.³

155

Eletemnec moft nállam ßep viraga,
Idöm olyan mint ßepen ki nyúlt Rofa,
Iffiufágnac kebelemben illattya,
Hogy lehettem illy ióknac titkoloya.⁴

156

Kőfal közöt çletem nem türhettem,
Fene módra çlnie nem berettem.
Házaffagban tudod ez elöt çltem,
Régen hagyot iómra moft vißsa çrttem.⁵

¹ Az 1. kiad. 149—150., ill. a 2. kiad. 151—152. versszakát v. ö. *Beroaldo* 171—178. sorával:

Debeas genitor calidae meminisse iuuentae
Quantaque foemineo pectore flamma calet.
Cernere debueras quod sum tibi filia mollis:
Quod non ex ferro nata neque ex silice.
Non tantum ardet apex aethneus: flagrat olympus
Nec tantum: quantum cor iuvenile calet.
Quamque puellares genuino ardore medullae
Flagrant: quas luxus delitiaeque fouent.

² Az eredetiben sajtóhiba *vitézzel* helyett.

³ Az 1. kiad. 151., ill. a 2. kiad. 153—154. versszaka önálló,

⁴ *Beroaldo* 179—180.:

Non potui sterilis florem fructumque iuuentae
Perdere vestalis: non ego virgo fui.

⁵ *Beroaldo* 181—184.:

Olim experta virum et veneris dulcissima dona:
Non queo mellitos non meminisse iocos.
Quid facerem: iuuenis: diues: formosa puella?
Id facio: quod vel Penelopea probet.

154

Eßtelenfég habok ellen euezni,
Sebes Bēlnec ellene igyekezni,
Nyaiafágtul iffiakatis tiltani,
Termēzetet folyásában meg fogni.

155

Szép Ilonat hozod elő példaul,
Hogy mint chalta meg hütöfēt álnakul,
Ne chudald aßt nem ešet történetböl,
Nem volt házafságoc illő termetböl.

156

De atyám inkáb czudalok te raitad,
Feiedelem leuēn hogy azt forgatod,
Hogy Beretöm kirali nemböl nem látod,
Ezert dolgom iaualni sem akarod. [D_{1,b}]

157

Vēnfégedhez itiletod nem mēlto,
Illyen hiuedet alāznod nem mēlto,
Dichiretre hallod mindentöl mēlto,
Czac magáert ki ki meg bechülendő.¹

158

Vduaradban mindeneket bechüllök,
Vrfiakat Herczegeket tißtellec,
Ebböl fenkit azért meg nem alāzoc,
Minden rendnec tißteffeget keuānok.²

159

Ezek közül kic niomiác palotádat,
Kazdagsággal mutogattiác magokat,
El Bēmlelte Bīuem állapattiokat,
Gifquardufnál hafonlobat nem talált.³

¹ Az 1. kiad. 154—157., ill. a 2. kiad. 157—161. versszaka önálló.

² *Beroaldo 185—186.*:

Atria complures proceres pater ampla frequentant:

Ingentes quorum conspiciuntur opes.

³ *Beroaldo 187—188.*:

Ex illis fateor placuit mihi nullus amator.

Nullus Guiscardo est visus amabilior.

157

Eßtelenfég haboc ellen euezni,
Sebes Bēlnec ellene igyekezni,
Nyaiafágtól Iffiakat is tiltani,
Termēbetet folyaffában meg fogni.

158

Szép Ilonát hozod elő példaul,
Miként czalta hütéfēt nagy álnakul,
Ne czudald mert nem ešet történetböl,
Nem volt házaffágoc illő termettül.

159

Házaffágnac nem czac az hit kőtele,
Mert gyakorta czizamic hitnec vége,
A Bép vđdő hidgyed fő erőffége,
Mert Iffiuual agnac diztelen élte.

160

De inkáb eßt czudáalom hogy forgatod,
Feiedelem leuēn elmed farasztod, [D_{1,a}]
Hogy Beretöm Király nemböl nem látod,
Ezert dolgom iaualni sem akarod. [tod,

161

Itiletod nem mēlto Vēnfégedhöz,
Nem is fērnél Attyám io móddal ehez,
Gyalázatot hogy keres illy hiuedhez,
Hid meg nem fér régi dicziretedhöz,¹

162

Vduarodban tißttelec mindeneket,
Vrfiakat foc kazdag Hertzegeket,
Nem gyalázom meg ebböl Bēméllyeket,
Tißtetelettel latoc minden rendeket.²

163

De ezec kőßt kic Palotádat nyomyác,
Kazdagsággal magokat mutogattyác,
El Bēmlelte Bēmem ök allapattyát,
Gifquardufnál hafonlóbbat nem talált.³

160

Nem volt itiletem az gazdagságért,
Soha fenkit nem tiszteltem báluániért,
Éb't berettem oly drága erkölchejért,
Azoknál nincz kik farattak keduemért.¹

161

Panaßodat pedig hogy ebből mondod,
Ektelenül ezt én Bememre hániod,
Szegényfégért beretöm bidalmazod,
Nemeffégét nemzetéről tagadod.²

162

Nem tudodę attyám berenche dolga,
Alhatatlan mindenben adománia,
Egyk kézzel kit ad máfic el vonnia,
Higyed illyen minden kazdagfág forfa.

163

Az kazdagfág berenchejtül birtatik,
Mely igazan ködhöz hasonlitanak, [D.]
Erős béltül mikor háborgattatik,
Azt sem tudod mely hamar el oßlatik.

164

Igaz ugyan ki arra támaszkodik,
Eleitül marattal diczekedic,
Ha berenche akaria hamar el efic,
Hire nélkül kazdagfág el enißeik.

165

Gondollyad meg fiait az berenche,
Miként tartia kiken vagyon ereie,
Az kiket fel vôt tartia meddig io kedue,
Czac az tudománion ninczen ereie,

166

Nemde Quintus Scipio kazdag vala,
Ki Romában nagy feiedelem vala,
Az berenche aßt böczülheti vala,
Nem tudodę tömlöczben lön halála.

164

Nem volt itiletem az kazdagfágért,
Soha fenkit nem tiszteltem Aranyért,
Éb't berettem illy drága erkölceért,
Azoknál nincz kik farattac keduemért.¹

165

Panaßodat hogy pedig ebből mondod,
Ektelenül éb't bemeimre hániod,
Szegényfégért beretöm bidalmazod,
Nemeffégért nemzetiért tagadod.²

166

Nem tudodé attyám berencze dolga,
Alhatatlan mindenben adománya,
Egyyik kézzel mit ad, máffal el vonba,
Hidgyed illyen minden kazdagnac

167

Az kazdagfág berenczétül biratic,
Melly igazán az ködhöz hasonlatic,
Erős béltül midôn háborgattatic,
Aßt sem tudod mely hamar el béllezic.

168

Igaz vgyan ki arra ragazkodic,
Eleitül marattal düczökedic,
Ha berencze akarya hamar efic,
Hire neue kazdagfaggal enyißeic.

169

Gondold Atyám fiait a berencze,
Miként tarttya kikben vagyon ereye,
Az kit fel vôt tarttya meddig io kedue,
Czac az tudományon ninczen ereye.

170

Nemde Quintus Scipio kazdag vala,
Ki Romában nagy feyedelem vala,
A berencze éb't böczülteti vala,
Nem tudodé Tömlöczben lön halála.

¹ Az 1. kiad. 160., ill. a 2. kiad. 164. versszaka önálló,

² *Beroaldo* 189—192.:

De quo conquereris de quo gemis: est quia pauper:

Et quia maiorum stemmata nulla colit:

Memo est (crede mihi genitor) laudandus ab illis

Quae sunt fortunae munera fluxa bonis.

167

Nagy Agefilaufnac iffiu fia,
Kazdagsâgnac oly igen örül vala,
Lacedemont penzen el atta vala,
Ehfég miat kellettéc meg halnia.

168

Mit monthatnál Quintus Emuleufnac,
Nagy Românac fő imperatorânac,
Kazdagfâga hires vala hazânac,
Szegeñlön azt hallom dißno paßtornac.

169

Houa hagyuc, Romanac fû Hadnagyât,
Gellefaruft egynehânßor triumphalt,
Partofoknac meg vçue orßâgokat,
Kuldulâfra hozza ßerenche dolgât.[D_{2b}]

170

Tarquiniuft hallottad orßâgâban,
Niolcz es harmincz eßtendõt Kiralyfâg-
[ban,
Nagy hirefen çle nagy gonoffâgban,
Gyalázatos halâla lön temleczen.

171

Meg lâsd fenkit kazdagfâgért ne bechüly,
Szegeñfêgért foha iâmbort ne gyülöly,
Io erkölchöt es tudomânt meg bechüly,
Mert az kiuül az ßerenche halmi ül.

172

Minden külfö ßepfêgec el maradnac,
Mint az harmat hertelen el ßâradnac,
Szep termetek kazdagfâgoc el mulnac,
Az tudofok örökç vralzkodnac.

173

Nemeffêget nem tagadhad azoknac,
Illyen drâga kçnczel valakic birnac,
Szerenchênec femmiben nem ßolgâl-
[nac,
Tudos embert foha ne mongy paraßt-
[nac.

171

Nagy Agefilaufnac iffiu fia,
Kazdagfâgnac annyira örül vala,
Lacedemont pénzért el atta vala,
Ehfég miat kellettéc meg halnia.

172

Mit monthatnál Quintus Aemiliufnac,
Nagy Românac fő Imperatorânac,
Kazdagfâga hires vala hazânac,
Szegeñlem eßt, hallom dißno Pâßtornac.

173

Tarquiniuft hallottad orßâgaba,
Nyóltz és harmincz eßtendõt Kiralyfâg-
ban [E_{1a}]
Nagy kazdagon éle foc gonoffâgban,
Gyalázattal halâla lön rabfâgban.

174

Houâ hadgyuc Românac fû Hadnagyât,
Bellifaruft, egy nehânßor triumphált,
Parthufoknac meg véuê orßâgokat,
Kuldulâfra hozâ ßerenche dolgât.

175

Kazdagfâgért fenkinec ne fûuegölly,
Szegeñyfêgért iâmbort foha ne gyülöly,
Io erkölczet és tudomânt meg beczüly,
Szerenczênec orrán keuéllyen fe vlyly.

176

Minden külfö ßepfêgec el maradnac,
Mint az harmat hertelen el ßâradnac,
Szep termettel kazdagfâgoc el hûlnac,
Az tudofoc öröckç vralkodnac.

177

Nemeffêgec fem tagadhad azoknac,
Illyen drâga kinczel valakic birnac,
Szerenczênec femmiben nem ßolgâl-
[nac,
Tudós embert foha ne mongy paraßt-
[nac.

174

Az nemeffég nem czac külfö nemefseg,
Mert nem teftnec de elmēnec ekefseg,
Nem atyatul bármazic az tibtefseg,
De tulaidon termēbeti ekefseg.¹

175

Igaz nemeffeget nem adhat az penz,
Nem vehetni áron mert igen nehéz,
Szin nemefseg az kit az papiroffon véß,
Szerenchētül az ilyen nemefseg véß.³

176

Mindniaiunknac eredeti Iftentól,
Születēsben bármazunc atyáinktul,[D_{3a}]
Io életünk adatic czac Iftentül,
Az Nemeffég io erkölch foliafâbol.⁴

177

Az Œep hainâl czillâg mely igen fenlik,
Többi közzül az igen ki efmerbik,
Szep erkölche Gifquardufnac vgy fenlik,
Nemefsege mindenek közöt tündöklik.⁵

178

Eot Œeretem Atyâm mindenek felet,
Mert méltó volt hozzam mindenek felet,
Mig az Isten el nem véßi életemet,
Soha tülle nem vonßom Œerelmemet,⁶

178

Az Nemeffég nem czac külfö nemzetfég
Mert nem teftnec de elmēnec fényefég,
Sem nemzetről bármazando tibteffég,
De tulaidon termēbeti fényefég.

179

Kēt eßközē vagyon az Nemellyeknec,
Mellyec által rébeltetnec mindenec,
Fegyuer egyyc vta ez tibteffégnec,
Széptudomány máfodic vta ennec.¹[E_{1b}]

180

Igaz nemeffeget nem adhat az penz,
Nem vehetni áron mert igen nehéz,
Szinn emeffég² az kit Papirofon véß,
Szerenczétül illetén nemeffég véß.³

181

Minnyaiunknac eredeti Iftentól,
Születéfűnc hozatic Atyainktól,
Io életűnc adatic czac Iftentól,
Az nemeffég io erkölcz follyafától.⁴

182

A Œép Haynál czillag mely Œépen fénlic
Többi közzül az Eghen ki ifmerbic,
Szep erkölcze Gifquardufnac így fénlic.
Nemeffége mindenec kößt tünd klic.⁵

183

Eot Œeretem Atyám mindenec felet,
Mert méltó volt hozzám egyebec felet,
Mig az Isten el nem véßi életemet,
Soha tülle nem vonßom Œerelmemet.⁶

¹ Az 1. kiad. 162—174., ill. a 2. kiad. 166—179. versszaka önálló.

² Az eredetiben sajtóhiba *Szin nemeffég* helyett.

³ *Beroaldo 193—194.*:

Veraque nobilitas non est in stemmate longo:
Non in caerosis est sita imaginibus.

⁴ *Beroaldo 195—198.*:

Vna est eunctorum prima et genialis origo:
Omnibus est genitor Iuppiter estque deus.
Sola facit virtus generosum: sola beatum:
Sola potest mentes demeruisse probas.

⁵ *Beroaldo 199—200.*:

Hæc in Guiscardo tam pura et clara refulget:
Vt fulget caelo Cynthia sydereo.

⁶ *Beroaldo 201—202.*:

Hunc ego dilexi: quod si pater optime turpis.
Hic tibi et infamis esse videtur amor:

179

Szüböl vallom ha az halál el veßi,
Hitetlened ßemem elöl el veßti,
Szép ßeretöm igy előlem el vißi,
Szörniü halált kéß leßec meg kofolni.¹

180

Gondold iol meg ßeretöm nem fedheted,
Te magadis mert Gifquarduft ßeretted,
Nám egyebek felet meg bechülleted,
Hát ennékem ßememre miért veted.

181

Ne ßegyenlyed atyám eßt melléd ven-
[ned,
Orßágodban Gifquarduft reßeltetned,
Leanioddal együtt kërlec ßereffed,
Neuekedic ezért io hired neued.²

182

Ebböl gyalazatod bizony ne vèllyed,
lámbor hiued ha Feiedelmę tçßed,
Idegenre orßágod ne ereßed,
Nem hallatlant kęßerteß ha meg ne-
[zed. [D₃b]

183

Az Romai birodalmatt meg gondold.
Mely ekędig ßerencheffen biratot,
Eredetęt Roma páßtoroktul vôt,
Nagy fok ßegényeket feiedelmę tôt.

184

Hoftilius Tullius paraßt vala,
Egy ßolgálo aßßonnac fia vala,
Páßtorságban fel neuekedet vala,
Feiedelmę Isten emelte vala,

184

Szúból vallom ha az halál el véßi,
Hitetlenül ßemem elöl el veßti,
Ha életét álnakfaggal el reiti.
Szörnyü halált kéß léßec meg kofolni.¹

185

Gondold meg iól ha ßerelmem fedheted,
Te magad is lám Gifquarduft ßeretted,
Nám egyebec felet meg bóczülleted,
Hát ennékem ßememre miért veted.

186

Ne ßegyenlyed Atyám eßt melléd
[venned,
Orßágodban Gifquarduft réßeltetned, [E_{2a}]
Leanyodat kërlec egyyüt ßerezzed,
Neuelkedgyęc ezért io hired neued²

187

Ebböl bizony gyalazatod fe vèllyed,
lámbor hiued ha Feyedelmé téßed,
Idegenre orßágod nem ereßted,
Nem hallatlant kęßerteß ha meg né-
[zed.

188

Gondold meg az Romai birodalmot,
Melly ekedic³ ßerenczéfén biratic,
Eredetęt Roma Páßtoroktól vôt,
Nagy foc ßegényeket feyedelmé tôt.

189

Hoftilius Tullius paraßt vala,
Egy ßolgálo aßßonnac fia vala,
Deakfagban fel neuekedet vala,
Feiedelme Isten emelte vala.

¹ Az 1. kiad. 179., ill. a 2. kiad. 184. versszaka önálló.

² Az 1. kiad. 180—181., ill. a 2. kiad. 185—186. versszakát v. ö. *Beroaldo 203—212.*
sorával:

Tu certe in causa es: namque hunc tu semper amasti.

Qui tibi charus erat: non mihi charus erit?

Est et erit charus: quod si vestigia patris

Nata sequor: debes ipse probare pater.

Guiscardus placuit: qui nobilis et generosus

Virtute effectus conspicuusque viget.

Est pauper fatcor: sed spectat dedecus ad te:

Egregio qui das praemia nulla viro.

Verum nobilitas non paupertate fugatur:

Fortunae virtus succubuisse nequit.

³ Az eredetiben sajátóhiba, értsd *ekkedig* [= eddig].

185

Ptolomeus Begény katona fia,
Szegény rendből nagy méltoságra iuta,
Negyuen eßtendeig AEgyptuft bira,
Nagy hiuféggel az Királságot tartá.

186

Az hatalmas Dariufrol mit mongyak,
Hiu voltárol hogy en femmit ne
[ßolliak,
Poroßlonac fia bizonyal iriák,
Perfiánac királya nem tagadgyák.

187

Parhafius Lycastus atyafiac,
Edes büleiektül el hâniatánac,
Egy páßtortul iftenért tartatánac,
Kiralságra Archadiaba iutánac.

188

Mit monthatnál Agatocles királyrol.
Minden tугya paraßt nemzetféggeröl,
Hires vala hadban vitezféggeröl,
Királyfaga vala Siciliarol.

189

Kõuesd Attyám Maximilian Czaßárt,
Ki fel vöue tudomániert deakiát, [D₁₀]
Gadareuft egy kötél verõ fiát,
Királyfágra emele mint io fiat.

190

Semmi rendet nem vtál az vristen,
Személy valogatás mert nálla ninczen,
Szegényeket pad alol elõ véßen,
Nagy kegyelme vagon ötet félökön.

191

Mond meg attyam kerlek itiletedre,
Nam nagy fokakat látad te venfégedre,
Vrfi rendből ha töb menté nagyobra,
Mondom magam kerefet méltoságra.

192

Auagy paraßt nemből az kik támattac,
Semmi nemeféget vellek nem hoßtác,
Nagyob méltoságokat ha találták,
Nemzeteknél lötteneke nagyobbac.¹

190

Ptolomeus Begény Katona fia,
Louag rendből nagy méltoságra iutá,
Negyuen eßtendeig Aegyptuft laká,
Nagy hűféggel az Királyfagot birá.

191

Az hatalmas Dariufról mit mongyác.
Hű voltárol most femmit hogy ne
[ßóllyac,
Nem tudodé fia egy Poroßlónac,
De Iftentől Királya Perfiánac.

192

Parrafius Licaftus atyafiac,
Edes büleyektül el hányatánac,
Egy Páßtortól Iftenért tartatánac,
Királyfágra Archadában iutánac. [E_{2b}]

193

Mit monthatnál Agatokles Királyról,
Minden tudgya paraßt nemzet Attyáról,
Hires vala Hadban vífelt dolgárol,
Királyfága vala Siciliaról.

194

Kõuesd Attyám nagy Maximinus Czaßárt,
Ki fel vöue tudományért Deakiát,
Gadareuft egy Kötél verõ fiat,
Leanyaual en nec adá orßagát.

195

Semmi rendet nem vtál az Wr Iften,
Személy valogatás mert nálla ninczen,
Szegényeket padd alól elõ véßen,
Nagy kegyelme vagon ötet félökön.

196

Mond meg Attyám kerlec itiletedre,
Lám fokakat mar lattál venfégedre,
Ha Wrfibol töb menté nagyob rendre,
Mondom maga kerefet tißtessgre.

197

Auagy paraßt nemből à kic támattac,
Semmi kazdagfagot vellek fem hoßtac,
Találtaké nagyob méltoságokat,
Nemzeteknél fellyeb Wrafágokat.

¹ Az 1. kiad. 182—192. versszakának Beroaldo 213—218. sora felel meg, ld. alább.

198

Igaz itiletet ha ebben kőuetz,
Igazfágnac haragnál fellyeb engetz,
Hid meg többet czac vduarodban lelhetz,
Kiknec régi Ros kenyerec, most Peretz.

199.

Gyengen tartot foc Wrfiakat láttam,
Kiknec ioßágokongyakran czudáltam,[E_{3a}]
Kazdagfágoc kólthetetlen aßt montam,
De nem fokà az Bárfont Búrncé láttam.

200

Olly iratos drága Bép palotayát,
Nagy nemzetes Wrnac láttam ioßágát,
Tegnap vigan lakta Bép erős várát,
Ma Pór wrnac zórgetic benne dobytát.

201

Az Iftennec illy czudálatos dolga,
Nagy foc begént emel fő Wrafágra,
Soc Wrakat vißont háyas táskára,
Mindeneket vonßon akarattyára.¹

193

202

Touab immár beßedem nem niuithatom, Touáb immár beßedem nem nyúthatom,
Hißem vótted eßedbe kuanfágom, Hißem vótted eßedbe keuanfágom,
Ha végeßted hogy Beretöm meg hallyon, Ha végeßted hogy Beretöm meg hallyon,
Bár nõkemis kegyelmed ne haßnállion.² Bár nõkem is io vóltod ne haßnállion.²

¹ Az 1. kiad. 182—192., ill. a 2. kiad. 187—201. versszakát v. ö. *Beroaldo 213—218.* sorával:

Multi nunc regno clari sceptroque potentes
Olim pauperiem sustinuerunt grauem.
Contra mendicant vestem victumque precatur
Qui quondam magno floruit imperio.
Hæc fortuna vices præstat: nosque admonet ut quæ
Permutant dominum despiciantur opes.

² *Beroaldo 219—224.*:

At quod in extremo nondum decreuisse fateris
De me quid statuas: ambiguusque manes:
Illud tolle precor: nam si Guiscardus ad oreum
Mittitur atque tuo concidit ense miser:
Subsequar ipsa comes nam sors quaecumque misellum
Me quoque sæua manet: mors trahet vna duos.

A magyarban nines megfelelője *Beroaldo* következő két sorának (225—226):

I nunc foemineo lachrymas effundere ritu
Perge: vnoque ambos vulnere dede neci.

194

Véget vete Gifmunda beßedében,
Semmi rettegés nincz bátor ßiugben,
Királt eyte oly igen nagy kétségben,
Gondoladtul¹ el auala ßékiben.

195

Nem tudhattya mit kelyen miuelnie,
Mert iol latya igaz aßßony beßede,
Nem engedhet igaznac mert vak ßiue,
Eßt végeze hogy iffiat meg ölneie. [D,^{1,6}]

196

Köz beßedben ßoktak eßt iol mondani,
Az kit iften meg akar oftorozni,
Vak vereffég kezdi házát ßállani,
Elmeißen el vész io itileti,²

197

Hitlen attya nem gondola leániát,
Nem hihetę köuetközendö kárát,
Eijel titkon intę egy hiü ßolgáiát,
Paranchola hogy meg ölne az iffiat.³

198

Hagyâ ßiuet az iffiunac ki venne,
Semmit ne gondolna teftę metęlnę,
Mert igy lelke királnac eßt eheze,
Boßufságát leánian ezzel üze.⁴

203

Véget veté Gifmunda beßédében,
Semmi rettegés nincz, bátor ßüüében.
Királt eité olly igen nagy kétségben,
Eßtelenféğ hályog eféc ßüüében.

204

Nem tudhattya mit kellyen miuelnie,
Mert iól láttya igaz Aßßony intéfe,
Nem engedhet igaznac mert vak ßüue,
Homályt eyte Lelkében harag mérge.

205

Köz beßédben eßt iól ßoktác mondani,
Az kit iften meg akar oftorozni,
Vak vereffég kezdi hazát ßállani,
Elmeiében meg fogy io itileti.² [E,^{1,6}]

206

Hitlen Nabal nem gondola tanaczát,
Nem hiheté ra köuetkezö kárát,
Eyiél titkon inté egy fő ßolgayát,
Le vágatni paranczola Deakyát.³

207

Leanyánac hagyâ hogy veßteg lenne,
Ne talantán meg efnéc dühöt ßüue,
Mind addig is hazából ki ne menne,
Mig ßüüében czendefféget nem venne.

208

Immár vigan éßi Király ebędét,
Szabadofnac alittya gondtol feyét,
Mar ő verte Tengeri ellenféğét,
Hogy ártatlan vérben moßdhatta kezét.

¹ Az eredetiben sajtóhiba *Gondolattul* helyett.

² Az 1. kiad. 194—196., ill. a 2. kiad. 203—205. versszakát v. ö. *Beroaldo 227—230.* sorával:

Talia commemorans animo Gismunda virili
Reddidit attonitum sollicitumque patrem.
Qui cuncta expendens tandem sic destinat: vt det
Guiscardus meritum crimine supplicium.

³ *Beroaldo 231—232.:*

Accirique iubens fidum notumque ministrum
Imperat vt iugulet nocte silente virum.

⁴ E versszak megfelelője *Beroaldo 233—234.* sora, ld. alább.

209

Nyughatatlan fúrt feyű emberekben,
Soha ninczen nyugalom feyekben,
EBről eBre iargalnac elmeyekben,
Fornac miként hew viz kiczin bõgrében,

210

Vigan lakya Király õ lakodalmat,
Fel méßárlot Iffiunac tarttya torát,
Pohárokkal könyueßteti halalát,
Nyomyác háta megé az Paffameşát.¹

211

Vißont wi bolondfág vte öldolát,
Nyalánkfágra indita Király gyomrát,
Nem akarya el feledni haragyát,
Azért hamar Bolita fő Bolgaiyát.

212

Hűfégedben vgymond nem kételkedtem,
En io hiuem mert immár meg ifmer-
tem, [E,^a]
Szolgalatod foc dolgokban diczirtem,
Hűfégeded² most mutasd meg ennekem,

213

Gifquardufnac hogy inkább hidgyem
[veßtét,
Mert lelkemben mint ha erzeném eltét,
Mennyel azért metéllyed fel holt teftét,
Szelül³ hiuen hozzad előmben búuét.

214

Hitlen Bolga kéß mingyaráft engedni,
Tißtét hoharfággal öregbiteni,
Mert tudgya hogy ha eßt nem czelekeßi,
Fog orráról az nagy Palaßk el efni.

215

Mert Vduarnac olly tőkéletlen dolga,
Nem élhetz ott magad Babadfaába,
Kezed nyelued Wradnac rabfaába,
Szentfég mellől gyakran efel hidásba.⁴

¹ Az eredetiben sajtóhiba *Paffametát* helyett.

² Az eredetiben sajtóhiba.

³ Az eredetiben sajtóhiba. Helyesen talán: *Jelül*.

⁴ A 2. kiad. 207—215. versszaka önálló.

199

Sietfëggel hiuen ebben el iâra,
Köntös alol veres ßiuet ki rântâ,
Az Kirâlnac hiufëgefesen bę adâ,
Nagy kegyelmeť király ezęrt aiânla.¹

200

Egy ßęp arany moľdot hamar hozatâ,
Târházában kazdagb mosdo nem vala,
Közepire az ßiuet tôte vala,
Boßufságât ezzel ielenti vala.²

201

Ebęd felet Leâniât meg kęmleteę,
Eledelül az ßiueť neki küldeę,
Nagy örömmel aiândękon ielenteę,
Szerelmęnec ßiue volt meg ielentę.³

202

Boßbu helyet vedd attyad aiândękât.
Meg gondolliad raita tôte boßufágat,
Szüböl külte ßiuednec vigafágât, [E_{1a}]
Nagy örömmel fogad mint ßiued titkât.⁴

203

Kegyetlen hir Gifmundât keferiteę,
Tagaiban teftęt meg hidegitę,
Nagy hirtelen ebędęt el feleiteę,
Rõuid ßoual attyanac ezt izeneę.⁵

¹ *Beroaldo 233—234.*:

Iussa facit prope reuus: qui corda reuellens
Ad dominum defert sanguinolenta truce.

² *Beroaldo 235.*:

Hoc cor Tancredus fuluo componit in auro:

³ *Beroaldo 236—238.*:

Et mittit natae dona nefanda ferus.
Admonet et seruum: verbis vt munus adornet:
Haequo suo ad natam nomine iussa ferat.

⁴ Az 1. kiad. 202., ill. a 2. kiad. 219—220. versszakát v. ö. *Beroaldo 239—242.*

sorával:

Haec tibi dona parens mittit: cape gaudia: sunt haec

Illa nimis cordi munera grata tuo.

Gaudia nam simili genitori sorte rependis:

Qui potuit bis te sospite posse mori.

⁵ *Beroaldo 243—244.*:

Postquam Guiscardi cor lamentabile nouit
Gismunda ad famulum versa dolenter ait.

216

Sietfëggel hiue eßt el fogadâ,
Köntös alól veres ßüuet ki adâ,
Aiândękúl az Kirâlynac mutatâ,
Kiért nagy kegyelmet Király aiânla.¹

217

Egy ßęp Arany moľdot Király hozatâ,
Tarházában kazdagb moľdo ez vala,
Közepire â ßüuet tôte vala,
Bolondfágât ezzel mutattya vala.²

218

Ebéd felet Leanyât meg kimlete,
Kochonyául â ßüuet neki külde,
Nagy örömmel aiândękon ielente,
Szerelmęnec ßüue volt meg izenę.³[E_{1b}]

219

Boßbu helyét ved Atyád aiândękât,
Meg gondollyad raita tôte boßufágat.
Szüböl külte ßerelmednec tarházat,
Fogadd olly örömmel mint ßüued titkât.

220

Szerelmedre Gifquarduft è ßü hoßta,
Az nagy erős kőfalon ez hordoßta,
Kit te ßüböl ohaitottál gyakorta,
Fogyád bizuáft mert Atyád aiândęka.⁴

221

Kegyetlen hir ßęp Gifmundât kőßönte,
Tagaiban teftęt el hidegitę,
Nagy hertelen ebędęt el feleiteę.
Rõuid ßoual Attyánac eßt izeneę.⁵

204

Haßontalan már magam aiánláfa,
Eletemet Iften meg eléglette,
Mond meg eßt atyámnac ez ielenfége,
Aiándéka en életemnac vége,¹

205

Hitlen dolgaimnac végső haloia,
Szerelmemnac ez pedig Bolgálattya,
Legyen tölunc oly nagy hála adáfa,
Szep Biuë nec hogy arany koporfoia.²

206

Legyen iften Erdemlet fizetëben,
En Atyámnac hogy fertezzet verëben,
Erdemlié eßt iftentül büntetesben,
Az Berelmet kefercze meg eltëben.³

207

Eßt hogy monda az mofdot által fogá,
Ohaitáffal viuë ágyas házába,
Vëgig nitá aitáiát minden látá,
Nagy keferues firáft az Biuen tartá.⁴

208

Bünteteffenec meg iftentül azoc,
Egy más Beretökre az kik támadnac,
Szep kötele't Baggattiác iffiufágnac,
Vadak Baggaffak Biueket azoknac.

209

El veßben a ki velem moft eßt tötte,
Hogy elöttem halua Berelmem Biue, [E, b]
Eletemet ez nyluan irigylette,
Halálomban legyen kedue be töltue,⁵

222

Haßontalan már magam igirete,
Mert életem Iften meg eléglette,
Mond meg en Atyámnac ez ielenfége,
Aiándéka már életemnac mérge.¹

223

Hitlen dolgainac végfő haláya,
Erdemlette Gifquardus Bolgallattya,
Ennec legyen Iften meg haláloya,
Szép Biüem nec hogy arany koporfoya.²

224

Legyen Iften érdemlet fizetésben,
En Attyámnac, mert fertőzic véremben,
Erdemlic eßt Iftentől fizetésben,
A Szerelmet koftollya meg eltëben.³

225

Hogy eßt monda az mofdót által foga,
Maga vißi firua ágyas hazába, [F_{1a}]
Vëgig nyitá aítót minden lattára,
Keferuefen fir à Biure borula.⁴

226

Büntetöye legyen Iften azoknac,
Egymás Beretökre az kik támadnac,
Szep kötele't Baggattyác Iffiufágnac,
Vadac Baggaffac meg Biüét azoknac.

227

El veßben az ki moft velem eßt tötte,
Hogy elöttem halua Berelmem Biüe,
Eletemet nyiluán ez irigylette,
Halálomban legyen kedue be töltue.⁵

¹ Az 1. kiad. 204., ill. a 2. kiad. 222. versszaka önálló.

² *Beroaldo* 245—246.:

Non aliter mitti meruit tam nobile munus:
Cordi conueniunt aurea busta pio.

³ *Beroaldo* 247—249.:

Hoc solum facis o genitor quod filia laudet.
Hoc propter grates nunc tibi tristis ago.

Tamque vale: extremum hoc tibi iam moritura relinquo:

⁴ *Beroaldo* 250.:

Mox paterae incumbens talia sola refert.

⁵ Az 1. kiad. 208—209., ill. a 2. kiad. 226—227. versszaka önálló.

210

Oh Bep Bieuem lelkem nec niudodalma,¹
Nem valaę elég hogy Bieuem látna,
Lelki Bemeimmel téged foglalna,
Látni tefti Bemem ełt nem kiuantá.²

211

Lám léleekben valánk őBue kapcholua,
Szerelmünkben oly Bēpen be foglalua,
Szüböl egy máft mindenkor látiuk vala,
Atkozot az ki minket el válaBtá.³

212

Holt teftedet atyám meg bechüllötte,
Draga arany koporfoual tiBtelte,
Bizony méltán Bemelied erdemlette,
Vduaránac mert czac te valál Bine.⁴

213

Vegyed lelkem már végfő tiBteletem,
Koporfodat ötözze meg beü vęrem,
Nem kiuanom nálad nélkül életem,
Meg kereflec lelkembenis Berelmem.⁵

214

Apolgattia nagy firáffal az teftet,
Könyueitül mofa vęrtül az Bieuet,
Köny hullafi meg tölték az medenczet.
Nagy ideig vgy keferge Berelmet.⁶

¹ Az eredetiben sajtóhiba *niugodalma* helyett.

² *Beroaldo 251—252.:*

O dulce hospitium et Gismundae sola voluptas
Duleius o cunctis cor mihi diuitiis.

³ *Beroaldo 253—256.:*

Dispercat qui causa fuit: qui iussit ocellis
Inuitis vt te cogerer aspicere.

Debuit esse satis quod cor te corde videbam:

Quodque tuae menti mens mea iuncta fuit.

A magyarban nines megfelelője *Beroaldo* következő sorainak (257—260):

Vixisti: et eursum tibi quem fortuna parauit

Explesti exutis sollicitudinibus:

Iamque tenes metas: ad quas festina breuisque

Vita hominum properat quadrupedante gradu.

⁴ *Beroaldo 261—262.:*

Fuluum Tamerodus pater et regale sepulcrum

Iure dedit: virtus hoc tua digna fuit.

⁵ *Beroaldo 263—266.:*

Nil praeter lachrymas nostras praeterque querelas

Heu cor dulce tuis defuit exequiis.

Non tamen his lachrymis (sic dii, voluere) carebis:

Quas ego persoluam nunc tibi vita pias.

⁶ *Beroaldo 273—278.:*

Dixerat et lachrymis pateram amantibus implet:

Quae velut effusae praecipitantur aquae.

Oscula dat cordi: gemebundaque lumina cordi

Infigens largis fletibus ora rigat.

Mox siccata genas atque exaturata dolore

Iam tremebunda suae conscia mortis ait.

228

Oh Bep Būuem lelkem nec nyugodalma,
Nem valaé elég hogy Būuem látna,
Lelki Bemeiuel téged foglalná,
Tefti Bemem látni ełt nem keuánta.²

229

Lám léleekben valánc őBue foglalua,
Szerelmünkben oly Bēpen be kapfolua,
Szépen egymáft mindenkor láttuyc vala,
Atkozot az ki minket el válaBtá.³

230

Hólt teftedet Atyám meg bőczűllette,
Draga arany koporfóual tiBtelte,
Bizony méltán Bemélyyed erdemlette,
Vduaránac mert czac te valál Bine.⁴

231

Vegyed lelkem már végfő tiBteletem,
Koporfodat őttőffe meg bőü könyuem,
Nem keuanom nálad nélkül életem,
Léleekben is meg kereflec Berelmem.⁵[F, b]

232

Apolgattya nagy firáffal az teftet,
Könyueiben mofa vértől a Būuet,
Köny hulláfit kit immár meg eléglet,
Ablakáról ki őnté mint bőü vizet.⁶

215

Be töltöm vgymond Berelmem nec tißtít,
Meg állottam fogadáfomnac hütít,
Megnem chaltam Berelmem remenféget,
Már fel véßem vtólfo itiletít.¹

216

Oh Bép Venus Iupiter nec leánia, [E_{2a}]
Szerelem nec ki vagy Isten aßßonia,
Legy immáron febeim gyógytoia,
Latod fenki Búuem vigaßtaloia,

217

Mire Búletéfemre vigyáßtal volt,
Iöuendöt te hogy ha meg nem gondolß
[volt,
Mire termetemre illyen gondod volt,
Ha kiuánfágomra nem tekinteß volt.

218

Oh kegyetlen bár ne láthattál volna,
Aniam hafát meg ne láthattád volna,
Nijlaiddal rám se löhettél volna,
Halalomnac ha voltál keuánoia,

219

Szüleimtül voltál nagy kiffebfégben,
Almadozuán hogy neuedis cmlitém,³
Tekelletlen dolgod de nem gondoltam,
Hogy ezt raitam meg proballyad nem
[álmattam.

¹ *Beroaldo 279—280.*:

Exolui officium quod amor pietasque requirit

Nostra: parentales struximus inferias.

² A 2. kiad. 234—235. versszakát v. ö. *Beroaldo 267—272.* sorával:

Post haec efficiam languens vt spiritus instine

Egrediens vmbrae sit comes vsque tuae.

Te duce lustrabo loca plena silentibus vmbri:

Te duce per campos ibimus elysios.

Haud equidem dubito quin tu quoque nostra pererres

³ Az eredetiben sajtóhiba *emlitem* helyett.

233

Be töltetem vgymond Berelem tißtít,
Meg állottam fogadáfomnac hütít,
Meg sem czaltam Berelmem igiretít,
Már fel véßem vtólfo itiletít.¹

234

Sõt ha az bölcz irás igazat mutat,
Hogy az halál czac testen igazithat,
De az lélec érzenkfégben áthat,
Hát lélekben a Berelem vigyázhat.

235

Mit gondollyac tahát en az halállal,
Szerelmémért tettem Bakadaffauál,
Ha ezentől nagy lelki bátorfággal,
Vigadozom ottis Bép Gifquarduffal.²

236

Oh Bép Venus Iupiter nec leanya,
Szerelem nec ki vagy Isten aßßonya,
Légy immáron febeim gyógyitóya,
Látod fenki Búuem vigaßtaloia.

237

Mire Búletéfemre vigyáztál vólt,
Iöuendö vödöre ha nem gondolß volt,
Mire termetemre illyen gondod vólt.
Ha keuánfágomra nem tekinteß volt.

238

Oh kegyetlen bár ne láthattál volna,
Attyám házát meg se lálhattad volna, [F_{2a}]
Nyilaiddal rám ne löhettél volna,
Halalomnac ha voltál keuanoya.

239

Vén Búlemtől volt elég kiffebfégem,
Almadozuán neued is említottam,
De ha beléd röpüllet immár lelkem,
Medgyec mert czac hozzád fiet beßé-
[dem.

240

Gyilkoffágod noha az előt is tuttam,
 Szép búzeken vérontáfod hallottam,
 Tőkélletlen voltad de nem gondoltam,
 Hogy eßt raitam meg próbáld nē álmot-
 [tam.

241

Hitlen, miért örülß el veßéffemnec,
 Vagy mi haßnod veßtében életemnec,
 Ha te voltál kezdöye ßerelmemnec,
 Miért nem vagy örzöye életemnec.

242

Aldozatra volt tarházomban kinczem,
 Kiuel Öltarodat meg tißtelheffem,
 Szerelmekben tartottál volna hiuen,
 Meg nem kimillemten volna femmiben.

243

Az te tölled mutatot Barláng helyye,
 Szerelmemmel kiben voltam reitezue,
 Szép Kápolnát vífelt volna neuedre,
 Ez löt volna hóltság dicziretedre.

244

OrßágombanvannacMenyecßépßúzec,
 Ezec kößt is Innep löt volna neued,
 De ha töllem te eßt nem keduelletted,
 Hizzéc gyomrod tellyéc véremben
 [kedued.[F₂b.]

245

El ennekem azért mindenüt neuem,
 Szerelmekben hogy meg marattam
 [hiuen,
 De tenéked neued léß tőkélletlen,
 Gyakran efic Sido mife feyeden,

246

Vérben telhetetlen kegyetlen Venus,
 Hízkelkedő étked mint ßép Madar hús,
 De fokaknac ßúuöc miattad olly bús,
 Soc ßép virág életénec vagy te gús.

247

Születéfed miczoda állatról volt,
 Vagy életed minémú Vadac kößt volt,
 Oroßlannál lelked lám kegyetlembvolt,
 Illy virágon ßúued hogy nem efic volt.

248

Houa téß te kegyetlen annyi foc vért,
Mennyit immár öntöttél Szeretőkért,
Szép iffiakat meg foitottál egymásért,
Soc búzeket öltél meg Berelmekért.

249

Soha fegyuer annyi halált nem eytet,
Mennyit az te kezéd Berelem veßtét,
Kiket mérges poharod rébegitet,
Görög ország arról bizonyfág lehet.

220

Te öled meg Bep Medeat Iafonért,
Dido aßbont el veßtéd Aeneafért,
Az Bep Thifbaft el veßtéd Priamufért,
Már engemis te öly meg Gifquardufért.²

250

Te öled meg Bep Medeat Iafonért,
Dido aßbont meg foitád Aéneafért,
Szép Helenát el veßtéd az Parifért,
Már engem is te öly meg Gifquar-
[dufért.

251

Végfö buczún¹ tölled immár ez legyen,
Szerelmemnek ielét velemelvißem,[F_{3a}]
Kebeledben nyugottam hála legyen,
Sok Bep búzecz életem példa legyen.²

221

Eßt hogy monda mérget foga kezében,
Az holt Büuet kapczola kebelében,
Semmi tartozas nincz kemény Büuében,
Mérget iuék hogy vég lenne éltében.⁴

252

Véget veté Gifmunda beßédében,
Az holt Büuet kapczola bebelében,³
Semmi keduezés nincz bátor Büuében,
Mérget iuéc hogy vég lenne éltében,⁴

253

Nagyot tétet Iffiackal à Berelem,
Kiuáltképpen az meg rettent félelem,
Búfult Büben nincz femmi késédelem,
Boßbúfágnál fincz nagyob veßedelem.

254

Folly az méreg Bep Gifmunda testében,
Vgy változic mint holt ember Binében,
Szép Bemei kõnyuel labnac neztekben,
Szakaßkodnac tágoc régi eröben.

¹ Az eredetiben sajtóhiba *buczum* helyett.

² Az 1. kiad. 216—220., ill. a 2. kiad. 236—251. versszaka önálló.

³ Az eredetiben sajtóhiba *kebelében* helyett.

⁴ *Beroaldo 281—284.*:

Dixit: et expromto quod fecerat ipsa veneno

Ebibit impauide pocula mortifera.

Conscenditque thorum manibus cratera retentans:

Cordeque Guiscardi cor premit vsque suo.

222

Le fordula ßep Gismunda agyârol,
Földön fetreng el költ már ereietül,
Nagy iay ßo zeng foc leány aßbonyoktul,
Király hamar hiuattatęk aßbonytul.² [E_{2b}]

223

Nagy rettegue Kiraly vrackal futa,
Földröl emelgeti leániât firua,
Vgy atkozza magât mind bolond attya,
Vęgfö ßauât leânianac keuania.³

224

Már be hunua ßep ßemei valanac,
Meg ifmerę firalmat vęn attyânac,
Vgy mint mely âlombol teczic aßbon-
Szemętel emelę ßola Kiralnac.⁴ [nac.

225

Ninchen Attyam moft helye firáfodnac,
Bolondfâgra bizony kõnyueid hulnac,
Tudod oka te voltâl halâlomnac,
Ohaitaffal tarch vęgsö niaualiâdnac.⁵

255

Erôtelen immár teste méregtöl,
Földen földröng el költ már ereyétöl,
Szép ortzáya földözue taitęc vértöl,
Közel vagonon buczuya életitöl.¹

256

Zengnec minden palotác budulástól,
Nincz ßûneti vduarnac futkozástól,
Nagy iay ßo zeng foc leány aßbonioktól.
Hamar Király vgręc Kotzka hanyástól.²

257

Nagy rettegue Wrackal Király iutâ,
Földröl emelgeti leanyât firua,
Vgy âtkozza magât mint bolond Attya,
Vęgfö ßauât Leanyânac keuánnya.³ [F_{2b}]

258

Már be húnnya ßep ßemei valânac,
Hogy ifmeré firalmât vęn Atyânac,
Mint ha véget vetet volna álmánac,
Szemét fel emele ßóla Királynac.⁴

259

Ninczen Atyám moft helye firáfodnac,
Bizony bolondfâgra kõnyueid hûlnac,
Tudod oka te voltâl halâlomnac,
Ohaitáfod tarcz vęgfö nyauallyâdnac.⁵

260

Efet vtân embernec veßekedni,
Nagy bolondfâg keuânt dolgon bán-
Ki az kőuet maga feyére veti, [kodni,
Eßtelenfęg annac febét iaygatni.⁶

¹ A 2. kiad. 253—255. versszaka önálló.

² *Beroaldo* 285—288.:

Mirantur famulae ignarae: pars fletibus ora
Commaculat: pauet haec: illa stupore silet.
Ast vbi iam dominae sensim morientia membra
Aspicunt: properant: flentque docentque patrem.

³ *Beroaldo* 280—292.:

Ille repente volat thalamumque ingressus apertum
Iam vita natam deficiente videt.
Ingemit: et sero damnat sua facta: trucisque
Poenitet incepti consilii que mali.

⁴ *Beroaldo* 293—294.:

Tunc oculos moribunda leuans Gismunda iacentes
Edidit extremos voce labante sonos.

⁵ *Beroaldo* 295—296.:

Has serua genitor lachrymas ad tristia fata:
Non fatis nostris talia conueniunt.

⁶ *Beroaldo* 297—298.:

Quis furor hic? defles tota quod mente petisti.
Defles quod factum est te faciente nephas.

226

Tudod nem nagy dolgot tölled keuán-
[tam,
Ez iffiat bizon ßüböl ohaitottam,
Már atyai io voltod tegye hozzam,
Gifquarduffal egy koporfoban niug-
[haffam.¹

261

Tudod igaz dolgot tölled keuántam,
Iften tóruényéhöz magam kináltam,
Iöuendökre keués gondodat láttam,
Orßágodnac iauára gondolkottam.

262

Kazgadfagát tárházodnac nem vártam,
Semmi kinczed lámfoha nem keuántam,
Ez egy Iffiat de ßüböl ohaitottam,
Dragáb kinczet ennél nállad sem láttam.

263

De ha immar ez volté keuanfágod,
Erre vigyen ßübeli indulatod,
Hogy véremmel enyhiczed ßomiufágod,
Már ez egyben ielencz meg igaffágod.²

264

Ha éltünkben minket óßue nem adál,
Semmi ioual életemben nem latál, [F_{4a}]
Iften kötelében illy ellent tartál,
De ez egyben légy moft io akarattal.

265

Az nagy Iften kiket óßue berkeßtetet
Látod halállal is meg kötelezet,
Te se válazd egymáftól az két ßüuet,
Egy koporfo nyugoffa az két teftet.

266

Mertlelkünknecc egyyút volt nyugouáfa,
Teftünknecc is légyen egyyút hálláffa,
Az vtólfo Napnac is io váráfa,
Egyyút vigyen minket fel tamadáfra.³

¹ E versszak megfelelője Beroaldo 299—304. sora, ld. alább.

² A 2. kiad. 262—263. versszaka önálló.

³ Az 1. kiad. 226., ill. a 2. kiad. 264—266. versszakát v. ö. Beroaldo 299—304. sorával:

Sed si vlla affectus remanet. scintilla paterni:

Et si quid patriae iam pietatis habes:

Te rogo sancte parens: extremum hoc munus amanti

Concede: et natae fac rata vota tuae.

Nil quoniam in vita nobis commune dedisti:

Communi vt saltem contumulemur humo.

227

Vęgrő ſaua ez lőn ſęp Giſmundánac,
Hólt ſiuęre haila ſeretőięnec,
Nagy ereie meg indula męregnec,
Vęget vete az ſęp virág ęltęnec.¹

228

Az vrackal Kiraly nagy firáft tartá,
Keferuefen holt teftet apolgattia,
Sok átkokat maga feięre hãniã,
Hãzařãgnac hogy volt ellen tartoia.

229

Vduarais oly nagy bánatban iuta,
Nagy firáffal Kiraly vduara rakua,
Sok ideig dob trombita halgata, [E,³a]
Sok ſęp ękes ruha gyařra fordula.³

230

Temetęfre draga koporřot ſerze,
Szęp betűckel aranybol ękeřitue,
Tiřteřfeęgel mint gyermekętemete,
Az kęt teftet egy koporřoban tęue.⁴

231

Negyuen napig hãzãbol ki nem lępec,
Mert ſęęyenlę hogy hãzãn ez törtęnęk,
Orřãgtulis amira vtãltatęk,
Zankiuetęs kirãlyra kiãltatęk.

267

Vęget vetę firalmas beřędinec,
Hólt ſũuęre hailã ſeretőięnec,
Meg indula nagy ereye męregnec,
Vęget vetę a ſęp virág ęltęnec.¹

268

Az Wrackal Király nagy firáft tartá,
Keferuefen hólt teftet apolgattia.
Soc átkokat maga feyęre hanyã,
Hãzařãgnac hogy volt ellen tartoia.

269

Vduar népe olly nagy bánatban iutã,
Soc firáffal Király vduara rakua,
Nagy ideig Domb,² Trombita halgatã,
Soc ſęp ękes ruha gyařra fordula.³

270

Temetęfre drãga koporřót ſerze,
Szęp bõttűckel aranyból ękeřitue,
Az kęt teftnec egy koporřóban lęte,
Tiřteřfeęgel Orřãgtól temetęe.⁴ [F,⁴b]

271

Negyuen napig hazãból ki fem lępec,
Mert ſęęyenlę hogy hazãn ez törtęnęc,
Orřãgtól is annyira vtãltatęc,
Szãnkiuetęs gyilkofnac kialtatęc.

¹ *Beroaldo 305—306.*:

Sic ait et cordi incumbens dulcissima linquit
Lumina: tartareas mox subit vmbra domos.

² Az eredetiben sajtóhiba *Dob* helyett.

³ Az 1. kiad. 228—229., ill. a 2. kiad. 268—269, versszakát v, ő,
Beroaldo 307—310. sorával:

Regia tunc omnis lachrymis planctuque sonora
Perstrepiť: et tota est luctus in vrbe frequens.
Ante omnes gemitu princeps Taneredus acerbo
Confectus natae se superesse dolet.

⁴ *Beroaldo 311—314.*:

Post meritas lachrymas et post lamenta sepulcrum
Extruit antiquae nobilitatis opus.
Atque vna amborum cineres componit in vrna:
Ambobusque pius exhibet exequias.

A magyarban nincs megfelelője *Beroaldo* következő két sorának
(315—316):

Exitus hic ille est miserorum et finis amantum:
Quos amor ante diem misit in elysium.

232

Süüébenis oly nyughatatlan vala,
Gonofságát lelke kiáltya vala,
Már kefen dolgát ohaittya vala,
Országában kit hadna már nem vala.

233

Czuda ferény az ördög ő dolgában,
Nem reft ahoz hol mit kaphat torkában,
Higyed örül annac kit lát bánatban,
Erőlkedik azt vinni haloiában.

234

Irua hagyá minden testamentomát,
Az Vrakra bizá országnc gongyát,
Agyas házban viue titkon hangzárát,
Altal verę kiral ezzel ü magát.

235

Annál nagyob gongyok efęc vraknac,
Hogy meg ertęk halalát Királioknac,
Boduláfa nagy vala országánac,
Mert helyębe idegent válaštánac.

272

Szüüében is már nyughatatlan vala,
Gonoßfagát lelke kiáltya vala,
Immár kęfén dolgát ohaittya vala,
Országában kit hadni mert nem vala.

273

Czuda ferény az Órdeg ő dolgában,
Nem reft ahoz hol mit kaphat torkában,
Hidgyed annac örül kit lát bánatban,
Erőlkedic mert vonni haloyában.

274

Az bünt gonosß féregnc irás mongya,
Ki mindenkor Embernc süüét rágya.
Félelem és rettegés neki földgya,
Veßedelmes halálnak inditoya,

275

Erős kőfal az io lelki ifmeret,
Mert vezérli minden ióra az lelket,
Vißont gonosß hamis lelki ifmeret,
Minden gonosßfágra vonssa az embert.

276

Az melly süübe már be efet az kętfęg,
Kőzel vagyon ahoz Cain betegfęg,
Es melly lelket izgat békételenfęg,
Ninczen annac életiről reménfęg,

277

Vén Tancredus nem kezde nyugodnia,
Nincz süüénc fenki olly bizta-
[toya, [G₁,a]]
Gonosß büne süüénc furdoloya,
Büs léleknc czac Iften oruofloya.

278

Irua hagyá minden Testamentomát,
Az Vrakra bizá Országnc gongyát,
Agyas házban vivé titkon Handbarát,
Ezzel Király által vte ömagát.

279

Annál nagyob gongyoc efęc Wraknac,
Hogy meg ertęc halalát Királyoknac,
Budofáfa nagy vala Országánac,
Már helyyette idegent wralánac.

236

Igy verę még iften Tancredus kiralt,
Minden kazdagfágal el veßtę házát, [E_b] I
Idegenre iutatá birodalmát,
Keuélyfęgnec így adá megh iutalmát.

237

Az nagy Iften bizonyal meg bünteti,
Keuély kazdagokat femmię tębi,
Szeęenieket azki femminec vęli,
Kętfęg nęlkül Iften el nem řenuedi.

238

Pęlda lehet Tancredus nagy fokaknac,
Kiuáltkępen peng iambor Attiaknac,
Meg bechüluęn ideięt iffiufágnac,
Ne rekeßęk vtát řent házafságnac.

239

Nagy dolog ez hogy femmit nem gon-
[dolunk,
Máson efet nyaualyân nem tanulunc,
Mikor raitunk efic ackor iaigatunc,
Illyen dolog nem řęgen ešęc kőßtönc.¹

280

Igy verę meg Iften Tancredus Királt,
Minden kazdagfággal el veßtę házát,
Idegennec iúttatá birodalmát,
Igy adá meg keuélyfęgnec iutalmát.

281

Az nagy Iften így řokta meg büntetni,
Keuély kazdagokat femmiuę tenni,
Hozzá képeft ki fog máft meg vtálni,
Kętfęgnęlkül Iften el nem řenuedi.

282

Pęlda lehet Tancredus nagy fokaknac,
Kiuáltkęppen peng iambor Atyáknac,
Meg beczüluęn ideyét iffiufágnac,
Ne reckeßęc vtát az házaffágnac.

283

Nagy dolog ez hogy řęmit nę gon-
[doluc,
Máson efet nyauallyân nem tanolunc,
Mikor raitunc efic ackor iaigatunc,
Illyen dolog nem řęgen efęc nállunc.
[G_{1b}]

284

Azért Attyác és Tutoroc kic vattoc,
Solyom legyen řemetec vigyázzatoc,
Az vđõnec viragát ha lattyátoc,
Az Pártánac foká ne áldoztaffatoc,

285

Soha ne hid midõn Leanyod mongya,
Férhez menęft ha elõtted tagadgya,
Mert ha lába kőzõbit el haladgya,
Szemérmeteffęgét ottan meg bánnya.

286

Vđõ és termębet tagadhatatlan,
Mert ez kettõ hidgyed olly birhatatlan,
Follyáffokban mindenic ólthatatlan,
Hitõknc is ne hidgy, mert bizontalan.

¹ Az 1. kiad. 231—239. versszaka önálló.

287

Lám virágnac földben reitet gyökere,
Hideg elôt czac napig ál reytezue,
De ha éri Tauaßnac meleg Béle,
Nem titkollya fűben leß ielenfége.

288

Viragyában fiesd Leanyodat inteni,
Isten Berént hazaffágra bizlalni,
A Bép v̄dôt ne had heában folni,
Nehéz v̄dôbéli kárt meg fóltozni.

289

A Bép Rofa kedues czac ideyében,
Ha meg nézed mofolygo Bép Binében,
De ha heruat, ninczen olly bôczület-
[ben,
Az agfág is hidgyed nincz Beretetben.

290

Atkozot az ki czac maga haßnáért,
Tartoztattya Leanyát kazdagfá-
[gért, [G_{2a}]
Mint az álnac Tutoroc az Mammonért,
Tartoztattyac áruákat az Ióßágért.

291

Semmi haßon à foc halogatásban,
Mert Berencze nincz mindenkor egy
[nyôban,
Addig fárad Búue az nagy varáfban,
A Bép v̄dô ôltôzic az agfágban.

292

Szólhatnéc itt Tutoroc ti róllatoc,
Kik à Begény áruákéból czac hißtac,
Az áruákon nem ótalomért kaptóc,
Az Ióßágért mindent vérnec mondotoc.

293

Segitfeggel az aruáknac nem vattoc,
Sôt ha inkább Berenczeyét lattyátoc,
Aytón leánt czac ki fem boczattyátoc,
Az Ióßágért Verôfénytől ózzátoc.

294

Tékozlóban vagyon minden iobágo,
 Neha Várból alig marad Kaftélyoc,
 Midõn pedig à sám adáfra iüttoc,
 Magoc iobagából adofittyátoc.

295

Hidgyed nehéz az Iftent meg czalnia,
 Ki õmagát áruác Atyánac vallya,
 Nem tudodé álnac búued iól látyya,
 Az áruákért fogad még meg vaflallya.

296

Nem álgya meg iften annac Iobágát,
 Nemzetfégre sem teryeßti marhayát,
 Aruakéból az ki rakta ladayát,
 Meg iaigattyác fiai az notayát. [G_a,b]

297

Az áruánac ne foyts meg Berencze-
 Marhaiáual ne sáztold meg életét, [yét,
 Ha gyapyáual eméßted gyenge testét,
 Iften gyermekiden kerefi vęrét.

298

Az leanzót magad fiesd inteni,
 Hazaffágra Iften Berént bizlalni,
 Mert ha maga kezd wrat vasárlani,
 Félec raita fogß Király tántzán iárni.

299

Midõn fiat találß Leányod vtán,
 Ne iáry akkor czac magad kedue vtán.
 Meg fe indúly mindeneknec tanaczán,
 Mert ackoron irigyekben az Satán.

300

Mert talám te kezdeß ollyat beretni,
 Az te magad haßnáért keduelleni,
 Kit leanyod fog láb hegyyel mutatni,
 Gondold meg it mit akarnéc mondani.

301

Nem tudodé à foc igyenetlenfég,
 Hazaffoc kóßt gyakor bekételenfég,
 Innét efic kóßtóc õrõc gyúlõlfég,
 Mert Atyákat haitya pénz és õrõkfég.

302

Leantokat ollyra eröltetitec,
 Kihez búue nem vonbon, iyeštitec,
 Az kit beret attól vgy rettentitec,
 Nincz olly iámbor kihez neuet nem
 [leltec.]

303

Az leanzót bešéddel meg haithatod,
 Kemény búuet foc boual lágyithatod,
 De ha kihez egyšer berelmét látod,
 Hid meg nekem nehéz ašt ki gyalúlnod.
 [G_{3a}]

304

Nem tudodé Madarnac terméšeti,
 Régi fešbkét űoha nem feleitheti,
 Eh Farkas is tanult őšuent emliti,
 Leanyod is berelmét nem feleiti.

305

Nem állandó az ollyatén házaffág,
 Mellyet berez erő, auagy boššufág,
 Auagy az kit forral pénz, és kazdagfág,
 Nem fokára préda lešen Aššonyfág.

306

Emberec kőšt főt inkáb az házaffág,
 Kęt dologban fűg az igaz tárfašfág,
 Šzeretben mert búbeli igazfág,
 Máfod egymás kőžőt hafonlatoffág.

307

Kazdagfágot nem nézhet a beretet,
 Sem nemzetre ő nem kőteleštetet,
 Mert nem kinczben de búben helyheš-
 [tetet,]
 Atkozot az ki ez kőül mášt nezhet.¹

240

Iffiak kęrlek igen ockal iáriátok,
 Hafonlockal legyen ti barátságtok,
 Az vak beretetet tauoštaffatok,
 Išten beręnt legyen tū házaffágtok.²

308

Iffiac kęrlec igen ockal iáryatoc,
 Hafonlóckal legyen ti barátfágtoc,
 Az vack beretetet táuoštaffátoc,
 Išten beręnt de legyen hazaffágtoc.²

¹ Az 1. kiad. 231—239., ill. a 2. kiad. 271—307. versszaka önálló.

² *Beroaldo* 317—318.:

Discite nunc iuuenes: qui iam coepistis amare:

Quot gemitus praestet: quot mala saeuus amor.

241

Ez éneknek deakból fordítóia,
 Neuét vers feiében el nem titkola,
 Nagy gondolát búuét Ballotta vala,
 Iftent keri illy beretettül oya.

242

Az lép rofa vala már ki nylásban,
 Piros Pünköft hauánac közepiben,
 Masfél ezer hetuen negy eßtendőben,
 Eßt enekle tárfához berelmében.¹

FINIS.

[E_{1,a}][Az E_{4,b} lap üres]

309

A lép Rofa vala már ki ióttében,
 Piros Pinkósd hauánac közepiben,
 Másfél ezer hetuen négy Eßtendőben,
 Eßt eneklé Tárfához Berelmében. [G_{3,b}]

310

Ez éneknek Deákból fordítóya,
 Neuét Verfec feyében nem titkollya,
 Nagy gondolat búuét Ballotta vala,
 Iftent keri illy beretettől óiya.¹

[Alatta Kolozsvár címere és a kolo-
 fon:] NYOMTATTOT COLOSVARAT.
 Heltai Gaspárnénál, 1. 5. 82. Eßtendőben.

[A G_{4,b} lap üres.]

¹ Az 1. kiad. 241—242., ill. a 2. kiad. 309—310. versszaka önálló, E két utolsó szakaszt a későbbi kiadás felcseréli.

RIASSUNTO ITALIANO.

I generi più popolari della letteratura ungherese del 500 furono i canti storici e le cosiddette „belle storie“ versificate. Il gusto predominante dell'epoca cambia tutti gli argomenti in canti storici e in „storie belle“, e perfino le storie pervenuteci in prosa dall' estero vengono foggiate in poesie e sopravvivono alla loro epoca in tale forma versificata. Le cause della popolarità di questo genere vanno dovute naturalmente all' attualità. Nell' Ungheria del 500, e proprio nel primo tempo dei testi stampati, il pubblico nella più grande parte non è ancora composto dei lettori, bensì degli uditori. La forma dei canti storici poi è ancora tramandata dalle forme orali, e così il canto storico viene impegnato nel secolo XVI., durante il passaggio ai testi stampati per i lettori, a conservare la duplicità dei significati inerenti ad esso. Da una parte conserva per il cerchio dei non-lettori la forma versificata e mediatrice a viva voce, adatta com'è, alla recitazione e suscettibile al canto, dall'altra parte però, sono gli stessi testi messi in rima a soddisfare proprio per le lettere stampate, le esigenze di leggere dei lettori di numero sempre più crescente.

I nostri scrittori riconoscono ben presto la convenienza di questa forma di canto alla duplicità delle parti e si mettono ad adoperarla nell'elaborazione dei temi più diversi. L'argomento del canto steso in questa maniera non è costituito di sole vicende contemporanee, ma anche di quelle tolte dalla Bibbia, dalla mitologia antica, dalla storia antica e medievale, trascritte con l'intento morale e spesso in tono fiabesco. Si determina così la ramificazione del vecchio genere. Le forme tradizionali, rinsanguate dal continuo influsso del nuovo contenuto e invalse nell'arte del secolo XVI., serviranno a diffondere nel pubblico attraverso questi temi nuovi persino le idee moderne pensate dagli autori.

Giorgio Enyedi (1554—1597) — più tardi vescovo degli Unitari in Transilvania — mise mano anche lui ad una storia d'amore medievale nella sua opera giovanile intitolata la „Bella storia su Ghismonda e Guiscardo“. La storia dei due amanti si era diffusa nella letteratura europea ad imitazione di un brano del Decamerone del *Boccaccio* (Giornata IV. n. 1.). Delle versioni ce ne sono rimaste parecchie sino alla fine del 500, fatte in lingua inglese, francese, tedesca, danese e ceca.

Enyedi fece i corsi di teologia a Ginevra, nel 1571, passò poi a Padova nel 1572—73. È probabile che gli sia capitata nelle mani ancora

in Italia la poesia di Filippo *Beroaldo* (1453—1505), professore universitario di Bologna, poesia scritta in latino e rifatta secondo la detta novella del Boccaccio. Beroaldo travestì la storia sensibilmente moderna in una forma del tutto antica, ricalcando gli eventi amorosi di Didone ed Enea. Enyedi rifece il racconto, versificato in latino dall'umanista con l'intento d'un „esercizio della mente“, in una „bella storia“ ungherese nel 1574. Ma non bastava tradurla semplicemente, tanto il pubblico ungherese non si sarebbe mostrato benevolo ai giuochi tutto poetici e umanistici dell'originale. La poesia elegiaca, priva di alcun intento didascalico e ornata dagli elementi di mitologia antica, venne ritoccata da Enyedi in contemplazione delle direttive puramente cristiane e morali. Omettendo la maggior parte dei fronzoli umanistici, cambiò i caratteri dei personaggi e continuò a condurre la trama del racconto, considerando la storia in generale come un tema esemplificativo di bisogno del fare il matrimonio a tempo suo. E alla sua storia fece accompagnare ampie spiegazioni morali, che hanno particolare importanza per noi, perché non possiamo rintracciarle nella poesia del Beroaldo.

Tutto ciò rispecchia la concezione particolarmente ungherese dell'Enyedi, in quanto che ci rappresenta l'erudito umanista e l'eroe delle armi ugualmente adatti a divenire ideali umani. Così veniva cambiando mano, ampliandosi e acquistando un serio intento morale il complesso d'idee della poesia del Beroaldo, a tal segno che la „bella storia“ ungherese finì per non avere quasi nulla in comune con la fonte originaria oltre al grezzo nucleo del racconto. Le diversità aumentano se si guarda la differenza che passa fra i distici della poesia latina e gli endecasillabi della forma del „canto“ ungherese.

Il testo più antico della „bella storia“ dell'Enyedi era noto nella storia letteraria in base all'edizione stampata a Kolozsvár nel 1582. Nel 1939 però, venne alla luce dalla Biblioteca Teleki di Marosvásárhely l'edizione di Debrecen, di cinque anni prima, stampata nel 1577, la quale è da considerarsi a causa del „nunc primum“ del frontespizio, la prima edizione autentica della „bella storia“.

Il confronto della prima edizione alla seconda ci diede risultati interessanti. Il testo anteriore all'altro, è più breve di 272 righe e poche sono le righe che sono passate invariabilmente all'edizione posteriore. Il testo anteriore della storiella è più arido, dal tono più didascalico ed esprime meglio l'intento morale di chi l'ha ricomposto dal latino. L'altro invece è più favorevole allo stile, alla stesura poetica, perciò accenna anche di concepire le cose in un modo più profano e più umanistico.

L'essenza della storiella nel Boccaccio e nel Beroaldo consiste in quanto segue: Il re Tancredi marita sua figliuola Ghismonda al principe di Ardea, ma morto questo, Ghismonda ritorna alla corte del padre,

facendo il voto di rimaner vedova per sempre. Intanto s'innamora di Guiscardo, ma scoperta la relazione dal padre, Guiscardo viene arrestato, ucciso, e trattogli il cuore, esso viene recato a Ghismonda. La donna non si regge al dolore, si avvelena e muore. L'Enyedi, fedele com'è al suo intento morale, continua a distendere l'ordito, raccontando brevemente il castigo del tiranno Tancredi, del padre contrario allo spotalizio dei giovani: il re, abbattuto dalla morte di sua figlia, si uccide anche lui.

Il rifacitore della seconda edizione aggiunge al racconto così concluso dall'Enyedi, alcune scene essenziali e altri motivi. Così per esempio Ghismonda già al primo incontro regala a Guiscardo un anello nuziale con cui il rifacitore accenna di voler salvare almeno l'apparenza di una illecita relazione amorosa, oppure tale è il motivo del banchetto ordinato dopo l'uccisione di Guiscardo e quello dell'ebbrezza, che susciterebbe nel re il piano demonico di mandare il cuore del giovane a Ghismonda. Queste particolarità e altri motivi non si ritrovano nè nella novella del Boccaccio, nè in quella del Beroaldo, e neppure nel primo testo dell'Enyedi. Le aggiunte che riguardano l'illustrazione dell'animo e dei sentimenti dei personaggi, sono molto significative, perchè in esse si possono individuare per la prima volta le tappe dell'arte narrativa ungherese in isviluppo verso la perfezione dell'arte epica, da concludere poi con le opere di Stefano *Gyöngyösi* nel secolo seguente.

Nella seconda edizione ci sono delle aggiunte talmente umanistiche e profane da contraddire perfino il testo primigenio, le sue tendenze cristiane e moralistiche. Tale è per esempio la lagnanza innalzata a Venere da Ghismonda prima della morte, dichiarando come si sarebbe impegnata a innalzare sulla scena del loro amore una cappella a Venere, se l'amore con Guiscardo fosse stato incontrastato. Non è probabile che l'Enyedi, diventato professore del Collegio Unitario di Kolozsvár già al tempo della seconda edizione e conosciuto da tutti come individuo di concezione morale intransigente, si fosse messo proprio lui a distruggere lo spirito moralistico primigenio del suo „canto“ con siffatte aggiunte profane.

E significativa nella prima edizione la mancanza di quei dettagli lirici, onde i nostri storici — sempre in base al testo ulteriore — trassero la conclusione favorevole ad un talento lirico dell'Enyedi. I brani lirici inseriti nella seconda versione si erano introdotti non soltanto nel „canto“ dell'Enyedi, ma anche in altre „belle stotie“ ungheresi, per effetto della lirica ungherese rinvigorita negli ultimi decenni del 500 per l'opera di Valentino *Balassa*. L'Enyedi non ebbe affatto disposizione lirica, non ne dimostra neppure la prima versione della sua „bella storia“. Quindi e da ritenersi improbabile che i brani dall'intonazione lirica, inseriti più tardi nella poesia, siano composizioni dello stesso Enyedi.

Lo stile delle parti aggiunte più tardi alla „bella storia“ si scosta

sensibilmente dall'andamento semplice, tutt'altro che poetico del testo primigenio dell'Enyedi. E non è soltanto la versificazione che si ritrova nell'altro testo consapevolmente corretta, ma vi figurano delle espressioni propriamente dettate all'ungherese, dei paragoni e delle frasi che danno al „canto“, dell'argomento straniero, un carattere più vicino e conforme al gusto del pubblico ungherese. Corre tale differenza fra lo stile del secondo testo e quello dell'Enyedi da non poter ritenerlo più a un tempo anche il rifacitore della seconda edizione. In questa opinione siamo giustificati anche dalle altre diversità suddette che si verificano dappertutto nei due testi diversi.

A domandare del rifacitore più poetico e più profano del testo dell'Enyedi procediamo nell'ignoto dei problemi non ancora risolti. „Senza dubbio però che senza il rifacimento, la storia di „Gisquardus e Gismunda“ non si fosse mai introdotta nel favore del pubblico ungherese, come una delle „belle storie“ più diffuse. Il testo originale dell'Enyedi non appare più nella letteratura, oltre l'edizione di Debrecen nel 1577. Le versioni seguenti della „bella storia“, fra cui le nuove edizioni pubblicate dal 1582 al 1765 e i quattro manoscritti del secolo XVII., tramandano tutte la triste storia dei due amanti nella rifatta composizione poetica.

TARTALOMJEGYZÉK.

Enyedi György széphistóriája	3
Gismunda és Gisquardus históriája első és második kiadásának szövege	23
Riassunto italiano	78